

AKADEMİ MECMUASI

SON MÜLAKATI Ustası,
Gençosmanoğlu'yla birlikte go

Ekrem Hakki

Ekrem Hakki Ayayverdi'yi kaybetti

BÜYÜK KAYBIMIZ

Ocağımızın kurucularından, ilim ve işisare Heyeti üyemiz
Yük. Müh. Mimar Dr.

EKREM HAKKI

"fahri doktorluk" pay
Sarayı ile 12 hasta

**VERDİ'İ
BÜYÜK
ESERİ**

Birçok maddi imk.
m Dr. Ekrem Ha
pnet ve şükran ha
terim. Önce Fatih
olan büyük çalış
ra "Avrupa'da
"mühür" "1.

Hakki

HAKK'a

**BİR
ONDOKUZUNCU
ASIRLI...**

"HAKKI AYVERİ
büyük eseri" denilinc
anlısı, o ihya edici v
ilk önce

yürüdü...

AKADEMİ MECMUASI

Yıl: 13

Temmuz — 1984

Sayı: 3

Mecmûamızdaki yazılar, kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

KUBBEALTI AKADEMİ MECMÛASI, üç ayda bir çıkar, akademik mecmûadır.

Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı adına sahibi

İLHAN AYVERDİ

Yazı İşleri Müdürü:

Ayşe ÖZDEN

Fiyatı 250 TL., 1984 yılı abone bedeli 1000 TL. dir. Dış ülkeler için abone bedeline sadece posta ücreti ilâve edilir. (Abonelerin *değişen* adreslerini *bildirmeleri ricâ olunur*). İlan ve reklâm, *millî kültürümüze hizmet eden müesseselerden* alınır.

Adres: Yeniçeriler Caddesi, Nu. 43, Çarşıkapı - İstanbul
P.K. 107 Bayazıt. Tel. 522 95 17

BASILDIĞI YER: GÜR-AY MATBAASI — İSTANBUL

EKREM
HAKKI
AYVERDİ

ÖZEL SAYISI

İÇİNDEKİLER

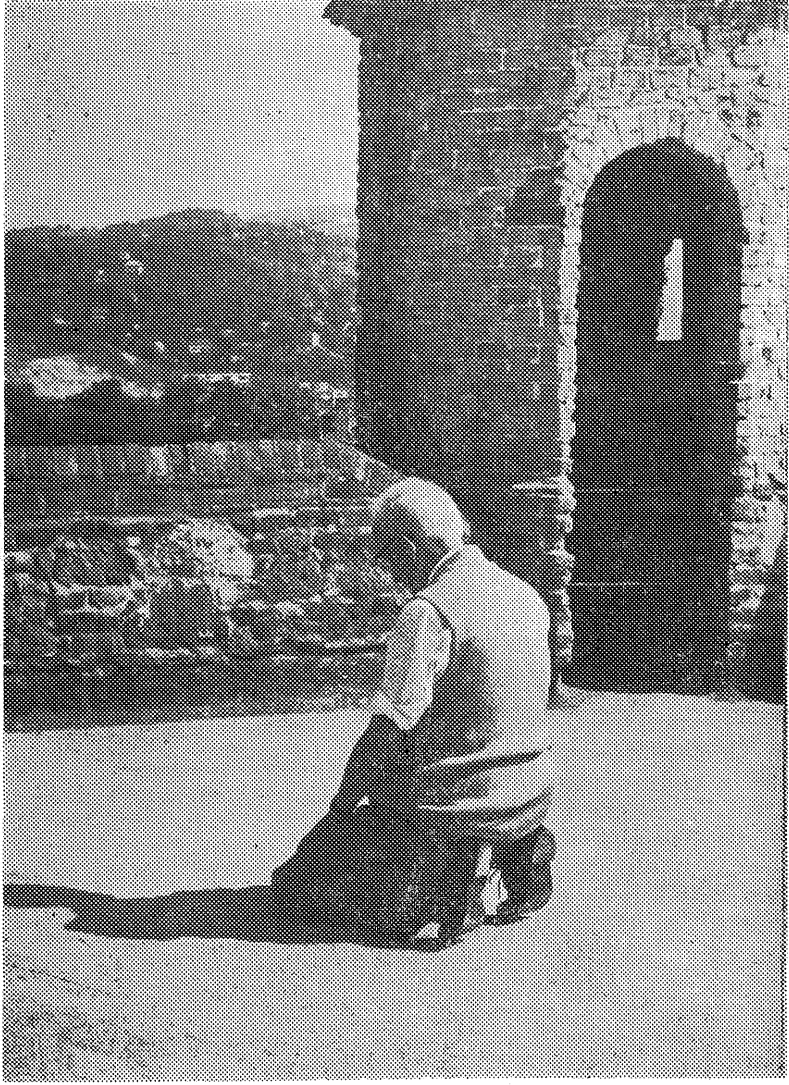
Bir Faziletler Zinciri	Sâmiha Ayverdi	7
E.H. Ayverdi: Hayatı, şahsiyeti	Dr. Ağâh Oktay Güner	13
Örnek Adam	Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu	27
İstanbul'daki Son Osmanlı Âbidesi	Prof. Dr. Muharrem Ergin	31
Şiir	Bâkî Bilgin	40
Hekimi Gözüyle E.H. Ayverdi	Prof. Dr. Süleyman Yalçın	41
Şiir	Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu	48
Yirminci Yüzyılda Büyük Bir Ahi	Prof. Dr. Mehmed Kaplan	49
Bir Osmanlı Daha	Münevver Ayaşlı	51
E.H. Ayverdi ve Türk San'atı Târihi	Prof. Dr. Semavi Eyice	53
Mersiye	A. Ayhan Altıncuşlar	60
Bir Âbide Şahsiyet	Prof. Dr. Emin Bilgiç	61
Şiir	Fânî	68
Nizam ve Âhenk	Ahmed Aydın Bolak	69
Ekrem Ağabey	Âtîf Benderlioğlu	73
Âlimin Ölümü, Âlemin Ölümü	Dr. İ. Aydın Yüksel	75
Nasılsınız Ekrem Amca	Doç. Dr. Bayram Yüksel	79
Saygı ve İlgi	Tarık Buğra	81
Veren El	İlhan Ayverdi	83
Ekrem Hakkı'ya Selâm	Doç. Dr. Necati Ağırlioğlu	88
Bir Serhad Beyi	Altan Deliorman	89
İlk Üstün Hizmet Armağanı	Dr. Metin Eriş	93
Şiir	Ekrem Kılıç	96
Babam	Dr. Fazlı Ayverdi	97
Bir Tutam Katır Tırnağı	Aliğül E. Ayverdi	103
Kuzu ve Ganem	Kemâl Y. Aren	107
«Büyük Reis» Şânındadır	M. Uğur Derman	109
Değerlerimiz, Değer Hükümlerimiz	Hayri Bilecik	117
Ekrem Hakkı Ayverdi Vafında	Nâzik Erik	121
Edirne ve Boğaziçi'nde Ekrem Beyle	Yrd. Doç. Dr. Muhiddin Serin	125
Ekrem Hakkı Ayverdi Hoca	Necat Birinci	129
Ekrem Hakkı Bey'in Ardından	Dr. Mehmet Demirci	131
Bir «Mukaddime»nin Neticesi	Yrd. Doç. Dr. Mustafa Tahralı	135
Gölgesi Olan Çınar: Ekrem Amca	Halil Açıkgöz	141

Kubbealtı Akademisi Kùltùr ve San'at Vakfı, kurucusu ve mütevellî hey'eti başkanı Y. Mimar - Mühendis Ekrem Hakkı Ayverdi'yi 24 Nisan 1984 günü kaybetmiş bulunuyor.

Türk milletinin ve milli kùltürünün yeri doldurulamayacak bu büyük kaybı karşısında mecmuamızın elinizdeki bu sayısını onun aziz hâtırasına ithaf etmeği ve sevenlerinin, dost ve talebelerinin kalemlerinden onu yâdetmeği şerefli bir vazife telâkki etmekteyiz.

Hürmetlerimizle...

Kubbealtı

«... Ekrem Hakkı Ayverdi, bu nice yiğitliklere sahne olmuş ve şerbet içercesine Türk kanını topraklarına sindirmiş Estergon kal'asının burcu üstünde bir an kendini lâ-yı Kelîmetullâh'a adanmış bir mücahid gibi görmekten nasıl kurtulabilirdi?

Kurtulamadı da. Genç mimarlar işleriyle meşgul oladursunlar, O kal'anın burcunda namaza durdu. Sanki başlarında hükümdarları, serdarları, henüz cenk salası okunmadan, iki rekât ve zafer ve şükran secdesine varan gaziler gibi idi.

Bu namaz, yalnız Allah'a ibâdet değil, gelmiş ve gelecek nesillerin gözlerine ve gönüllerine dikilmiş bir nîrengi noktası idi...»

BİR FAZİLETLER ZİNCİRİ

Sâmiha AYVERDİ

Bir vakitler, medeniyet merkezleri arasında gidip gelen ticâret ve seyâhat kervanları, ilim ve irfan merkezlerinin fikir ve san'at hamûlelerini de oradan oraya taşırlardı. Delikli demir çıkarak yiğitliği öldürdüğü gibi, teknik de, dev adımları altında, derûnî tefekküre yol açan içli ve ince Şark medeniyetini ezip birtirdi.

İşte, Ekrem Hakkı Ayverdi, Türk'ün, maddesini de mânâsını da teknik heyûlasına teslim etmeden evvel meydana getirmiş olduğu mimârî âbidelere, ilân-ı aşk ölçüsünde bir hayranlıkla el uzatarak, onları âdetâ münferit birer harf gibi yan yana dize sıralaya, okunur cümleler hâline getirmesini başardı. Nihayet, bu mânâ kazanmış cümleler, günün birinde, muazzam kitaplar olur verdi. Amma harflerin kelime, kelimelerin cümle ve cümlelerin de nihâyet kitap olabilmesi için çektiği çilelerin bir ibâdet kadar mukaddes olduğuna şâhidlik edecek ehl-i insaf kimseler, dizi dizi sırada bulunuyor. Hele bu, altıyüz sene Türk vatani olarak imâr edilmiş Rumeli âbidelerinin tesbiti yolundaki çileli gayretine, kendisi ile dağ taş dolaşarak, meşakkatlerine ortaklık eden bilgili, müşfik ve mümtaz zevcesi İlhan Ayverdi, en doğru sözlü şâhidlerin başında sayılabilir.

Ancak, ne hazin ki Türk'ün asırlar boyu bir mozayık gibi işleyip imâr ve iskân ettiği Rumeli topraklarında, Haçlı gayretinin ve Türk düşmanlığının müsterek kazmasından kurtulmuş o kadar az eser kalmıştı ki bunları dahî görebilmek için toprağın yeni sâhipleri olan devletlerin tahditli müsaadesini almak, bir işkence hâline getirilmişti. Amma, vatan ve îmân aşkı ile dolu bu azimkâr karı-koca, türlü tehlikeleri göze alarak kaç nöbet yollara düştüler. Bir seyahatte benim de onlara refakat etmem kararında olduksa da, Yunanistan, hizmet pasaportum olmayışını

bahane ederek vize vermedi. Bir bakıma bu, isâbetli de olmuştu. Zîra birlikte Avrupa'ya gidişlerimizde, Bulgaristan ve Yugoslavya'dan geçerken Türk istilâ ve fütûhatının şerefli asırları ile haşır neşir olmuş bu ülkeleri aşarken, pek gözü yaşlı bir kimse olmadığım halde, tek tük rastladığım feraceli Türk kadınlarını gördüğümde, arabayı durdurup onlarla kucaklaştıktan sonra yolumuza devam ediyorduk. Böylece de, vize alamadığım o tetkik seyâhâtine iştirâke imkân bulsaydım, çalınmış mücevherine, hırsız bulduğu hâlde sâhip çıkmayan bir zavallı gibi, bütün o metrûk âbide-lerimizin etrafında dönüp dolaşmaya, belki de tahammül edemeyecektim, tahammül edenleri ise ne kadar takdir etsem az bulurum.

*
**

Ekrem Hakkı Ayverdi bağlandığı kapısına muhabbet ve sadâkatle sarılmış bir derviş kişi idi. Bu sâyede de bütün yaradılmışlara karşı sevgi dolu, himayekâr ve dost idi. Zîrâ ikrar verdiği merkezin dünya görüşü bu idi. Öyle ki, ilahî-beşerî bir terkibi küt-leler içinde hâkim kılarak cemiyetin medenî ve içtimâî seviyesini yükseltmekdi. Bunun da yolu, nefis terbiye ve tezkiyesinden geçmekte bulunuyordu. Ayverdi de inandığı ve sıdk u sadâkatle bağlandığı bu prensipleri kendi varlığında yaşayarak sonuna kadar temsil etti. Mizaç itibâriyle asabî olmasına rağmen yapısının bu husûsiyetini dervişlik potasında eritmesini bilmiş insandı. Onun kadar merhametli, insaflı Hak ve hakikate karşı zebûn az bulunur dense revâdır. Mürşidi nasıl ki kendini kütle menfaatine bezletmiş idiyse, müridi Ayverdi için de mühim olan şahsı değil, men-sûb olduğu Türk-islâm cemiyeti idi.

*
**

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin mümtaz cephelerinden biri de, hâ-mâset ve celâdeti idi. O târihlerde gerçek bir millî heyecan yuvası, edebî içtimâî bir merkez olan Türk Ocakları, Ayverdi'nin uğraklarından biri idi.

Hele 1914-1918 1. Cihan Harbi aleyhimize netice verdikten sonra, İstanbul'u işgâl eden müttefiklerin, zâbita teşkilâtı ile halk arasında, alttan alta bir huzursuzluk başlamıştı ki İngiliz, Fransız ve İtalyan zâbita kuvvetlerinin İstanbul halkına revâ gör-dükleri hakareti hiç mi hiç hâzmetmeyen genç Ekrem Hakkı, bu

saygısız ve hoyrat kalabalığın haksız müdâhalelerine kafa tutmaktan asla geri kalmazdı.

Hazreti Ayşe, Muaviye'ye yazmış olduğu mektubu şöyle bitirir: Kulun rızâsı için Allah'ın rızâsını terkedersen, Allah da seni kulların eline bırakır. Ama Hakk'ın rızâsını tercih edecek olursan, kuldan gelebilecek kötülüklerden de Allah seni korur vesellâm, der.

İşte Ekrem Hakkı Ayverdi, dâima doğruyu, insanlardan gelebilecek zararlara aslâ kulak asmaksızın her zaman Hak rızâsını tutmuş, Hak'dan yana çıkmış, Allah da onu, her işinde vikâye ve himaye eylemiştir. Meselâ azılı ve dişli kuvvet olan o yabancıların Türk'ü küçük düşürücü ve haysiyet kırıcı müdâhalelerine boyun eğmeyerek, gereken cevabı esirgememiş ve doğruyu söylemekten geri kalmamıştır.

Bir kere de, yaşayan bir prensip olan mürşidine çokca zararı dokunmuş bir kimse ile tesadüfen karşılaştığı bir toplantıda, hâne sâhibinin kendisini o kimseyle tanıştırmak istemesi üzerine: «Beyi eskiden tanırdım, ama artık tanımıyorum!» diye cevap vermiş olması nasıl unutulur?

Malını canını Anadolu harekâtı lehine harcıyan boynu bükük İstanbul'da iki târihi büyük miting olmuştur. Bir ucu Gülhane Parkı civarında bir ucu ise Divan Yolu'nun Çarşıkapı'ya dayanan kısmındaki insan selince, hitâbelerin tek kelimesi duvulmadığı hâlde, onbinlerce İstanbullu, ilerde SULTAN AHMED MİTINGLERİ diye anılacak olan bu protesto toplantılarına iştirak etmiştir. O târihte Ekrem Hakkı henüz delikanlı bir üniversite talebesi idi. Ben ise çocuk denecek yaşta olmama rağmen o muazzam kalabalık içinde ikimiz de yer almıştık. Mes'ele, hatipleri dinlemek değildi. Zîra vatandaş, buraya kendi sesini dinlemeye kendi heyecânını etrafa aksettirmeye geliyordu. Genç Ekrem Hakkı'nın babası, bu ateşli günlerde Anadolu harekâtı lehine Maçka Silâhhânesi'ni boşaltarak İnebolu yoluyla Kuva-yı Milliyecilere sevk edenler arasında, kelle koltukta çalışmakta, oğlu da işte, halkın coşkun heyecânı ortasında aşır taşmakta idi.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin hayâtı boyunca gür ve coşkun olan heyecânını, mânevî terbiye metodu ile, düzenli ve kontrollü hâlde

getiren mürşîdi, bu müstesnâ evlâdını, ferde de cemiyete de yararlı kıldığı kâfilenin üst sırasına koymuştur. Böylece de bir mânevî disiplin şuuru içinde kemâle eren mürid de, san'atından, ilminden, irfanından bilhassa ihlâsından, varlığından dirliğinden, verebildiği ölçüde, cömertçe etrafına saçmış böylece de, örnek insan olmak bahtiyarlığına ermiştir.

*
**

İş bu yazımızın bundan sonraki kısmına, Kubbealtı Cemiyeti'nin 1977 senesinde neşr ettiği **Hâtıralarla Başbaşa** isimli kitabın (Estergon'da Namaz) isimli makâlesinin 253. sayfasından devam etmek istiyorum. Ekrem Hakkı Ayverdi, 1977'den sonra daha yedi sene yaşadığına göre, bazı tekrarların hoş görülmesini rica ederim.

*
**

«Söylemesi, bana düşse de düşmese de, bir vatan borcunu yerine getirmek vazifesinden öte, herhangi kastım olmadığına temine dahî lüzum görmüyorum.

Ağabeyim, Mühendis-Mimar Ekrem Hakkı Ayverdi, dürüstlüğü, merdliği, hayırseverliği ile damgalanmış kimsedir. Üstelik, hamiyetli ve îmânlı olduğu kadar, şanı şöhreti bir pula satan eli açık kapısı dayalı ve asırlık Müslüman-Türk geleneklerinin yapmacıksız, sâde bir temsilcisidir. Ona, eski Osmanlı coğrafyasının âyan ve hanedanlarındanmış gibi yaşayan su katılmamış, örnek bir kimse de dense revâdır.

Han hamam yapacak büyük serveti yoktur. Amma kimseye de muhtaç değildir. Şu var ki her muhtaca el uzatır, kesesinde olandan, başkalarına da pay ayırmayı bir îmân borcu bilir.

Birlikte muhtelif senelerde seyâhatlerimiz olmuştur. Ne var ki bu yolculukların, memleket dışına olanlarında, Bulgaristan, Yunanistan gibi bir zamanlar bizim vilâyet, şehir ve kasabalarımız oldukları zamanı bilmekliğimden midir nedir o eski topraklarımızdan, Avrupa hudûduna gelinceye kadar, âdetâ buhranlı günlerim olmuştur. Arabayı durdurarak feraceli Türk kadınlarının boyunlarına sarılarak ağladığım çoktur. Hele Belgrad Kal'asını gezerken işkence azabı çekmekten kurtulamamışımıdır. Uzaktan görünen Sava ve Tuna nehirlerinin birbirleri ile kucaklaştığını da o heybetli Belgrad Kal'ası'ndan seyr etmiştik.

Türk târihinde Belgrad'ın, elimizden çıkmış bütün Rumeli

şehirlerinden daha imtiyazlı bir tarafı vardır. Belgrad, Osmanlıların eline geçtiği zaman, küçük ve bakımsız bir kasaba idi. Onu «Dârülcihâd» diye adlandıracak ölçüde büyüten, imâr ve iskân eden, bir kaç yüzü aşkın câmi, medrese, han, hamam, sebil, tekke, imâret, türbe ve akla gelen gelmeyen çeşitli san'at, mîmârî ve içtimâî yardım müesseseleri ile süsleyip şenlendirerek bezeyenler Türkler olmuştur.

Hemen hepsi zaferle biten seferlerin hareket noktası, gene Belgrad olduğu için, adının «Dârülcihâd» olması nasıl yadırganır. Tuğların dikildiği hükümdar otağlarının kurulduğu, vezirlerin, serdarların, orduların başına geçtiği ve mevsim müsaade ettiği müddetçe bir ticâret ve transit merkezi de olan Belgrad, Tuna'nın donup gemilerin ve kervanların gelemeye oldukları zamanda da bir zevk ve eğlence merkezi idi. Böylece, hareketlerin ve bereketin kaynayıp coştığı bir müslüman Türk şehri iken bugün artık park olan kale içinde dolaşanlar yâr değil ağyardır. Hisar peçelerinin arasına kurulmuş köprülerden, şimdi ne gözlerinde ne de gönüllerinde o eski şan ve şeref devirlerinin yâdı bulunan yabancılar gelip geçiyor.

Nasıl olur da bu muhteşem târihî eseri, bir turist gibi gezip, ağyarın aldığı zevki bir ezeli ve ebedî yâr olarak ben de onlar gibi alabilirim?

Hattâ bir kere de, içim direndiği hâlde, sırf ağabeyimin oradaki dostlarını görmeyi çok arzu ettiğini bildiğimden, Saray Bosna'ya gitmiştik. Eski bir İstanbul semti denecek kadar Türk mîmârî âbidelerle: «ben nasıl anavatanımdan koptum» diyen Saraybosna, âdetâ bir açık hava müzesi idi. Ama yâdellere bıraktığımız bu muhteşem âbidelerden hiçbirini gezip görmek istemedim.

Pek mecbur olmadıkça otelde kalmayı tercih ettim.

Benim için hâl böyle iken ağabeyim, gerek mesleği, gerek mes'eleve bambaşka bir gözle bakması dolayısı ile, bağına taş basarak Rumeli seyahatlerinden kendini alamaz, altı asırlık bir idâre medeniyet ve imâr anlayışı ile cömertçe yapıp bıraktığımız onbinlerce âbidenin çok büyük bir kısmını Haçlı Balkanlıların yerle bir etmiş olmalarına rağmen, hiç olmazsa alınlarında Türk damgası taşıyan ve kazıya kazıya bitirilememiş olan san'at eserlerinden ayakta kalmış olanların rölövelerini yapmak ve fotoğraflarını çekmek için hiçbir fırsatı kaçırmazdı.

1976 senesinde ise Kültür Bakanlığı ile elbirliği edip, evvelâ bu işi fahri olarak yapacağına yemin ettikten sonra, — bilmem ki

kendisini tanıyanlar için bu yemine ne lüzum vardı? — yanında üç kabiliyetli genç mimar alarak, gerek âile hayatında gerek çalışmalarında, feragatı fedakârlığı, insanlığı ve hanımefendiliği ile kendisine destek olan karısı İlhan Ayverdi hanımla, Romanya ve Macaristan'a gittiler. Arnavutluk ve Bulgaristan ise, bu ilim hey'etine vize vermedi. Hattâ dünkü tebalarımız, hariciyemizin yazısını cevaplandırmak nezaketini dahî göstermedi. Yugoslavya'nın altı Cumhuriyetinin birinden de vize gelmediği için bütün zorluklara rağmen, kısmen olsun bu toprakları tarayabildiler.

**

Macaristan'ı karış karış işlersiniz de Estergon'u atlamak olur mu? bir yandan gereken faaliyet gösterilir, ölçüler alınır fotoğraflar çekilirken Ekrem Hakkı Ayverdi, bu nice yiğitliklere sahne olmuş ve şerbet içercesine Türk kanını topraklarına sindirmiş kal'anın burcu üstünde bir an kendini îlâyı kelimetullah'a adanmış bir mücahid gibi görmekten nasıl kurtulabilirdi.

Kurtulamadı da. Genç mimarlar işleriyle meşgûl oladursunlar, o kal'anın burcunda namaza durdu.

Sanki başlarında hükümdarları, serdarları, henüz cenk sal'ası okunmadan, iki rekât zafer ve şükran secdesine varan gâziler gibi idi.

Bu namaz, yalnız Allaha ibâdet değil, gelmiş ve gelecek nesillerin gözlerine ve gönüllerine dikilmiş bir nîrengi noktası idi.

Tek başına namaz kılan adamın arkasında «Allah Allah...» sesleri ile hücumla geçen ordular yoktu. Fakat elbette Türk'ün ruh orduları bir gün dirilecekti. Ülkede kendini vatana ve îmâna adayabilen tek insan da kalmış olsa, arkasından yürüyecek genç ordular, hak ve hakikat bayrağını, elbette îmân kal'asının burcuna bârûsuna dikeceklerdi.

Bu bir müjde, bir beşâret, bir işâretti vesselâm.»

**EKREM HAKKI AYVERDİ
HAYÂTİ, ŞAHSİYETİ, FİKİRLERİ**

Dr. Âgâh Oktay GÜNER

Ekrem Hakkı Ayverdi, 1900 yılında İstanbul'da Şehzâdebaşı Kalenderhâne mahallesinde doğdu. Babası, Piyâde Kaymakamı İsmâil Hakkı Bey'in seceresi Ramazanoğulları'na kadar uzanır. Annesi Melihâ hanım ise, Gül Baba ahfâdındandır. İsmâil Hakkı Bey'in babası Hasan Bey, II. Mahmud'un son yılları veyâ Sultan Abdülmecid zamânında Bolu'dan İstanbul'a gelip askerî mektebe girmiştir. 1882'deki Girit isyânını bastırmak üzere gönderilen orduda bulunan Hasan Bey şehîd olmuş ve İsmâil Hakkı bir yaşında yetim kalmıştır.

Bolu'nun Çıknlar eşrâfından olan Hasan Bey'in dedeleri Ramazanoğulları'ndandır. Adana'dan Bolu'ya gelip yerleşen Ramazanoğulları'na mensup bir zâtın, Boluda, İsfendiyâroğulları'ndan bir hanımla evlenmesinden teşekkül eden âilenin evlâdı Ekrem Hakkı Ayverdi olmuştur.

Bugün Çıknlar, Bolu'nun kuzeyinde bir mahalledir. Merhum Ekrem Hakkı beyefendi orada akrabalarının bulunduğunu ve İstanbul'a gelerek kendilerini aradıklarını anlatırdı.

Anneleri Melihâ hanımın ecdâdı bugün Budin'de medfûn ve hâlen türbesi ziyâretgâh olan Bektâşî Dervîşi Gül Baba'ya kadar çıkar. O Gül Baba ki, Kânûnî Sultan Süleyman'ın hazır bulunduğu bir cuma namazına imâmet ederken heyecânından vefât etmiştir.

Bu tesbitten sonra kronolojik olarak seyrini tâkib edemediğimiz Gül Baba'nın ahfâdından ve yine Gül Baba Vakfiyelerinin mütevellîliğini yapan ve merhûmun kardeşleri Sâmîha Ayverdi Hanımefendi tarafından te'lif buyurulan «İbrahim Efendi Konağı» adlı eserde geçen âile münâsebetleri üzerinde kısaca duralım.

Anne tarafından büyükbabaları Hilmi Bey ile kardeşi II. Ab-

«1900 senesinin girişine bir kaç gün kala İstanbul'da Şehzâdebaşı Kalenderhâne mahallesinde doğmuş olan Ekrem Hakkı Ayverdi'nin babası Piyâde Kaymakamı İsmail Hakkı Beyin seceresi Ramazanoğulları'na kadar uzanır.»

«Ekrem Hakkı Ayverdi Vefa Lisesinden mezun oldu...»

dülhâmîd devri mâliyecisi İbrâhim Efendi'nin babaları Yeniçeri ortalarından birine bağlı Gediz derebeylerinden tiftik tâciri Ali Bey isminde bir zâttır. Yine anne tarafından büyük vâlideleri Hâlet Hanım, Mısır vekili Hacı Süleyman Ağanın torunudur.

«İbrahim Efendi Konağı»nın 9 ve 10. sahifelerinde aynen: «Mısır vekili Hacı Süleyman Ağanın torunu olan Hâlet Hanım da kocası Hilmi Bey gibi, âile servetinden hissesine ancak mah-rûmiyet isâbet eden kimse olmakla berâber, içtimâî seviye ve gör-gü tasnifinde İstanbul aristokrasisinin alâka ve güven mihrak-larından birini teşkil ederdi.

Gerçi Hâlet Hanım dede mahrûmu olarak, o büyük servet-ten payını alamamış bir kadın idi ise de âilenin mânevî mirâsı kendisine cömertce intikâl etmiş bulunuyordu. Çocuk yaşında

kaybettiği çok efendi, çok mütevâzî ve çok güzel bir kadın olan genç annesinden edep, erkân ev kadınlığı ve el hüneri almış, fakat asıl büyük annesi Zekiye Hanımefendinin mânevî mîrascısı olmuştu.»

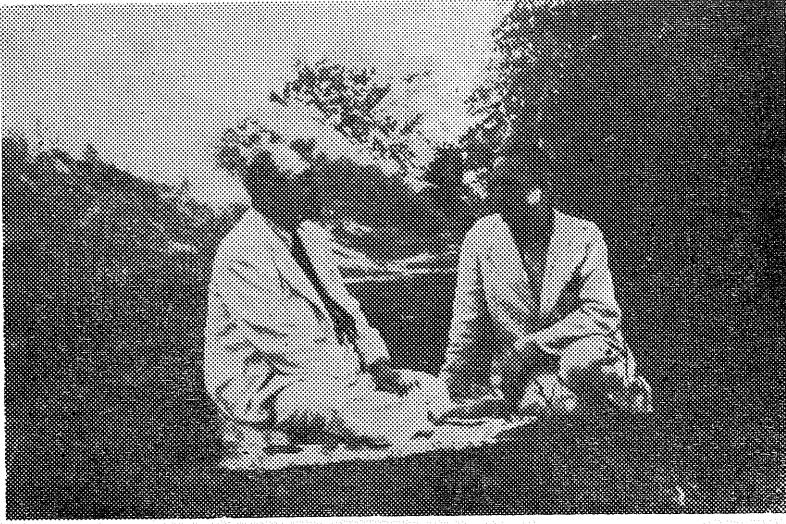
Büyük amca İbrâhim Efendi'nin konağı, Şehzâdebaşında Kalenderhâne câmiinin önündeki meydana bakar. Hilmi Beyin evi ise, konağın hemen arka sokağındadır. Küçük Ekrem ve kardeşi Sâmiha bu Konağa oldukça sık giderlermiş.

Yarının Türkiyesinde ilim, îmân, vatan için ömür boyu sürececek gayretin içine girecek bu iki kardeş, bir yandan sarsılan İmparatorluğu ve İstanbul medeniyetinin son fecr-i kâzibini görürken, hayatlarına istikâmet verecek değerleri de kazanmışlardır. Çocukluk hâfızalarında, Şehzâdebaşı bütün çevresiyle eski İstanbul'u ve İstanbulluyu sergiler. Hilmi Bey'in evi ve Halet hanım müslüman Türk kültürünün ve İstanbul medeniyetinin temsilcisidir. İbrâhim Efendi Konağı, İmparatorluk aristokrasisini, Türk âilesinin dağılışını ve çatırdayan, bünyesinde çatlaklar görülen devleti nakşeder. Bunları görüp yaşadıkları gibi, babalarının selâmlık sohbetleriyle de hafızaları bereketlenmiştir.

Bu sohbetlerde Ekrem Hakkı Bey İttihât Terâkkî'nin hazırlıksız, plânsız, programsız ve bilgisiz üslûbuyla devleti nasıl perîşân ettiğini dinlemiş, haksız ve hukuksuz yere asılanları, Balkan hezîmetinden kopup gelen muhâcir kâfilelerinin elemelerini, çöken devletin ıztıraplarını, âile çevresiyle birlikte, milleti çileye boğan felâketi yaşamıştır.

Bu âile çevresi O'nun çocuk şahsiyetine îmân, vatan, devlet adına öylesine bereketli bir maya katmıştır ki zaman içinde gelişen, kökleşen bu şahsiyet E.H. Ayverdi denilen âbide insanı meydana getirmiştir.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin fizik ve fikir varlığı bu köklü müslümân Türk âilesinin bünyesinde haramsız lokma, yalansız söz ve riyâsız muhabbetle gelişirken, rûhu da terbiyecisini bulmuştur. Dayıları Server Hilmi Bey'in mektep arkadaşı olan **Ken'ân Rifâî**'yi çocuk yaşında tanımıştır. 1908 yılında dergâh açan **Ken'ân Rifâî** son devrin büyük Türk mutasavvıf, mütefekkir, mürebbî ve mürşididir. Filibe eşrâfından köklü bir Türk âilesi olan Hacı Hasanların oğlu olan bu büyük velî, Türk'lüğü İslâmı kaynaştırmış, İslâm-Türk sentezinin fikir, aksiyon olarak çağa seslenişini dile getirmiştir. Sohbetlerine devrin Şeyhü'l-İslâmı Haydârîzâde İb-

«Ekrem Hakkı Ayverdi'nin fizik ve fikir varlığı bu köklü müslüman Türk ailesinin bünyesinde haramsız lokma, yalansız söz ve riyâsız muhabbetle gelişirken rûhu da terbiyecisini bulmuştur: Dayıları Dr. Server Hilmi Beyin mektep arkadaşı olan Ken'ân Rifâî'yi çocuk yaşında tanımıştır.»

râhim Efendi, meşhur Kâdirî Şeyhi Bahreddin Efendi gibi zevat devâm etmiş, irşâdı halkasına girmişlerdir.

Dokuz dil bilen, engin kültürü, idrâki, ufuklu düşüncesi ile çağın insanının sancısını can evinde duyan bu büyük mutasavvıf; şehirleşen, sanâyileşen, kültür yapısı değişen Türkiye'de insana anlayışla, muhabbetle eğilmiştir. En büyük ihtiyâcın imân olduğunu görmüş ve tükenmeyen bir sabır ve gayretle insanları insan olmaya dâvet etmiştir.

Çok küçük yaşta bu terbiye halkasına giren Ekrem Hakkı Ayverdi iş ahlâkını, mes'ûliyet duygusunu, milletine, târihine bağlılığını O'ndan öğrenir. Şark ve Garp kültürünü ilk defa O'nda tanır, engin Allah muhabbetini O'nun terbiyesinde kazanır.

Bir dâvâ, nazârî kalıplar içinde ne kadar parlak bir şekilde ifâde edilirse edilsin, fiiliyat kadar canlı, verimli ve tesirli olmaz. Âile, âile çevresi, âilenin benimsediği büyüğün şahsiyetindeki mükemmellik, işte Ayverdi âbidesinin temelini teşkil etmiştir.

Aslında çocuğu terbiye ediyoruz diye gayret sarf etmek yerine, çocuğun dünyâya getirdiği güzellikleri korumak, terbiyeden beklenen maksadı sağlayacak en emin yoldur. Tezatsız, söylediğini yaşayan bir âile çevresi, muhabbet, şefkât, alâka çocuğun

şahsiyetini geliştiren en güçlü unsurlardır. Hele «Vahdaniyetçi bir kültür çevresi», Allah muhabbeti, çocuğa ömür boyu sürecektir basiret ve mesuliyet duygusu kazandırmanın tek yoludur.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin kendisine örnek insan seçtiği büyüğü, insan terbiyesinde dehâ denilmeye lâyık bir güçtü. O'nun terbiyecilikte en fazla dikkat ettiği esas, insanların içinde bulundukları şartları ve bilhassa mizaç ve muhit değişikliklerini göz önünde tutarak şahsî çeşni ve ferdî kabiliyetlere ilişmeden hareket etmesi ve kimsenin kişiliğinde tazyik icrâ etmemesidir. Bu yüzden de fikri temâyülü veya kazanılmış arzuları olduklarından aksi istikâmetlere zorlamamış, aslâ bir baskı ve şiddet sistemine yanaşmamıştır.

Esâsen ideal bir mürebbî olarak O, kimseyi kendi görüş zâviyesi ile akıl hudutları içine sokmayı düşünmüyordu. Herkesi kendi kabiliyet ve idrâklerinin eşğine ulaştırmakla iktifâ ediyordu. Onun vazîfesi yol göstermek, kanallar açmak, istikâmet vermektir. Yoksa, ferdî nüansların hiçe sayıldığı bir fabrikasyon sistemine uyarak, «Standardize insan» yetiştirmek değil... Bu metodun en canlı, en yakın örnekleri aynı güzellik bağının iki gülü olan Ekrem Beyefendinin mîmârîde, kardeşleri Sâmîha Hanımefendi'nin edebiyatta aynı hakîkata hizmeti zirve eserlerle cemiyete hediye etmiş ve müstesnâ denilmeye lâyık hizmetler vermiş olmalarıdır.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin inandığı aynileştiği büyük hakikat aynı zamanda memleketin mes'elelerine bütünüyle bakan bir felsefeye ve ölçüye sâhiptir. Nitekim bu anlayış Ekrem beyefendinin ömür boyu rehberi olmuştur: «Mâzîsinden koparılmış, tecrid edilmiş bir kütle, insanlık gerçeklerinin vücud bulup gelişebileceği elverişli bir zemin olamaz. Mâzî ile ilişkisini kesip, ondan koptuğunu iddiâ eden bir topluluk belki ileri bir tekniğe sâhib olabilir ve fakat onun için medeniyetsizliğe gidiş mukadderdir. Mâzîsini inkâr eden bir topluluğun ömrü, köksüz bitkiler gibi kısadır. Ve o topluluk, bindiği dalı kesen bıçârenin gafletini göstermektedir. İnsanlığın ulaşması istenen her yeni ve gelişmeci adım, mâziden bize kalan kültür mirâsına basarak atılabilir. Her yeni inşânın şartlarını, içinde bulunduğu zaman tâyin edecek, fakat malzemesi o miras içinden seçilecektir. Her yeni hamle, asırlar boyunca yaşanıp, tasfiyeye uğrayagelmiş olan değerler yardımıyla yapılabilir. İlerlemenin en sağlam yolu her an muhasebesi gö-

«... Birbuçuk yıl kadar İstanbul Belediyesinde fen işlerinde vazife aldıktan sonra serbest meslek hayatına atıldı. Müteahhit ve mühendis olarak İstanbul'da ve Edirne'de bir çok târihî eserin restorasyonunda çalıştı.»

rülerek geçirilmiş bir hayâtın tecrübelerinden istifâde ederek mümkündür. Fert olarak, cemiyet olarak önüne geçilemeyen bir tekâmülün, gelişme kânûnunun zarûretlerine tâbiyiz.» İşte bu anlayışın ışığında Ekrem Hakkı Ayverdi, bir an'aneperest veya mâziye kapanmış bir insan değildi. O tekâmül hareketini müsbet bir yola sevk etmek ve yarını inşâda dünün bereketinden artaka-

lan tecrübeleri kullanmak istiyordu. Zîrâ biliyordu ki duraklaşmanın neticesi ya bir adım geri gidiş veya büsbütün çöküştür.

Ekrem Hakkı Ayverdi, Vefâ Lisesi'nden ve 1920 yılında Mühendislik Okulu'ndan mezun olduktan sonra hep bu şuûrla yaşadı. Birbuçuk yıl kadar İstanbul belediyesinde fen işlerinde vazife aldıktan sonra serbest meslek hayatına atıldı. Müteahhit ve mühendis olarak İstanbul'da ve Edirne'de birçok târihî eserin restorasyonunda çalıştı. Hat, tezhib, cilt, çini, kalemıraş ve divit gibi eski san'at örneklerinden kolleksiyonlar yaptı. Arapça ve fransızca biliyordu. Birçok ülkeyi gezdi ve araştırmalarda bulundu. Mühendisler Birliği, Turing Kulüp, Kubbealtı Cemiyeti üyesi, İstanbul Enstitüsü ve Yahya Kemâl Enstitüsü kurucu üyesi ve İstanbul Fetih Cemiyeti Başkanı oldu. 1979 yılında İstanbul Üniversitesi, «Fahri edebiyat doktoru» pâyesini bir tören ile kendisine verdi. İçindeki eşyâsı ve târihî kolleksiyonlarıyla müzeden farksız olan evini ve apartmanını Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı'na armağan etti. Aydınlar Ocağı da 1979 yılında kendisine üstün hizmet armağanı verdi.

Baron Von Hügel diyor ki: «Büyük şeyler hakkında sükûtu ihtiyâr edin. Onlar derûnunuzda nema bulsun. Onları hiç müzâkere konusu yapmayınız; müzâkere, mevzûu sınırlandırır ve zihni başka tarafa çeker. Büyük şeyleri sanki siz yutmuş gibi olursunuz. Her büyüklüğün karşısında, susunuz». Bu söz gerçektir. Ama, büyüklüklerden bahsetmeden büyükleri tanımadan yüceliğe ulaşmak mümkün mü?

Biz de Ekrem Beyefendi'nin nâdide şahsiyeti ve hizmetleri huzûrunda susmamız gerektiğinin idrâki içindeyiz. Ancak himmetine, gayretlerine şükrânlarımızı arz için konuşuyoruz.

Bilindiği gibi Ekrem Beyefendi fikir, mîmârî ve cemiyetçilik sâhâlarında çok başarılı çalışmalar yapmış ve müstesnâ hizmetlerini eserler hâlinde millî irfâna emânet etmiştir.

İlmî ve fikrî mesâiye büyük saygı duyan bu müstesna insan, fikir, düşünce ve san'at adamlarına fevkâlâde îtibâr eder ve saygı gösterirdi. Onlarla görüşmek, sohbet etmek en büyük zevklerinden idi. Târih, sanat târihi ve muhtelif millî meseleleri ele aldığı yüzün üzerinde makâlesi vardır.

Bu makâlelerin hemen hepsi vatan ve îmân hassâsiyetinin ifâdeleridir. Dil, millî zevk, medeniyet, İstanbul, Ekrem Bey'in özellikle yanık olduğu konulardı. Neşredilmiş kitapları ise:

- XVIII. Asırda Lâle (1950)
- Fâtih Devri Mîmârî Eserleri (1953)
- Fâtih Devri Mîmârîsi (1953)
- Fâtih Devri Hattatları (1953)
- Yugoslavya'da Türk Eserleri (1956 Vakıflar Dergisi ayrı basım)
- XIX. Asırda İstanbul Haritası (1958)
- Fâtih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskân ve Nüfusu (1960)
- Fâtih Devri Mîmârîsi Zeyli (1960)
- Osmanlı Mîmârîsinin İlk Devri (1967)
- Vakıflar Tahrir Defteri (1971)
- Osmanlı Mîmârîsinde II. Murad Devri (1972)
- Fâtih Devrinde Osmanlı Mîmârîsi (2 cilt)
- Osmanlı Mîmârîsinde Fâtih Devri (4 cilt 1953-1974)
- Avrupa'da Osmanlı Mîmârî Eserleri, (4 cilt 1977-1982)

İnşâ ettiği bina ve eserler :

- Elhamra Sineması,
- Gurebâ Hastahânesinde birçok klinik binası,
- Haseki Hastahânesinde tedâvi kliniği,
- Cerrahpaşa Hastahânesi eski göz kliniği,
- Süleymaniye Botanik Enstitüsü,
- Kadıköy Halkevi binâsı
- Taksim'de eski Belediye Gazinosu,
- Üniversite Rasathânesi,
- Beşiktaş'ta Barbaros Anıtı (1944, Heykeli dışında.)
- Boyacıköy Camii (1925),
- Heybeliada Camii (1935)

Restorasyon eserleri :

- Edirne'de Selimiye, Bâyezid, Üç Şerefeli ve Murâdiye câmilere,
- İstanbul'da Bâli Paşa, Mihrîmâh, Davud Paşa, Mesih Paşa Câmileri,
- Beykoz'da İshakağa Çeşmesi,
- İstanbul Üniversitesi Merkez binâsı ile Topkapı Sarayı'nda Mutbaklar, Babü'ssâde, orta kapı, Hazine Dâiresi, Baltacılar Koğuşu.

Ayrıca Ankara'da Kocatepe ve Burdur câmîleri başta olmak üzere pek çok câmîin plânları üzerinde çalışma. Kendi ifâdesiyle: «Osmanlı mîmârîsinin dördüncü cildin hülâsa kısmında gösterdiğimiz cihetle 550.000 km² gibi, ufak bir sâhâda her nev'iden câmî, medrese, kütüphâne, köprü, çarşı, bedestan gibi 18.000 eser toplandığını gördük. Bunu görünce şaşmamak elden gelmiyor. Bu mânevî imkânı ve maddî araştırma gayretini bu millete yâr olmak, hizmet etmek cehdini verdiği için Hak'ka şükürler ederiz »

«Âşık her an bir nevi secdededir. Yâni fenâdan geçip baka bulmuş bir zindedir. Hakkın esma ve sıfâtında kendini fâni etmiştir...»

İmparatorluk coğrafyasının beşyüz ellibin kilometre karelik bölümünü, kendi imkânlarıyla karış karış inceleyen bu büyük iman ve irâde adamı, 18.000 eseri, imparatorluk coğrafyasındaki İslâm - Türk mühürlerini teker teker topladı ve unutulmaktan kurtardı.

İnsan bu hizmet bilançosu karşısında hayrette kalıyor. Bütün bu işler, değil bir kişinin, üniversite çapında bir kadronun ancak başarabileceği azamet ve vüs'atdedir. Ekrem H. beyefendinin başarısının sırrı, bize göre kendi kendisini idrâk etmesindedir.

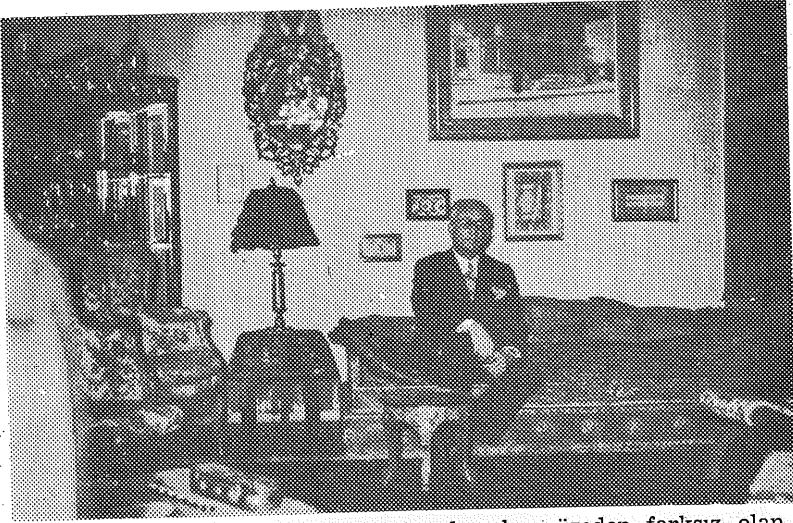
İnsan gayba imân ettiği nisbette kendi kendini idrâk eder ve kendi kendini idrâk ettiği ölçüde mevcûd olur. Öyle görülüyor ki, varlık âlemi dediğimiz şey, sır kalmış bir evvelle, sır kalmış bir âhir arasında belirmesi mümkün olan bir âlemdir. Bu, kaçınılmaz bir şart, varlığımızı zuhûra getiren bir kânun, biricik rü'yet imkânı gibidir. Kendimizi «Allah'tan gelir ve Allah'a gi-

der» görmeyip de başka türlü nasıl tasavvur edebilirdik? İşte Rahmetli Ekrem beyefendi bu yolda tam bir imân ve teslimiyet sâhibiydi. Kendisinde hiçbir zaman varlık görmedi. Her dem vesile kılındığına inandığı hizmetler için Yaradana hamdetti.

Kur'ân-ı Kerim, « Bakara » sûresinde açıklandığı üzere, yeryüzündeki takvâ ehline hediye edilmek için nâzil olmuştur. Takvâ ehlinin birinci açık alâmeti gayba imân, ikincisi imânı namazla ifâde, üçüncüsü rızıkına kanaat, yâni kaderiyle bağımsızlık, doğduğu iklime intibak içine düştüğü içtimâî şartlara kifâyet ve şahsiyeti sınırlarından kısımete rıza demektir. Takvâ ehlinin diğer özellikleri Peygamberler silsilesine ve bu silsilenin kilidi makâmında bulunan Hz. Muhammed'e inanır olmak ve ahret muhasebesine göre yaşamaktır. Dikkat edilirse «Bakara» suresinde belli bir rûh, mizaç, karakter ve disiplin tasvirinin berrak ve keskin hatlarını seçeriz. Bu târife uyanlar yaşadıkları hayat safhasını (yâni dünyâyı) yaşarken aynı zamanda bir sonraki hayat safhasını (yâni ahreti) aşan bir akışa göre hazırlayarak yaşarlar.

İşte Ekrem Hakkı Ayverdi büyüğümüz Kur'ân-ı Kerim'in hikmetini idrâk etmiş bir imâna ve o imânı yaşayan irâdeye sâhipti. Bütün ömrünü kulluk şuûrunden ayrılmadan hükümran haysiyeti içinde yaşadı. Bir gün «**secdede bulduğum zevki hiçbir nesnede bulmadım**» demişti, çünkü o secdenin şuûrunda idi. «**İnsan, Allâh'a ancak secde ettiği zaman en fazla yakındır. Tabii secde demek, başını tavuk gibi yere vurmak değildir. Âşık her an, bir nevi secdededir. Yâni fenâdan geçip bakâ bulmuş bir zindedir. Hakkın esma ve sıfatında kendini fâni etmiştir. İşte secde bu secdedir.**» diyen büyüğün idrâkiyle secde ediyordu.

Ekrem Beyefendiyi yakından tanıyanlar onun insanlara saygı duyduğunu, fikirlere hürmet ettiğini bilirler ama O'nun için Hakkın emrinin ve irâdesinin ölçüsüne uymayan her düşünce ve tavır geçersizdir. Bu yolda tam mânâsıyla korkusuz adamdı. «**Biz herkes tanımayız, biz yaptığımızı Allah için yaparız, eğer kalbinden fetvâ sorup mes'ûliyetizliğin hükmünü alırsan başkalarından korkma. Şu şöyle demişin, bu böyle demişin ehemmiyeti yoktur, elverir ki kalbin seni muâheze etmesin.**» diyen gönüller sultanından fetva alan Ayverdi bu ölçü ile millî değerleri inkâr edenlere Osmanlı Mîmârisini, büyük Türk Medeniyetini idrâk edemeyenlere affetmeyen bir üslûpla ömür boyu karşı durdu. Kendi tezini bütün berraklığıyla ortaya koydu. Bu tez ne idi? O, tezini şu satırlarla ifâde ediyordu: «Osmanlı Medeniyeti, İslâm

«İçindeki eşyası ve târihî kolleksiyonlarıyla müzeden farksız olan evini ve apartmanını Kubbealtı Akademisi Kùltür ve San'at Vakfına armağan etti...»

Câmiâsi içinden, müstakil ve bâriz farklarla ayrılan bir küldür; Dünya görüşü, âdil ve müsavâtçı cemiyet nizâmı, devlet ve idâre mekanizmasındaki olgun ve muvazeneli tutumu, en üst kademe-den en mütevâzılara kadar süzülüp vatan sathında dal budak salmış îmân hayâtı ve îmân hayâtının gerektirdiği ferâgatı, celâdeti, kahramanlığı ve adaleti ile, bütün dünyânın benimsemesi temennî edilecek bir huzur, ferahlık ve emniyet ölçüleri manzumesidir. O kadar ki beşerî vasfı kadar mânevî de olan bu medeniyet, her iki kuvveti en üstün bir terkîb içinde birleştirmesini bilmiş tek ve örnek medeniyettir.

Mîmârî Osmanlı-Türk Medeniyetinin millî dehâsıdır. Çünkü bu mîmârî, cemiyetin, milletin kendini temsil eder; yüz yaşında at sırtında ülkeler feth eden bir Akça Koca, Budin'de doğuşarak şehid olan seksenlik Abdi Paşa, Bağdat önündeki Genç Osman, nihâyet İstanbul burçlarında dimdik duran Ulubatlı Hasan ne ise bu mîmârî de odur. Bu millet kendini âbide şekline sokmayı bilmiştir. Din ve devlet uğruna can ve baş vermeyi baş üstünde tuttuğu müddetçe de bu mîmârîye sadık kalmakta kusur etmemiştir. Millet biliyordu ki bu mîmârî onun kaburga kemiğinden yapılmıştır.»

Yine kendileri Osmanlı Mîmârisinde Fâtih Devrinin III. cildinin ön sözünde: «...memleketimiz, millete dürbünün tersiyle ba-

kan, snop, taklitci calî bir zihniyetin tazyîki altındadır. Hüküm ve kuvvet garp hayranlarının elindedir. Ters dürbün milleti karınca gibi gösterse de Levh'i-Mahfûz'da yazılı ezeli kânunların zırhı içinde, karınca misâli, azığını saklamakta, tefekkürünü, mantığını yaşama ölçülerini, örf ve âdetini muhâfaza etmektedir. Bunlardan bir tohum kalması kâfidir; birgün onlar yeşerecek bu fetret devri geçecektir. Bu millet çok bâdireler atlatmıştır. Kendini bulması uzak değildir. Benliğine sâhip nesiller, su üstüne çıkacaktır.»

Merhum Ekrem beyefendinin milletin geleceğine olan imânını inançla paylaşıyoruz. Mübârek nâşını vatan toprağına şahâdet parmakları üzerinde taşıyan her yaştaki gencin O'nunla Türk Milletinin büyüklüğü ve yüceliğı hakkındaki sarsılmaz kanaati paylaştığını hepimiz biliyoruz.

Türk Milletinin büyük medeniyetini bütün müesseseleriyle vahdaniyetçi bir görüşle ele alan Ekrem Beyefendi Türk'ün imânındaki bütünlüğün aynen idrâkinde de tecelli ettiğine inanıyordu. Bu sebeple mîmârî ve mûsikîmizi mukâyese ederken «mûsikîmizin tılsımı tek sestir; ondan gelen vâhdettir. Biz o sayede kopuksuz, boşluksuz, birbirini tamamlayarak akıp giden bir mûsikîye nâil olmuşuz. Araya yabancı sokmamışız. Osmanlı Mîmârîsinin üslûbunu (yed'i kudret) in bir ihsânı olarak tavsif etmiştik. Mûsikîde de tek vahdete işâret olan (bir lûtf-ı ilâhîdir) diyoruz.» diye yazıyordu.

Şöyle devâm ediyor: «Nasıl mîmârî binânın toprağına bir kaya salâbetiyle oturduğu, birbirini tamamlayan beden duvarından, yumuşak bir silme ile kubbelere, oradan aynı edâ ile ikinci, üçüncü sıra kubbelere ve nihâyet orta kubbeye geçtiğı ve şâhâne bir sorguç alemde toplanıp, aralarında bir kesilme, bir boşluk bırakmıyorsa mûsikîde de bir nağme, bir nefha bir evvelkinin devâmı oluyor ve arada kopukluk kalmıyor. Zaman itibârıyla Türk Mûsikîsi epeyce eski bir mâziye dayandığı halde mîmârîsi, ancak Osmanlı üslûbunda bu seviyeye, fakat birden gelmiştir. Aradaki fark budur ve oldukça düşündürücüdür. Biz 65 senedir mîmârîdeki çalışmalarımızda aynı zihniyeti ve tutumu tezyînâtta, çinide, ciltte, halıda müşâhede ederek hükümlerimizi tekid ettik; bunlardan mîmârînin fevkalâde tezâhürlerini teknik ile de ispat ettiğimizi zannederiz.»

Hiç şüphesiz, zannı aşan ölçüde, hizmeti gâyesine ulaşmıştır. Zevkle anlattığı mîmârî anlayışımızla ilgili bir hâtırayı yine on-

dan dinleyelim: «Fransız Planet mecmûası sahipleri Topkapı Sarayına geliyorlar. Bahadır Dülger Bey gezdiriyor. Güzelliğe ve nisbete hayran oluyorlar. Diyorlar ki: (Bizim mâbetlerimiz insana küçüklük duygusu veriyor, oysa sizin mimârinizde ölçüler ne kadar mütenâsip, insana göre. Biz eğer çağ açıp, çağ kapayan Fâtih'in resmini yapacak olsaydık, bir eline kılıç verir, bir ayağını azametle dünyâ küresinin üzerine koydururduk. Oysa siz bu anlayışladır ki Fâtih'in eline gül vermişsiniz...»

Ekrem Hakkı Beyefendinin bu engin ve vakûr düşünce üslûbu şahsiyetindeki ferâgatın ifâdesi idi. Bu ferâgat, ancak Allah ehlinde bulunur. Bir başka deyişle ferâgat, hür olan adamda, benlik ise esir olan kimsededir. Nefse esâret kadar büyük tâlîhsizlik tasavvur olunabilir mi? Bugün rahmetle, minnetle muhabbetle yâd ettiğimiz Ekrem Beyefendi kendi vücûdu memleketinde hür insandı.

Bu dünyâyı bir zaman ziyâret ettikten sonra yine aslına avdet eden büyük kıymetler elbette ki ölümsüzdürler. Onlar gönüllerde ve asırların bağrında ebediyyen yaşarlar. Ebediyete intikâlleri güneşin batması kabilindendir, ve gönüllerde bıraktıkları hicrânın içine yine doğarlar ve sanki bize daha çok yaklaşmış benliğimize daha yakından karışmış olurlar. Aydınlatıcı yakınlıkları aslâ bizden ayrılmaz.

İşte ilim ve îmânı, ahlâk ve fazîleti; yaşayışıyla, hizmetleriyle sarsılmaz bir inanç bütünlüğüne kavuşturmuş olan rahmetli Ekrem Hakkı Ayverdi, o büyük bahtlılardanır. Âbide niteliğindeki eserleri, sağlam ilmi tesbitleri, Kubbealtı Kültür ve San'at Vakfının Allâh'ın mülküne terk ediliş irâdesindeki sonsuza teslimiyet, O'nu ebediyyen rahmetle, fâtihalarla yâd edenleri yeryüzünde dâim kılacaktır. Allâhın sonsuz rahmeti ve bereketinin merhûmun azîz rûhuyla berâber olmasını niyâz edivorum.

«ÖRNEK ADAM»

Prof. Dr. Tahsin BANGUOĞLU

Merhum Ekrem Hakkı Beyin hâtırası için yapılan bu toplantıda, seçkin huzûrunuzda bana da söz verilmesinden dolayı bah-tiyâırım.

Ben Ekrem Hakkı AYVERDİ ile arkadaşlığımın bâzı hâtıralarını nakletmek üzere söz almış bulunuyorum. Benim hayâtım daha çok Ankara'da geçtiği için, onunla erkenden tanışmış değilim. O benim adımı biliyordu, ben de onu uzaktan tanıyordum. Ama bundan 16 sene evvel İstanbul'da yerleştiğim zaman, ilk tanıdığım değerli arkadaşlarımdan birisi Ekrem Hakkı Bey oldu.

Rahmetli sınıf arkadaşım Nihad Sâmi BANARLI Kubbealtı'nda, Ekrem Hakkı Bey ile birlikte çalışıyorlardı. Nihad'ı çok severdim. O beni Kubbealtı'na dâvet etti. Ekrem Hakkı Bey ile orada şereflendim. Bir rûh yakınlığımız oldu. Çabuk dost olduk. Ve bana bir gün bir iltifatta bulundu: «Tahsin Bey!» dedi, «Geç tanıştık, ama iyi tanıştık.» Ben de dedim ki: «Ekrem Bey, o bah-tiyarlık bana aittir.»

Kubbealtı'nda buluşurduk. Oranın faaliyetlerine ben de karıştım. Bir ara orada «Türk dili» ile meşgûl olmak üzere, bir topluluk meydana getirdik. O arkadaşlardan çoğu rahmetli oldu. Ben, yaşça, Ekrem Hakkı Beyin en yakın bir arkadaşı olarak konuşmak şerefine nâil oluyorum.

O grupta Orhan Seyfi vardı, Fâruk Nâfiz vardı, Faruk Kadri Timurtaş vardı... hepsi rahmetli oldular. Ankara'dan Fevziye Abdullah hanım vardı, Erzurum'dan Kaya Bilgegil vardı... O yıllar dil hareketinin çok cıvıvli ve maalesef kötü ellere geçmiş olduğu bir zaman idi. Oradaki çalışmaları da ilâve ederek sözlerimi uzatmak istemem. Ama, ondan sonra Ekrem Hakkı Beyle âilece dost ve arkadaş olduk. Ve geçen zaman zarfında birbiri-mize hemen daha çok yaklaştık. Onunla buluşmalarımız, âilece

toplantılarımız olurdu... Son yıllarda sık sık birlikte kır gezintilerine giderdik... Telefon ederdi: «Tahsin Bey, sizi dağa kaldıracağız..» derdi. Kır gezintilerini çok severdi. Ve biz âlece yaptığımız bu kır toplantılarında, onunla din bahislerinde, milliyet bahislerinde ve memleketin gündelik meseleleri bahislerinde derin görüşmelere daldardık.

Ekrem Hakkı Bey hakkında toplu olarak bir kaç söz ilâve edeyim. Ben Ekrem Hakkı Beyin şahsında, bir «Kâmil adam» buldum. Bizim dilimize mahsus bir tâbirdir. «Kâmil adam.» Yabancı dillere çevir deseniz, çeviremem. Kâmil insandı. Ekrem Hakkı Bey, dört başı mâmûr bir şahsiyetti. Genç yaşından beri kemâle doğru gitmiş, kendine has hüviyetini her zaman muhâfaza etmiş bir şahsiyetti. Çok güzel ifâde edildiği üzere, onun en çok dikkatleri çeken tarafı inançlı, inanmış bir adam olmasıydı... Bütün mânâsıyla «milliyetçi» bir şahsiyetti. Ve milliyeti gereği gibi anlamış, târif etmiş, milliyete öyle inanmış bir kişiydi. Husûsiyle, memleketimizin son devirlerinde bu bahislerde yaratılan kavram kargaşaları içerisinde hiçbir zaman düşmemiştir. Kendini millî hizmete vakfetmiş bir şahsiyetti.

Milliyet duygusu içerisinde dînî inançların, dînî ahlâkın, dînî amelin yerini çok iyi bilen ve o yönde kusursuz olan bir zatdı. Dil bahsinde millî dilin değerini takdîr etmiş, öyle derme çatma uydurma bir şekilde yürütülemeyeceğini görmüş ve dil üzerinde çok hassâsiyet göstermiştir. Târih üzerinde de öyle.. Millî târihi çok sevmiş ve yaşamış; millî geleneklere bağlı kalmış bir şahsiyetdi.

Bu vasıflar belki bir devirde oldukça tabîî görünür. Fakat Ekrem Hakkı Beyin yaşadığı devirde, bizim yaşadığımız devirde, ona bir husûsiyet ve fevkalâdelik veren cihetlerdi. Düşününüz ki dînî hayâtın gerilediği bir devirde Ekrem Hakkı Bey dînî inançlardan, dînî örf ve âdetden ve ibâdetlerden hiçbir zaman geri kalmamış, şaşmamış bir şahsiyetdi. Kezâ milliyet mefhumunun karıştırıldığı, târihin ve dilin uydurmacılığa doğru gittiği bir devirde; o, millî târihin ve millî dilin, doğru mânâsını bilen ve ona göre hareket eden, davranan bir şahsiyetdi.

Aslında çok kârlı bir meslekten geldiği halde, kendisini 50 yaşından sonra san'ata vakfetmişti. Onun san'at tarafı kuvvetli idi. Ve san'atın bizde perîşan olduğu bir devirde, millî san'atı tutmuş, korumuş ve kurtarmaya çalışmıştı. Düşününüz ki, bir devir. millî san'atın her şubesini reddetmiştir. Türk mûsikisi yasak

«Bilhassa Osmanlı mimârisini âdeta yeniden keşfetmek, canlandırmak, yaratmak için bir ömür sarfetmiştir. Bu vasıflarıyla Ekrem Hakkı Bey «Örnek Adam'dı...»

edilmiştir. Edebiyâtımızda ve diğer san'at şübelerinde millî olan ne varsa bir yana bırakılmış; Avrupa'nın, soysuzlaşmış son devir sanatları kopya edilir olmuştur... Öyle bir devirde, biz batı medeniyetine kayıtsız şartsız teslim olmuş idik. Ki, o devirde Avrupa, tam bir soysuzlaşma içerisine girmiş bulunuyordu. San'atda «Dadaizm, Sürrealizm, Kübizm...» gibi estetik değerleri ve mânâları olmayan yollara gidilmişti. Bizde bir nesil onların peşinden gitmiş, onları kopya etmekten başka bir şey yapmamıştır. Denebilir ki, yeni devirlerde bizim san'at târihimiz bir fiyasko neticesi vermiştir. Ekrem Hakkı Bey, bunları müdrik bir arkadaştı. O, bu sâhâlarda millî san'atın yeniden hâkim olması için çalışmıştır. Kendi mesleği olan sâhada ise, bilhassa Osmanlı mimârisini âdetâ yeniden keşfetmek, canlandırmak, yaratmak için bir ömür sarfetmiştir.

Bu vasıflarıyla Ekrem Hakkı Bey «Örnek Adam»dı. Eğitimde en te'sirli unsur iyi örneklerdir. Âilede olsun, dışarıda olsun, cemiyet içerisinde olsun iyi örnekler gören bir genç, iyi olmaya gayret eder. Maalesef günümüzde iyi örnekler biraz azalmıştır. Onun

için Ekrem Hakkı Bey bu vasfı ile de temâyüz eder. Ne mutlu ki onun bu vasıfları takdîr edilmekte ve gençlerimiz tarafından da anlaşılmaktadır. Ekrem Hakkı Bey bir «Örnek şahsiyet» olarak kalacaktır. Sözü daha fazla uzatmayayım. Allah ona ganî ganî rahmet eylesin. Şâir'in bir mısraî ile sözümü bağlayayım:

Tavsîfi yerde bitmez, arşa çıkan kibârın...

Onun için ne kadar uzun konuşsak, onun vasıflarını gereği gibi ifâde edebilmiş olmayacağız. O öyle bir şahsiyetti ki, adam seçerdi. Adam sarrafı diyebileceğim bir şahsiyeti var idi. Onun için onun etrafında toplanan kütle dâimâ seçkin bir kalabalık olmuştur. Ve o, şahsiyeti ile, bu kalabalık üzerinde, o topluluk üzerinde müsbet tesirler yapmıştır.

Ben, çam sakızı çoban armağanı kabilinden, onun vefat târihi için edebî geleneğimize uyarak bir târih düşürdüm.

Bir kıt'a sâdece... Onu sizlere okumakla sözlerimi bağlayacağım:

**Nice mâbedleri mâmûr etti
Öyle mâmûr olacak âhireti
İki düş, ilme o katmış çok şey
Kalb-i millette yaşar Ekrem Bey**

«İSTANBUL'DAKİ SON OSMANLI ÂBİDESİ»

Prof. Dr. Muharrem ERGİN

Ben, önce Ekrem beyin aziz ve muhterem refikaları İlhan AYVERDİ hanımefendinin birkaç gün önce anlattığı bir hâtıra ile söze başlayacağım. Çünkü bana göre Ekrem bey hakkında bu derece çarpıcı bir hâtıra bulmak son derece güçtür. Hâtıra şudur:

E.H. bey, Balkanlara dâir olan, Avrupa'daki târihî eserlerimiz hakkındaki büyük âbidesini hazırlarken, hanımefendisiyle berâber Avrupa'ya bir seyâhate çıkıyorlar. Bir akşam üstü Budapeşte'ye iniyorlar. Bugünkü Macaristan'ın başşehrine.. Fakat önceden yer ayırtmamışlardır. Bu sebeple mürâcaat ettikleri bütün kapılar yüzlerine kapanıyor... Hiçbir otelde kendileri için bir oda bulamıyorlar. Hiçbir pansiyonda sığınacak bir yer bulamıyorlar. Çâresiz dönüp dolaşıp, yorgunluktan bitap halde, nehrin kenarına gelerek küçük bir bahçede bir sıranın üzerine oturup, düşünmeye başlıyorlar. İlhan hanımefendi diyor ki: «Ben daha mukavimim, daha az titizim. Ama Ekrem bey umûmiyetle konfora alışık bir insan olarak büyümüştür. Pijamasının üzerinde bir kırışık bile olsa onun içinde rahat uyuyamayacak bir kimsedir.» Onun için bu gurbet ellerinde, akşam üzeri, bir parkta böyle yorgun ve yapayalnız kalakalmak, çâresiz kalakalmak onu adama-kıllı perişân etti.

Bu perişanlık dakikalarca devam ediyor. Fakat bir müddet sonra İlhan hanımefendi bakıyor ki, E.H. beyin yüzünde ânî bir değişiklik olmuş. Âdeta o E.H. bey gitmiş, yeni bir E.H. bey gelmiş. Kendi tâbiri ile (dâimâ kullandığı tâbiri ile):

— Paşa, hayrola, yüzün değişti. Ne oldu acaba? diyor.

Ekrem Hakkı Beyin büyük bir coşkunculuk içinde, kükrerce-sine verdiği cevap müthiştir:

— «Hanım, hanım!.. yüz yaşının üstünde Akçakoca o günkü

fetihler âleminin ölüm-kalım diyârında at koştururken, ben E.H. AYVERDİ'nin 75 yaşında, bugünkü medeniyet dünyâsında, burada paniğe kapılmaya ne hakkım var? Kalk hemen...» diyor ve derhal oturdukları yerden kalkıyor, gidip ilk kapıyı çaldıkları yerde kendilerine yatacak bir pansiyon buluyorlar.

★
★★

Benim E.H. beyle münâsebetlerim sırasında ve bugün düşündüğüm zaman E.H. bey hakkında hâtıra ve intibâ olarak aklıma her şeyden önce onun Atikalî'deki meşhur evi gelmiş ve gelmektedir.

Edirnekapı yolu üstünde, dışarıdan baktığınız zaman, caddeye adeta uymayan, bilhassa mânevî mânâ ve iklimde bugünkü cadde ile hiçbir uygunluğu ve münasebeti bulunmayan mütevâzî, fakat çok mânâlı bir ev ile karşı karşıya kalırsınız. Evin cephesine baktığınız zaman, o binayı, büyük bir camekânlı kapının caddeden, kalabalık, dünyâları değişik caddeden ayırdığını görürsünüz. Üzerinde bir düğme vardır. Bu düğmeye basarsınız ve kapı açılır. Aman Allahım!. Gerçekten o ne değişikliktir... San ki bir dünyâ bitmiş ve başka bir dünyâya sadece bir cam kapı aralığından geçmişsiniz.. Karşınıza bir «Osmanlı sofası» çıkar. Arkasından gelen salonlar ve odalar mekân ve eşya olarak tamamıyla aynı Osmanlı üslûbu içinde, E.H. beyin şahsiyetini ortaya koyacak bir büyük mucizeyi gözler önüne serer. Ben yer yüzünde insanı bu kadar şaşırtacak bir camlı kapının mevcûd olacağına tasavvur edemiyorum. Bu itibarla sağlığında da sık sık ifâde ettiğim kanaatimi hatıra olarak burada da tekrarlamak isterim.

Ben E.H. beye «İstanbul'daki Son Osmanlı Âbidesi» derdim. Gerçekten, E.H. bey alelâde bir insan, sizin bizim gibi bir insan değildi. İstanbul'daki son Osmanlı Âbidesi idi. İstanbul'daki son Süleymaniye Camii idi.. İstanbul'daki son Sultanahmed Camii idi.. İstanbul'daki son Topkapı Sarayı idi.. O hem şahıs olarak böyle idi, hem de o şahsın ortaya koyduğu eser olarak böyle idi...

«Mimar Sinan'ı bugünkü dünyâya getirsek acaba karşımıza nasıl bir insan çıkardı?» diye çok kafa yorduğumu hatırlarım. Fakat karşımda bulduğum insan dâimâ E.H. AYVERDİ'dir... Osmanlı Evliyâlarının kabirleri başında gözümü yumup onları ayağa kaldırdığım zaman, «Karşıma kim çıkacak?» diye merak ettiğim zaman bakarım karşımdaki zat E.H. AYVERDİ'dir... Os-

manlı Efendiliğini, Osmanlı Çelebiliğini temsil eden bir insanı bugün tasavvur etmek için tahayyülümüzü çalıştırdığımızda «Acaba karşımıza kim çıkacak?» diye düşündüğümüz zaman, yine dâimâ o tasvir içinde E.H. beyin silüetini görmüşümdür.

Temiz giyinen, efendi yapılı, uzun boylu, Türklük timsâli bir insan karşımızdaydı dâimâ ve buna bakarak bâzan muhayyilemi tersine çalıştırır ve derdim ki: «Demek ki, ecdâdımız böyle uzun boylu, temiz giyinen, efendi tavırlı, muhteşem intibâ bırakan bir insan topluluğu idi...»

Gerçekten, E.H. bey bütün bu vasıfları dolayısıyla bana göre, dâimâ, «İstanbul'daki Son Osmanlı Âbidesi» olarak kalmıştır. Fakat bu E.H. Beyin şahsiyet olarak «Son Osmanlı Âbidesi» olmak vasfıdır. Buna ilâve olarak ve hattâ bundan daha mühim olarak E.H. Bey eserleri bakımından da öyledir.

Cumhuriyet devrinde pek çok ilmî eser yazılmıştır. Bugün de yazılmaktadır. Bu eserlerden hiç birisi E.H. beyin eserleri kadar «Osmanlı Eseri» ve âbide eser hüviyetinde değildir. Osmanlı sâhasında gerçekten emsalsiz âbide eserler ortaya koymuştur.

E.H. Bey esasen ferd adamı değil, müessese adamıdır. Türk kültürünün büyüklüğüne ve âhengine îmân etmişti. Bu büyüklük ve âhenk uğruna edebiyattan mûsikîye kadar bütün Türk san'atlarını himâyesi altına almıştı. Ama vardıgı netice Türk kültürünün zirvesini Osmanlının teşkil ettiğı, ve bu san'atlar arasında da mîmârînin başı çektiğı şeklinde idi. Mîmârîde ise artık Osmanlı Türk mîmârîsinin bittiğı kanaatinde idi. Bu sebeple şimdi E.H. beyin ölümü ile artık «Son Osmanlı Âbidesi» hitâma ermiş bulunmaktadır.

Bu vasıflarıyla ve bu vesile ile E.H. AYVERDİ üstâdımıza üniversitede Doktora pâyesini verdiğimiz zaman yapılan merâsime âid bir iki hâtırayı da size nakletmek isterim.

Meycut usûllere göre, Doktora pâyesinin tevcihi hakkındaki ilk teklif, ilgili kürsüden yapılır, Fakülte Profesörler Kurulu'nda müzâkere edilir, o müzâkerelerde kabul edilir ise; teklif, İstanbul Üniversitesi Senatosu'na gider. Orada da kabul edildiğı takdirde Doktora pâyesi verilir ve sonunda yapılan bir merasimle Dr. cübbesi giydirilerek, o şahıs İ.Ü.'nin «Fahri Doktor» pâyesini kazanmış bulunur.

Hemen arzedeyim ki; İ.Ü., şöyle-böyle hizmeti geçmiş, gelişigüzel hizmeti geçmiş insanlara «Doktor» pâyesi verecek kadar kısa mâzîsi olan, ağırlıgı olmayan bir üniversite değildir. Bu üni-

versitede gerçekten bu pâyeye lâıyk olan insanlar bu pâyeyi kazanırlar. İkincisi, bu üniversitede, bu pâyeyi kazanırken yapılan müzâkereler, namzedin hakikî mâhiyetini kemâliyle ortaya koyar.

O zaman, Türk-İslâm San'atı kürsü başkanı Prof. Oktay AS-LANAPA'nın teşebbüsü ile (çünkü birlikte kararlaştırmıştık, kâ-nûnî işlemi başlatıp muâmeleye sokacak merkez o idi), onun gerekçesiyle E.H. beye İ.Ü. «Fahri Doktorluk» pâyesi verilmesi, Ed. Fak.'ne teklif edildi. Ed. Fak. Prof.ler Kurulu (bugün gibi hatırlıyorum) bu teklif karşısında müsbet mânâda adeta ayağa kalktı. İ.Ü.'nde de, bütün memleket müesseselerinde olduğu gibi farklı düşüncede insanlar vardır. Kültür telakkisi bakımından farklı insanlar vardır. Fakat Ed. Fak. Prof.ler Kurulu, E.H. beyin «Doktora» teklifi karşısında, adeta yekvücut hâle geldi.

Çünkü içlerinde benim de bulunduğum, bu teklifi müdâfaa eden arkadaşların söyledikleri sözler, bütün meclisi çok tatmin etmişti. Çok kıymetli, dünyâ çapında bir san'at tarihçimiz konuşmaları arasında diyordu ki;

— Muhterem arkadaşlar, (E.H. beyin eserleri de masanın üzerine yığılmıştı. Onların bir tanesini eline alarak) size gerçek ilmi kanâatimi söylüyorum. Bu eserlerin sâdece bir tanesinden elli adet doktora tezi çıkar.»

Ve yine başka bir konuşmacı arkadaşımız şöyle söylüyordu:

— «Değerli profesörler, unutmayınız ki, bu eserlerin hiçbirisi bir insan eseri değildir. Tek insan eseri değildir. Bu eserlerden yalnız bir cilt bile; ancak bir müessese, bir encümen, bir akademi eseri olarak ortaya çıkabilir. İşte E.H. AYVERDİ budur.»

E.H. AYVERDİ'nin doktora muâmelesi, İ.Ü.'nde bu hava ile başladı. Ed. Fak. Kurulu'ndaki bu hava, aynen İ.Ü. Senatosu'na da aksetti. Senato'da da oy birliğiyle E.H. beyin çok tabîî ilmî hakkı, E.H. bey için olduğu kadar; Üniversite için de bir şeref mâhiyetinde kabûl edilerek, yürürlüğe girdi.

Üniversite Senatosu'ndaki müzâkerelerde Ed. Fak.'ndeki müzâkerelerin yanına 3. bir unsur daha katılmıştı. İ.Ü. bugün de oturduğu Merkez Binayı oranın tamirini büyük ölçüde E.H. AYVERDİ'ye, orada 40 derece harâretle çalışan E.H. Bey'e medyûndur. Yalnız ilmî eserleriyle değil, oturduğu mekânı ile de bu üniversite, E.H. beye, nihâyet târihî borcunu ödüyordu. Bu suretle Doktora pâyesini büyük bir şeref hissi ile ve büyük bir kadirbilirlikle ona tevdi' etmekten gerçekten hepimiz mesut olduk. Me-

râsim, Hukuk Fak. Doktora salonunda yapılacaktı. O salon, tabandan tavana kadar, bütün süslemeleri ve yıldızları ile; o binânın, yâni târihi Harbiye Nezâretinin, bugünkü İ.Ü. merkez binâsının yeniden ortaya çıkarılmasını, son şeklini almasını temin eden E.H. beyin eseri idi.

Yâni, kendi salonunda kendisine Doktora pâyesi veriliyordu. Çok mânâlı ve göz yaşartıcı bir manzara karşısında idik. Çünkü bir pâye bir insana ancak bu kadar yakışabilirdi. Gerçekten beyaz Dr. cübbesini giydiği zaman o muhteşem «Osmanlı İnsanı» E.H. bey; aynı zamanda ileri ilmin de insanı olan (A.O. GÜNER beyefendinin çok iyi belirttiği gibi), «Mâziden gelip, atıye giden» bir E.H. bey olarak gözlerimizin önünde bütün ihtişamıyla canlanıvermişti.

Bu sebeple, E.H. beyin yakın ölümü karşısında günlerdir düşündüğüm zaman, ölümleri üçe tasnif ediyorum. Birincisinde, bir insan ölür. İnsan ölümü, bir insanın hasenâtı ve seyyiâtı ile, nihayet karşı karşıya kaldığı hepimizin karşı karşıya kaldığımız ölümdür. Bir insan yaşar, büyür, vakti gelince ölür gider. İkinci bir ölüm vardır arkadaşlar, o ölümle bir devir açılır veya kapanır: Fatih'in ölümü gibi...

E.H. bey, ölümü bu iki ölüme de uymayan bir insandır. Onun vefâtı insana bunların dışında üçüncü bir ölüm gibi tesir ediyor. E.H. beyin ölümü ile bir dağ çökmüştür arkadaşlar... «Son Osmanlı Âbidesi» bir daha ayağa kalkmayacak şekilde yıkılmıştır... Esâsen en büyük san'at olan mîmârîde E.H. beyin (arkadaşların çok iyi ifâde ettikleri gibi) vardıgı kanaat, «Osmanlı mîmârîsinden bir santim bile ileri gidemeyeceğimizdir. Bundan sonra yapacağımız şey, hiç olmazsa o mîmârîyi bulunduğ yerede ihyâ etmektir. Bir câmi projesi mi yapacağız? Yeni bir proje yapmaya ihtiyaç yoktur, mevcut Osmanlı câmilerinden birinin projesinin kopyasını yaparak, câmilerimizi bunlara göre inşâ edelim» derdi.

E.H. bey deyince, akla, onu hiç olmazsa yılda bir defa; bu kısa kısa arzetmeye çalıştığım fakat muvaffak olamadığım taraflarıyla, yılda bir defâ çocuk gibi sevindiren bir merâsimi unutmaya imkân yoktur. O merâsim, İst. Fetih Günü merâsimi idi...

O, fetih günlerinde, (tâkibeden arkadaşlarım bilir) Ulubatlı Hasan'ın bayrağı diktiği yerin, önünde yapılan merâsim yerinde olsun, gazetelerdeki aksinde olsun, o merâsimler E.H. beyin âdeta tek başına yaptığı merâsimlerdi... Gittiğiniz zaman orada

binlerce insanın çehresi silinir, ortada yalnız E.H. beyin büyük şahsiyeti, büyük vücûdunun güzel hayâli kalırdı...

Bu vesileyle E.H. beye ithâf ettiğim bir şiirimi okuyarak huzurunuzdan çekileceğim.

Sene 1975. 28 Mayıs 1975 günü, Orta-Doğu Gazetesi idâre-hânesine uğradım. O zaman o gazetenin baş sayfasına günlük yazılar yazıyordum. Gazetenin sâhibi ve neşriyat müdürü: «Hoca, yarınki yazın nedir? Ne kadar yer ayıralım?» dedi. Dedim ki: «Akşam haberlerini dinliyeyim yazarım.» «Hayır» dediler, «yarın İstanbul'un fetih günü. Onun için fetih gününe uygun bir şey yazacaksın.» Bir an düşündüm:

«Vay gönül vay bu gönül vay gönül ey vâý gönül» diyecek kadar gönül adamı olan, kılıç adamı olmanın yanında gönül adamı da olan Fatih'e bir yazı yazacaktım, bu değişik bir şey olmalıydı, neticede bu yazının bir şiir olmasını tercih ettim. Arkadaşlarıma dedim ki: «Yarınki gazete için bir şiir yazmak üzere bana gazetenin 1. sahifesinde bir yer ayırın.» «Ne kadar yer ayıralım?» «Uzunca bir yer olsun.» «Uzunca bir yere şiiri bu akşam nasıl yazabilirsin?» dediler. «Merak etmeyin yazarım.» dedim. Şüphesiz bunda şahsî bir övünme, şahsî bir gurur payı mevcut değildi. Bu yazılmamış şiir aslında benim kafamda hayaller hâlinde çoktan mevcuttu. Çünkü bana göre: İstanbul, fetih, Fatih... hepsi E.H. beyin şahsında bir araya gelerek zaten karşımızda en büyük ilham halinde her gün dolaşıp duruyordu. Binaenaleyh ilhâmıma mürâcaat edecek ve yarınki gazeteye şiirimi yetiştirecektim.

Nitekim öyle oldu. 29 Mayıs 1975 günü çıkan Orta-Doğu'nun 1. sahifesinde günün sürprizi olarak «Vatan Şehir» isimli şiirim neşredildi. Bu şiir E.H. AYVERDİ'ye ithaf edilmişti. E.H. AYVERDİ gibi sâkin, aklın ve fikrin kontrolünü hiçbir zaman kaybetmiyen, san'at eserleri karşısında bile kendisini duyguya çok fazla kaptırmayan bir insandan; bu şiir çıkar çıkmaz, beni çok mütehassıs eden, lâıyk olmadığım şekilde öven, iltifatkâr, lütufkâr bir mektup aldım. Âdetâ utandım.

Fakat müsaade ederseniz, kendisine yazdığım, aslında benim değil E.H. AYVERDİ'nin olan bu şiiri, onun azîz rûhu karşısında da okuyayım ki, hayatta iken kendisini çok memnun eden, gönlümü şâd eden bu mısralar, şimdi güzel rûhunu da bir kere daha şâd eylesin:

«... Orada, Ulubatlı Hasan'ın bayrağı diktiği yerde binlerce insanın çehresi silinir, ortada yalnız Ekrem Hakkı Beyin büyük şahsiyeti, müheykel vücudunun güzel hayâli kalırdı.»

VATAN ŞEHİR

Ekrem Hakkı AYVERDİ'ye

Sana bir armağanım var, aziz İstanbul
Nerde sunayım, Boğazda mı, Adalarda mı?
Sen öğrettin bana zaten tutuşan camı..
Çamlıca'nın, Bayazıd'ın, Hisarlar'ın ilhamı
Kabarttı bu bahar da gönlümü pul pul,
İnsanı tutup tutup şiire iten şehir!

Şiiri ne yapacaksın, kendin şiirsin,
Allahın yeryüzündeki en büyük şiiri.
Bahçelerde ölülerin bile dipdiri,
Bırakıp gidemiyorlar güzellikleri.
Her semtin bir ülkedir, âlemde birsin,
Zamanı dondurup kubbelerde tutan şehir!

Galiba inciden oluşmuş soyun,
Uzarsın bitmeyen kıyılarda dizi dizi.
Türkiye'nin boynunda duasın sanki.
Sevgiliye açılan bir çift kol gibi,
Marmara'yı ne güzel kucaklıyorsun,
Tarihle tabiatı birbirine katan şehir!

Mehtâbı bin yerden yakalayarak,
Bin kerre nûra dalarsın koyu kovu..
Her gün bin ışıkla yıkayıp yaprağı suyu,
Doymuyorsun güneşe mevsimler boyu;
Her gece bir de yıldızları kucak kucak
Ayaklar altına atan şehir!

Yeşilin, beyazın, mavinin şehri!
Başka renk seni ne kadar tedirgin eder?
Sana giden ışığı da bahşetmiş kader:
Şarkı, fasıl, saz semaisi, taksim, mehter,
Dede, Sadullah Ağa, Hafız Post, İtrî,
Ve yalnız Türk mûsikisinde öten şehir!

Keyfince yayılmışsın iki kıt'aya çekinmeden..
Sularından sık sık gelip geçen kem gözler için
Boğazı bekleyen bin başlı bir ejder gibisin.
Kur'anla kılıç üzerine etmişsin yemin,
Mağrur mağrur bakıp yedi tepeden,
Her ihtirası bir pula satan şehir!

Ne kadar da yakıstı Boğaza yeni gerdanlık..
Cennete mi nakledildi Sırat Köprüsü?
İlâhî serinliğin bu ince süsü,
Nasıl da vükselivor havâl havâl, tütsü tütsü..
Dinsin iki vakanın ezeli hasreti artık,
Her güzelliği bir içim su gibi yutan şehir!

Tarih boyu menfaatte, akılda, histe,
 Hiçbir aşka benzemiyen bir hayalin var.
 Seni putlaştırmış belki bütün arzular,
 Sevmiş belki herkes seni dünyalar kadar,
 En güzel şekliyle fakat bir, Hadiste,
 Bir de Fatih'in genç gönlünde yatan şehir!

Yüzün gözün parıldar her sabah yeniden,
 Belli ki kaplıyor gecelerini eski rüyalar,
 Gezip duruyorsun iklim iklim, diyar diyar..
 Duruşunda hep bir sefer hazırlığı var,
 Göğe çıkacak gibisin yelken yelken,
 Âbide âbide tüten şehir!

Bütün kâinatımızla en çok sendeyiz
 Osmanlımız, kudretimiz, heybetimiz sendedir..
 Sana gider can damarımız senden gelir,
 Sanatımız eser eser sende yükselir,
 Sensin Bâkî, Nedim, Yahya Kemâl, Fârûk Nâfiz,
 Medeniyetimizle başı başı çatan şehir!

Biz değil miyiz sahibin bugün de, yarın da
 Sana lâayk mimâriyi niye kaybettik?
 Hem sendeyiz, hem senden ayrılıp gittik
 Neden maddeler perişan, mânâlar yitik,
 Güzelliğe sağır beton yığınlarında
 Büyüdükçe büyüdükçe biten şehir!

Bizi söyler bir aynasın geniş ve derin,
 Her kıvrımın Türk'e açılır perde perde..
 Birdir alın yazımız sevinçte, kederde,
 Mermerlerin Türkçe konuşur çeşmelerde,
 Türkçe düşünür mahallelerin,
 Ey her yerden daha çok vatan şehir!

EKREM HAKKI BEĞ'İN RİHLETİNE TARİH

Rûhu tekbîrler'le doğmuş milletin irfânına
Hasbetenlillâh çıkmış mârifet meydânına

Bir velî kâmet velî himmetli Ekrem Beğdi âh
Tâ ezelden ahdi varmış bir gönül sultânına

Aksi Arşullâhı tutmuş iftitah tekbîrinin
Burc-i Estergon'da varmış secde-î Rahmânına

Nice yıl îlâ-yı ismullâha cânın bağlamuş
Bir şehîd ecri verir Hak, ömrünün her ânına

Söylemiş târihinî mânâda ceddi Gül Baba
«Mest ü hayrân uçtu cân Ekrem cemâl ummânına»

Hicrî 1404

Bâkî BİLGİN

HEKİMİ GÖZÜYLE EKREM HAKKI AYVERDİ

Prof. Dr. Süleyman YALÇIN

Bir müstesnâ ve azîz insanı, dünya penceresinden ve hekim gözlüğünden ifâde etmem gerekiyor. Az veya çok tanıdığımız birçok insanın yüzü, zaman zaman dünyânın renkli ufkundan ebediyyetin karanlık görünen kapısına, berzah âlemine intikâl ediyor. Tanıdık veya tanımadık, hergün gelip gidenler arasında fert ve cemiyet hâfızasında kalabilen, kalması gereken nâdir ve bâhtlı insanların varlığını bâzen farkediyoruz. Ekrem Hakkı Ayverdi, hergün görülen, milyonları teşkil eden kalabalıklar dışında müstesnâ bir şahsiyeti temsil ediyor. Onu karakterize eden ve tanıyanlarca hemen ittifakla kabul edilen belli başlı husûsiyetleri şöyle özetlenebilir :

— Osmanlı'nın yıkılış ve tükeniş devrinde gerçek Osmanlı Türk'ünü temsil etme selâbeti,

— Başka bir ifâde ile, Batı hayranlığında bayılıp, şahsını ve şahsiyyetini kaybeden Meşrûtiyet ve Cumhûriyet aydınlarına mukâbil hakikî Müslüman-Türk münevveri,

— «İstanbul Efendisi» denilen mânâyı, görgüsü, terbiyesi, zevki ve yaşayışı ile günümüze kadar getiren insan,

— İnandığı fikir ve dâvâ için şahsî menfaatini geriye itip, ileri yaşında bile Müslüman Türkün târihe bıraktığı mirâsı kaybolmaktan kurtaran, kayda, kuyuda ve kitaba geçiren büyük irâde; hudutsuz gayretin nâdir temsilcisi, Osmanlı-Türk mîmârisini en iyi bilen ve en gayretli ölçülerle tefekkürünü yapan ve koruyan insan,

— Bunları artık örnekleri aramızda kalmıyan nesillerin son temsilcisi diye hülâsa edebiliriz.

Bu nâdir insanı, yukarıda bâzıları işaret edilen husûsiyetlerinin derinliğiyle değil, onun son senelerinde hekimi olmanın ver-

diği yakınlık ve dostluk penceresinden, sıhhat-hastalık duraklarındaki geliş-gidişlerde oluşan hâtıralar ve tahassüslerle burada kısaca zikretmek istiyorum. Her şeyden önce hekim olmanın husûsiyyeti, zorluğu ve rüchâniyyeti üzerinde durmak isterim. Her mesleğin bir diğerinden farklı ve üstün taraflarının olduğu muhakkaktır. Bundan dolayı mesleklerin her birine günlük hayâtın değişik safhalarında muhtaç oluruz. Hekimlik ise herkes tarafından mutlakâ kapısının çalınacağı, ıztırâbının giderilmesi sıhhatinin, sağlığının ve hayâtının kurtarılmasının talep edileceği müstesnâ bir meslektir. Bu zor, güç, mes'ûliyet, fedakârlık ve devamlı çalışma isteyen meslek, **İlim-Sanat-Ahlâk** gibi üç ana temel üzerinde yükselir ve yücelir. Bunlardan birinin eksikliği ve yâ aralarındaki âhengin bozulması, hekimin vazife ve başarısını gölgeler. Mensûbunun rahatını, keyfini, huzûrunu kaçıran, bâzen sıhhatinin kaybına, hayâtının tehlikeye ma'rûz kalmasına bile yol açan fedâkârlık ister. Buna mukâbil yardım ettiği hastalarından öylesine bir minnet, şükran, teşekkür, sevgi ve saygıdan örümlü mânevî bir hâle sağlar ki, bu hazzı hiçbir maddî kazanç temîn edemez.

Bundan dolayı hekim, her kesimdeki, seviye ve yaştaki insanlarla temas hâlinde dir. Bu mesleğimin verdiği vazife ile pek çok nâdir, meşhur kişilerle de yakınlık kurmuş, onlara hizmet edebilmenin şeref ve zevkini tatmışımdır. Bunlar arasından, Ali Fuad Başgil, Necip Fâzıl Kısakürek, Fâruk Nâfiz, Reşad Nûri, Hasan Basri Cantay, Sadri Maksûdî, Nûrettin Topçu, Atsız, N. Sâmi Banarlı gibi nice isimleri hatırlarım.

Hayat, sıhhat ve hastalıktan örülmüş bir kader ağıdır. Kaderimizin kaşığına ise bir gün nasılsa çıkacak taşlar bazen bir ufak dişimizi kırar gibi gelip geçici, iz bırakmayan ızdırablara sebep olur; bâzen de ömür boyu bir veyâ birkaç hastalığın taşınması çok zor yükünü bizlere tahmîl eder. Böyle bir vükû, havâtinin ilk senelerinden itibâren yüklenmiş nice bahtsız insanlar çevremizde eksik değildir. Hayâtın girift ve muammâ dolu kaderini ise, düz akıl ve mantıkla çözmek hekim için de mümkün olmaz. O zaman, Bakara sûresinin ilk âyetlerinde takvâ sahiplerini tavsif ederken bevân edilen «Gaybe imân etme» cankurtarına vapişmadan başka bir kurtuluş yolu yoktur.

Ekrem Hakkı Ayverdi'yi 1950 li yıllarda İstanbul Fetih Derneği'nin Fetih toplantılarında görür, dinlerdim. Uzun bovu, endamlı vücûdu ile Ulubatlı Hasan'ın günümüzdeki uzantısı gibiy-

di. Daha sonraları onu, Nihat Sâmî Banarlı hocayı ziyârete gittiğim Çarşıkapı'daki Kubbealtı Cemiyeti ve Yahya Kemâl Enstitüsünde yakından görme ve tanıma fırsatını buldum. Bu kısa temaslar esnâsında da Ekrem Hakkı Ayverdi, fizik yapısındaki heybet ve tevâzün kadar davranışları, konuşması ve dile getirdiği fikirlerle de dikkate değer kişiliğini aksettiriyordu.

Onu, 1969 sonları ve 70 başlarında, o günlerin bilinen atmosferinde milliyetçi aydınların bir araya gelme ve kuvvetli bir teşkilatla ortaya çıkma hazırlıkları yapılırken aramızda ve yanımızda bulmuştuk. Bundan dolayı da kurulan **Aydınlar Ocağı'nın 1 numaralı** âzâsı olmuştu. Aydınlar Ocağı'nın 1970-83 yıllarındaki faaliyetlerinde, ilim-istişâre kurulu üyesi de olarak, dâimâ gayretin, cesâretin en önde teşvikçisi idi.

Onunla hekim-hasta münâsebetim 1981 yılında başlar. Uzunca bir süredir hasta olduğundan evden dışarı çıkamadığı haberi üzümlere almıştım. Bundan dolayı hem bir yakını olarak geçmiş olsun temennî ve hürmetlerimi, hem de bir hekim olarak rahatsızlığının mâhivet ve derecesini öğrenmek üzere Fâtih'deki evlerine gitmiştim. Ekrem Hakkı Ayverdi, caddenin kalabalık ve gürültüsüne tezaad olarak, buzlu camla ayrılmış bir kapının arkasında huzûrun, zevkin ve sanatın insanı çarpıcı havasındaki evlerinin, ikinci katındaki yatak odasında ve yatağında idi. Ateş, balgam, nefes darlığı, karın sisliği gibi şevlerden şikâvet ediyordu. Gecirilmiş bir akciğer iltihâbının bronşlarda müzmin oturması, kalbin vazifesini yeterli yapamaması ve bunların sonucu büyümüş bir karaciğer ile, «Akciğer-kalb yetmezliği»nin tipik bir örneği söz konusu idi. Tedâvîde gerekli olan düzeltme ve takviyelerle hastalık tablosu kısa bir zaman içinde geriledi ve üstad iyileşti.

Hastalık, ya bizzat bedenimizin kendi bünvesinde saklı bir istîdat ve bozukluktan vevâ, dışarıdan gelen hastalık yapıcı bir etkenin tesiriyle, doku veyâ uzuvlarımızda yapı ve vazife bozukluğu şeklinde ortaya çıkar. Çoğu zaman da beden yapımızdaki hastalığa istîdat hâli, dıştan gelen, hastalık tevliid edici sebeplerle el ele vererek sıhhatimizi bozar. Böylece dokularımızdaki, uzuvlarımızdaki dengeli ve sıhhatli çalışma nizâmı bozulur, patolojik dediğimiz hâl ortaya çıkar, hasta oluruz.

Hastalığa istîdat hâli yaslanma ile artmaktadır. Bundan dolayı birçok hekim yaşlılığı, bir hastalık hâli olarak kabûl eder. Gerçekten uzun bir hayat boyu, bir an bile durup dinlenmeden

«Sayın İlhan Hanımefendi, her an ve şartta gösterdiği ihtimam ve fedâkârlıklı, eşi zor bulunan bir hayat arkadaşlığının nâdir örneğini vermektedir. Bir erkek için de hayattaki en büyük mazhariyetlerden biri böyle bir eşe sâhip olmaktır...»

vrup duran kalbimiz, içinden tonlarla kanın aktığı damarlarımız, körük gibi mütemâdiyen açılıp kapanan ciğerlerimiz ve diğer uzuvlarımızda, ne kadar sağlıklı ve sıhhatli olursa olsun yıpranmanın, eskimenin, yaşlanmanın tesirinden kendilerini kurtaramaz. Bu da onların yapı ve fonksiyonlarında bir takım değişiklik husûle gelmesine, aksamalara yol açar. Bu eskime, yıpranma veya yaşlanma derecesi uzuvdan uzuva, insandan insana değişmektedir.

Birçok insanda 50 yaşı civârında başlayan ve 65 civârında kendini hissettiren yaşlılık hâdisesi, E. Hakkı Ayverdi'de 80 yaşı dolaylarında kendini gösterdi. Atlattığı Akciğer rahatsızlığından sonra halsizlikten şikâyet ederek dolaşmaya başlamış ve 1982 yazını Heybeliada'da geçirmişti. O yılın kışı ve bilhassa 1983 senesi, yaşlılığın hastalık hâline dönüştüğü devre oldu. Sükûnun, huzûrun, zevkin ve sanatın kucaklaştığı Fâtih-Yavuzselim'deki evlerinde ayda bir yapılan o nâdide toplantılar yine yapılabiliyordu. Âlim, edîb ve zarîf yârânın bir araya geldiği; ve artık yapılması hayâl olan, toplantılarda ortaya konulan mevzûun tartışmasına

bâzen katılabiliyor, çoğu zaman sessizce dinliyor veya hafifçe kestiriyor, hattâ toplantıyı terketme zorunda bile kalıyordu.

Hastalık hâli birçok defâ sağlıklı görünen bir bünyede ânî, birdenbire zuhûr eder. Buna mukâbil birçok defâ sessiz, yavaş, tetricî bir tarzda adım adım gelişir. Yaşlanma dediğimiz ve bir hastalık hâli gibi gelişen olay ikinci gruba dâhildir. E. Hakkı Ayverdi'nin durumu da, 80 yaştan üzerinde iken, aynen bu tarzda tezâhür ediyordu. Yıpranan, eskiyen damar sistemi ile buna eşlik eden vücûdun diğer uzuvları tetricî bir tükenmenin örnekleri idi. Bu durum, kandilin yağının azalmasına benzemektedir.

Kalbimizin darâbânı devâm ettikçe hayattayız. Onun durması ile hayâta vedâ ediyoruz. İstirahatte iken dakikada 70 civârında atan kalbimiz, bedenî çalışmalar veya heyecan durumunda sür'atlenir, 100-120 ye çıkar. Bâzı hastalık hallerinde ve bâzı sağlam ve nâdir kişilerde ise kalbin atışı 40-50 civârında kalmaktadır. E. Hakkı Ayverdi de bu nâdir insanlardan biri idi. Sıhhatli hâlinde de kalbi 60 ın üzerine nâdiren çıkıyordu. Bu durumdaki hastalarda kalb yetmezliğini tedâvî etme ciddî bir mes'ele olmakta ve hekimin yardım imkânını kısıtlamaktadır.

Vaziyet buydu! Kalbin pompalama gücü-kandildeki yağın azalmasıyla berâber-azalıyor, onu kuvvetlendirici ilâçlar veremiyorduk. Zîrâ bu ilâçlar onun kalbini kuvvetlendirirken dakika sayısını daha da azaltarak durumu vahimleştirebilirdi. Bu şartlarda tek imkân kalbin çalışmasını, göğüse takılacak bir pille, istenilen vuruş sayısını temîn edecek şekilde, dışarıdan kontrol etmiye kalıyordu. Buna karar verme herhangi bir hekim için belki kolaydı. Fakat hasta, sevip saydığımız bir yakınınız olunca vaziyet değişiyordu. Zîrâ kalbin sun'î kontrolü ile belki de ızdıraplı nefesleri arttırma, uzatma ihtimâli söz konusuydu. Mâmâfih böyle bir şeyi bizzat kendi kabûl etmedi ve hekimi olma ile yakını olma arasındaki vicdânî endişelerimi azalttı.

Eldeki bütün imkânlar denendi. Böylece Şubat 1984'de, yatağından kalkamıyan, kolunu kaldırma gücünü kaybetmiş, şuûru zaman zaman bulanıklaşan, yâni ümitsiz görünen hasta, bâriz bir düzelme gösterdi. Ayağa kalkıp yürümeye, geceleri bile -benim sahurunu erken getirdiniz dediğim- yemek istemiye başladı. Kütüphânesindeki koltuğunda kedisiyle oynuyor, gazete ve mecmûaları tâkip ediyor, makâle kaleme almanın plânlarını yapıyor ve arada misâfirleriyle sohbetleşiyordu. İdrar ve kan muayeneleri

ciddi hiçbir hastalık belirtisi göstermediği halde ufak çarpmalar veya kendiliğinden, cilt altında geniş kanamaları ortaya çıkıyordu. Devamlı ilâç, perhiz ve tıbbî kontrol altında olmasına rağmen adalelerin eridiği, bitkinliğin zaman zaman had safhaya geldiği yine de dikkatten kaçmıyordu.

Bütün bu rahatsızlık ve hastalık devresinde etrafında kendine hizmet aşkı ile dönen yakınları ve seven hürmetkârları dolu idi. Fakat eşi Sn. İlhan hanımefendi, her an ve şartta gösterdiği ihtimam ve fedakârlıkla eşi zor bulunan bir hayat arkadaşlığının nâdir örneğini vermekteydi. Bir erkek için de, hayattaki en büyük mazhariyetlerden biri böyle bir eşe sâhip olmaktır.

Karşı karşıya oturduğumuz, duvarlarını nâdide kitaplar yanında nefis hat sanatının paha biçilmez levhâlarının süslediği kütüphâne ve çalışma odasında, Aydınlar Ocağı'nın yeri mes'elesi, dilimizdeki bozuk ve sakat uydurukça kelimelerden, târihten, tasavvufdan bahseder, Kubbealtı'nın Tasavvuf Mûsikîsi Topluluğunun Odakule'de konser vermesine kadar çeşitli konuları dile getirirdik.

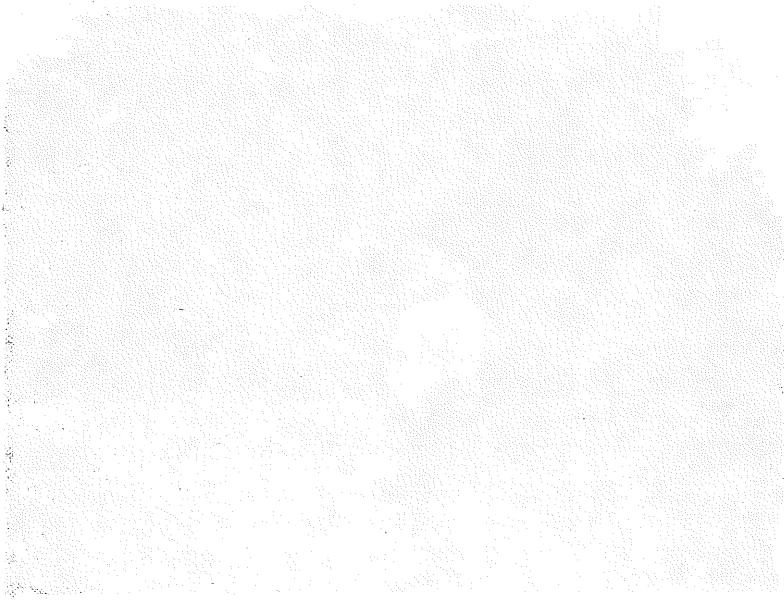
Nisan ayının son haftası bir gece yattığı yatağında, hiç kimseye telaş vermeden, kendi de herhangi bir acının belirtisini göstermeden kendine 85 sene hizmet eden kalbi, o nazlı atışını durduruverdi! 24 Nisan sabâhı artık bu aziz insan bir başka âleme yollanmıştı.

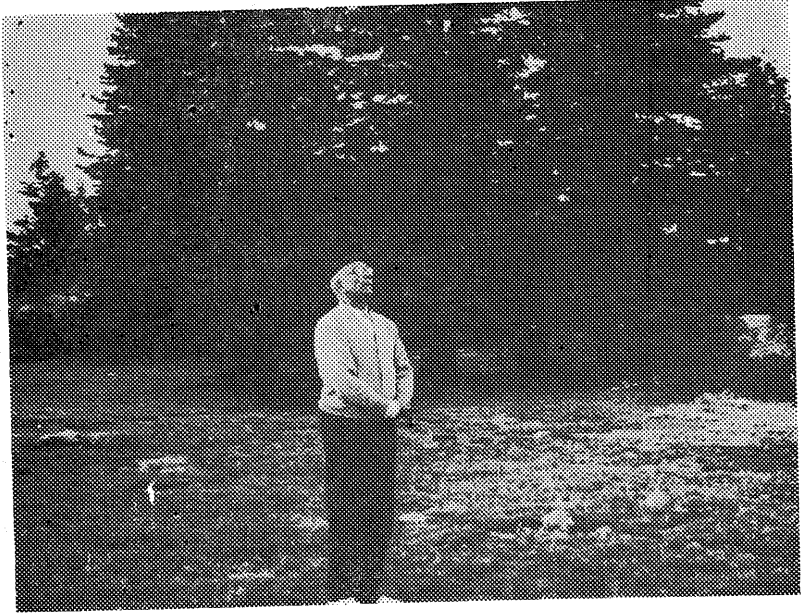
Uzun da görünse kısa olan hayâtında insan, birşeyler seviyor, beğeniyor, bağlanıyor ve oyalanıyor. Bu bağlandıklarımız ise hemen dâimâ gelip geçici, eskiyen ve zamanla değer kaybeden nesneler. Pek az insan ise kalbini bunlar yerine eskimeyecek yeniye ve değer kaybetmeyecek ezele bağıyabiliyor. Bu, insanoğluna, varlığının mayasında emânet edilen ve onu «Ahseni Takvim» sırrına lâayık kılan bir şey!

Bu bağıllık ve sevgi ise onu, o merkeze götürecek bir aracı, mürşid istiyor. Nasıl büyük enerji üreten barajlardan gelen enerji, yüksek gerilim hatlarıyla şehirlere, köylere, mahallelere ulaştıkça oralandaki muhavvile merkezleri vasıtasıyla yüksek voltajlı enerjiden evlerimizde kullanabileceğimiz hale geliyorsa, o ilâhi kaynaktan gelen sevgi ve bağıllık mevceleri de, O'nun Resûlünün eteğine sarılan büyük veliler vâsıtasıyla biz âciz insanların kalbine ulaşabiliyor. İşte, E. Hakkı Ayverdi sâdece dünyâda milletin takdir ve tebcihine lâayık eserlerle dolu bir hayat sürmekle

kalmamış ve fakat, **O Ulu Merkez'e, Ahmed'er-Rıfâî Hz. den gelen, Ken'an Rıfâî** gibi bir mutlu kişi aracılığıyla uzanan bir bağlılığın, intisâba ve nasîbine lââyık olarak da müstesnâ bir kaderin sâhibi olmuştur.

Ne mutlu o azîz insana ki, dünyâda yaşanabilecek hayâtın en güzel örneğini vererek Bekâ'ya göçtü. Makânı cennet olsun...

**Çıkdı kırklar böyle tebliğ etdi Hak dîvanına
Döndü âhir Yusuf-ı cânı baka Ken'ânına**

Prof. Dr. Mehmed ÇAVUŞOĞLU

YİRMİNCİ YÜZYILDA BÜYÜK BİR AHI TÜRK :

EKREM HAKKI AYVERDİ

Prof. Dr. Mehmet KAPLAN

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin şahsiyeti bende Osmanlı târihinin canlı bir âbidesi hissini uyandırır. Dik, ince, uzun boyu, yüksek alnı, derin, onurlu bakışı, konuşması, gençlere karşı sevgi ve şefkat dolu davranışı, asırlar ötesinden gelen bir yüceliği aksettiriyordu. Onu eski ahi Türkler gibi kendi eli ile kurduğu ve onardığı o güzel târihi binâda her gördükçe, içimde cedlerle karşılaşmaktan doğan bir ferahlık ve güven duygusu hissederdim. O hâlâ Türk târihini yaratan rûhun devam ettiğinin ve edeceğinin bir delili gibiydi.

Merkez Efendi Câmiinde cenâze namazı kılındığı gün içimde, hiç de onu bir daha görememekten doğan bir hüzün duymadım. O, benim kafamda, çok iyi bildiği, varlığı ile kaynaştığı güzel, asil, aydınlık bir Osmanlı âbidesi şekline inkılâp etmişti. Onun şahsiyeti ile içinde yaşadığı ve şimdi içine gömüldüğü târihi âbide arasında öyle bir benzerlik vardı ki, istediğim zaman gidip onu görebileceğime inanıyordum.

Nedîm bir şiirinde güzel bir kasrı öğerken:

Ey âlem-i misâlin seyyâh-ı hûşyârı

Hiç kasr sûretinde gördün mü nev-bahârı

der. Büyük sanatkarlar nev-bahârı bir kasr sûretine sokabildikleri gibi, büyük şahsiyetler de kendi varlıklarına bir âbide şekli verebilirler. Ekrem Hakkı Ayverdi böyle şahsiyetlerden biri idi. Onun bende bu hissi uyandırması belki de mîmar olmasından ve hayatının büyük bir kısmını Osmanlı mîmârisini tedkike hasretmesinden ileri geliyor.

İnsanlar uğraştıkları, sevdikleri işlere göre şekil alırlar. Bunu bir köylü, veya fabrika amelesinde görebileceğiniz gibi, bir mûsikişinâsta veya ressamda da görebilirsiniz. Kendi kendime, Ekrem Hakkı Ayverdi'ye o âbidevî şahsiyeti, maddî ve mânevî bü-

tün şahsiyetini adadığı Osmanlı âbideleri vermiştir, diyorum.

Bir gün evinde yapılan bir toplantıda, Türk rûhunu en iyi mûsikî mi yoksa mîmârî mi ifade eder diye sormuştu. Birçokları mûsikî dediler. Ben mîmârî dedim. Bugün de aynı fikre inanıyorum. Medeniyet denilince akla her şeyden önce mîmârî eserleri gelir. Bu eserler toprağa daha sağlam basarlar ve tabiatın kânunlarına dayanarak insanoğlunun hem en hayâtî ve hem de en derin duygu ihtiyaçlarına cevap verirler. İnsan, irâdesinin gücünü en iyi mîmârî eserlerde gösterir. Taşı yenen ve ondan güzel ve ebedî eserler çıkaran mîmarlar bence en üstün sanatçılardır. Osmanlı mîmârî eserlerini seyretmeğe doyamam. Türk'ün yaratıcı gücünü, medeniyet, insanlık, güzellik, salâbet, yücelik ve ebediyet iştîyâkını en iyi onun yarattığı mîmârî eserlerinde hissederim. Yahya Kemâl, «Süleymâniye'de Bayram Sabahı» adlı şiirinde bu hakikati çok güzel anlatmıştır.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Osmanlı mîmârîsi hakkındaki eserleri, bu bakımdan son derece önemlidir. Bunlarda Türk mîmârîsinin güzelliği, hem üstâdın yaptığı açıklamalarla ve hem de eserlere alınan fotoğraflarla derinden hissedilir. Fakat bu kitaplar da Osmanlı mîmârî eserleri kadar saygıya şâyân olan, ömür boyu bıkmadan usanmadan onları şehir şehir, semt semt, sokak sokak araştıran, bulan, tesbit eden insanın emeğidir.

Ekrem Hakkı Ayverdi, büyük eserinin Fâtih devrine ayırdığı dördüncü cildinde gençlere bir vasiyette de bulunur:

«Biz bu dört cilde ve diğer kitap ve makâlelerimize verdiğimiz emek yüzü suyu hürmetine mâbâdine devam edilmesini, bizden sonrakilerden beklemeye hak kazandık, onlardan aynı aşk ve şevk ve gayreti isteriz. Mektep devri hariç, otuz sene arama, tedkik, mukâyese ve teşhisle geçen derûnî devreden sonra yirmi küsur yılda bu eserler meydana geldi. Biz gençlere, tutunmuş ve yerleşmiş olduğumu zannettiğimiz bir usûl devrediyoruz.

Korkmasınlar, illâ hata yapmadan yazabilmek iddiâsıyla kendilerini köreltmesinler. Kusursuz ne insan vardır, ne iş. Mesele esâsın bozuk olmamasıdır.»

Esas hakîkattir, ilimdir, araştırmadır, ölçüdür, dikkattir, aşktır, bağlılıktır, sabırdır ve çalışmadır. Esas, Türk milletinin tarih, sanat ve medeniyetidir.

Ekrem Hakkı Ayverdi, hem şahsiyeti, hem eserleri, hem de çalışma metodu ile gençler için kendisinden dâimâ ders alınacak bir örnektir.

BİR OSMANLI DAHA!..

Münevver AYAŞLI

Evet, Ekrem Hakkı Ayverdi Beyfendinin vefâtı ile bir Osmanlı daha göçtü... Allâhına kavuştu.

Dini bütün, milliyeti bütün, insanlığı bütün Ekrem Beyfendi'nin artık reçetesi unutulmuş, reçetesi kayıp olmuş, bir daha bir Ekrem Bey görmek, muhal ender muhal.

Bir Ekrem Bey'in yetişmesi için, yeni baştan, bir Sultan Osman, bir Sultan Orhan'ın gelmesi ve altı yüz küsur senenin yeniden başlaması, yaşanması ve geçmesi lâzım gelir ki bu da muhal ender muhal.

Kendilerini, yakinen tanımakla bahtiyârım. Bizler için Türk doğmuş olmak kâfi değil, Türk gibi yaşamak, Türk gibi düşünmek, Türk gibi his etmek, Türkçe konuşmak, velhâsıl her şeyi ile Türk olmak lâzım gelir.

İşte, rahmetli Koca Türk Ekrem Hakkı Ayverdi, böyle bir Türktü ve Türk gibi yaşadı. Kışları Fâtih'deki konağında, yazları ise muhakkak Boğaziçi'nde, bilhassa çok sevdiği Beylerbeyi'nde yazlığa çıkardı. İyi yemek sever, Türk gibi yemek yedi. Kedileri çok severdi. Meşhur kedisi «Kedibey»i uzun zaman unutamamıştı. Bütün hayvanları severdi. Bahçede yemek yediği zamanlar, kocaman güzel bir horozla yemeğini paylaştığını, kaç defa görmüşümdür. Çocukları da, bilhassa yetişmiş çocukları, gençleri pek sever, onlara bol bol hediye verir ve yumruk vurur sonra da sorardı:

— Acıdı mı? Çok acıdı mı?

— Evet acıdı, çok acıdı, deyince, hoşuna gider:

— Oh canıma değsin, oh canıma değsin, der, kahkaha ile gülerdi.

Lâtifeci idi. Lâtifeleri de çok Türktü. Gündelik hayâtında çok muhabbetli, çok müşfik, çok misâfirperver, çok şakacı olan Ek-

rem Bey, fikir ve çalışma hayâtında son derece ciddî, titiz idi. Nitekim, Türk Târîhi, Türk mîmârîsi hakkında yazdığı şaheser külliyyat emsâlsizdir. Bu külliyyat ile, milletine, memleketine ne büyük bir irfan ve kültür hazînesi bağışlamıştır. Kubbealtı, Fetih Cemiyeti, Yahya Kemâl Enstitüsü, yine onun eseri ve himmetidir.

Biz bu kadar yazabildik, daha uzun ve kitap hâlinde hayâtını yazmayı, çok sevdiği ve yetiştirdiği gençlere bırakıyoruz.

Makâmı Cennet olsun, Amin. Muhterem âilesine de Hak Tealâ, sabrı Cemîl ihsân eylesin. Âmin.

EKREM HAKKI AYVERDİ

VE TÜRK SAN'ATI TÂRİHİ

Prof. Dr. Semavi EYİCE

24 Nisan 1984 günü aramızdan ayrılan Yük. Müh. Mim. Dr. Ekrem Hakkı Ayverdi yalnız inşaatçı, çok başarılı birçok restorasyonların yapıcısı değil, fakat aynı zamanda Türk mimarlık târihine de damgasını vurmuş bir araştırmacı idi. Biz bir san'at târihçisi olarak onun Türk san'atının mimarlık târihi sâhasındaki hizmetlerine burada işâret etmek isteriz.

Geçen yüzyılın sonlarına gelinceye kadar san'at târihi, Batı'da yalnız Greko-Romen san'atlarının hemen arkasından gelen çeşitli Avrupa san'atları ile yazılıyordu. Bu arada birkaç satırla Bizans san'atının İtalya'da örnekleri ile Ayasofya'dan bahsediliyor, İslâm san'atı ise İspanya'daki görünüşü ile kısaca anılıyordu. Rönesans'dan sonrası için ise, Batılı san'at târihçileri için yalnız Avrupa'nın muhtelif bölgelerindeki san'at ve bunların üslûpları vardı. Batı'nın san'at târihçileri, Akdeniz'in doğusundaki sanatların varlığına değer vermez görünüyorlardı. Uzun süre İslâm san'atı, Arap san'atı olarak görülmüş; bu sınır bâzen genişletilerek bütün Selçuklu ve Osmanlı san'atını da içine alması sağlanmıştı. Fakat Asya'nın Batısında aynı İslâm san'atının değişik bir karakter gösterdiğini de farkedenden aynı san'at târihçileri, bu defa oradaki san'atı da İran-Arap san'atı olarak adlandırarak işin içinden çıkmışlardır. Tuhaftır, bu görüş biraz değişmiş olarak hâlâ sürüp gitmektedir. Bir vakitler İran'da Selçukluların hüküm sürdüğünü bilmezlikten gelen bazı Batılı san'at târihçileri, İran topraklarında rastlanan bütün eserleri, bugün bile İran'a mal ederek işin içinden çıkmayı uygun bulmaktadır. Nitekim son yıllarda yurdumuzda pek saygı gören iki san'at ve medeniyet târihçisi, Türkiye ve İran'da zemine ve zamana uygun biçimde eser-

leri değerlendirerek her iki memleketten de geniş ölçüde faydalanmasını bilmişlerdir.

Başlıbaşına bir Anadolu Selçuklu san'atından ilk bahseden, eğer aldanmıyorsam, E. Naumann adında bir mühendis olmuştur. 1896 yılında Münih'de yayınlanan **Süddeutsche Bau-Zeitung** adlı mimarlık gazetesinde üç sayı devam eden uzun bir makalesini «**Anadoluda Selçuklu Mîmârî Anıtları**» olarak adlandırılan bu alman mühendis ilk defa olarak Anadolu'da orijinal tarafları ile bir Selçuklu san'atının varlığından bahseder. Fakat ona nazaran çok daha yetkili bir uzman olan F. Sarre (1865-1945) 1895'de Anadolu'nun bir kısmını dolaşmış ve Selçuklu eserlerini yakından görmüştür. Konya'da tanıdığı ilk büyük Osmanlı eseri olan Selimiye Câmîini de Ayasofya'nın bir taklidi (!) olarak kabul eden Sarre, 1910'da basılan büyük boydaki «**İran Mîmârî Anıtları**» başlıklı eserinin son bölümünü Konya'daki Selçuklu yapılarına ayırmak suretiyle, onları da İran san'at geleneklerine bağlamaktan kurtulamamıştı.

İslâm san'atı içinde Türklerin getirdikleri yeni akımlara ilk işâret etmek cesâretini gösteren Batılı san'at târihçisi, Avusturyalı J. Strzygowski (1862-1941) olmuştur. Türklerin İslâm san'atında ağır basan rolleri üzerinde 1910 da **Amida** başlıklı kitabında duran bu san'at târihçisi 1917'de yayınlanan «**Altay-İran ve Kavimler Göçleri**» adlı kitabında bu konuyu daha etraflı işlemiş, nihâyet 1926-1933 yılları arasında hazırlanmakla beraber ancak 1935'de çıkan, **Türkler ve Orta Asya San'atı Meselesi** başlıklı türkçe uzun makalesi ile de görüşlerini bütünü ile ortaya koymak cesâretini göstermiştir. Strzygowski bu makalesinde: «Türk san'atı Selçuklular ile başlamaz» dedikten sonra, «... bu san'atın Bizansın tesiri altında, civar hükümetlerden mimar ve işçi celbetmek suretiyle vücûda geldiğini söylemek istiyorlar ki, «Sarre» de bunlar meyânındadır, Türk san'atının başlangıcı — ki her zaman için asıl kuvvetini teşkil eden husûsiyetini göstermektedir — pek çok uzak bir mâzîye kadar gider. Ne İran, Irak, Suriye, Mısır, Küçükasya ve ne de Bizans, bu Türk san'atının asıl mâhiyetini değiştirebilmiştir.» Daha ileride aynı san'at târihçisi kesin görüşünü şu cümle ile vurgular: «İslâm san'atının Türk şubesi... Arap san'atından... ve Acem san'atından sonra üçüncü ve kat'î bir kök teşkil eder ki, İslâm san'atının gövdesi bundan neşvünemâ bulmuştur.»

Strzygowski'nin Avusturya'da başlattığı, başlıbaşına bir Türk

«Merhum Ayverdi, hayatının eseri olarak Osmanlı mimarlık târihinin ilk devresini başından sonuna kadar tesbite kararlı idi. Bir taraftan bu programı gerçekleştirirken bir taraftan da bunun için bugünkü millî sınırlarımız içinde olduğu kadar, kaybedilen topraklarda, 'yâd ellerde' kalan eserleri de yorulmaksızın araştırdı, topladı...»

san'atının varlığını ortaya koyma mücâdelesini, onun yetiştirdiği öğrencilerinden H. Glück (1889-1930) tarafından sürdürülmüştü. Glück daha 1923'de basılan **Selçuklu San'atı** başlıklı ancak 16 sahifelik bir kitapçık ile başlıbaşına bir Selçuklu san'atını tanıtmaya çalıştı. 1921'de yayınlanan İstanbul hamamları adlı çalışması ile ise Osmanlı devri Türk hamamları hakkında bugün hâlâ erişilmez bir değere sahip olan bir eser ortaya koymuş oldu. Türk san'atının Batılı san'at târihçileri tarafından tanıtılmasında büyük hizmeti olanlardan bir başkası da Alman mimar, mimarlık târihçisi C. Gurlitt (1850-1938)'dir. Gurlitt, 1905-1907 yıllarında öğrencileri ile Türkiye'ye gelerek başta İstanbul olmak üzere İznik, Bursa ve Edirne'de Osmanlı eserleri üzerinde araştırmalar yaptırmış; bunlardan bazıılarını kendi imzası ile bastırmış, bazıların da yayınıni öğrencilerine bırakmıştır. **İstanbul'da Mimarlık Sanatı** başlıklı olan iki büyük ciltlik kitabı, Osmanlı âbidelerini ilk defa rölöveleri ve iyi fotoğrafları ile tanıtmıştı. İznik ve Edirne'deki Türk eserlerine dâir makâleleri ise, bu iki Osmanlı me-

deniyeti merkezindeki mîmârî anıtlar üzerine dikkati çekmeğe yaramıştı. Öğrencilerinden H. Wilde'nin **Bursa'daki Osmanlı Devri Eserleri**'ne dâir yazdığı (1908) doktora tezi de, Türk yapı san'atının en başta gelen merkezlerinden birini daha Batı ilim âleminde tanıtıyordu. Gurlitt ve öğrencilerinin bu çalışmalarında Türk san'atını mükemmel surette anladıkları ve tamamen objektif bir biçimde tahlil ettikleri söylenemez ise de, yine de ortaya koydukları eserler, bilinmeyen veyâ varlığı inkâr edilen bu san'at dalını başlıca eserleri ile tanıtıyordu.

Türk mimarlık anıtlarının eski görüşlerden farklı olarak değerlendirilmesi Fransız A. Gabriel (1883-1972)'in kalemiyle olabildi. Henüz Dârülfünûn olan İstanbul Üniversitesine öğretim üyesi olarak gelen Gabriel, 1926'da yayınlanan **İstanbul Câmîleri** hakkındaki büyük makâlesi ile bu eserleri ilk defâ olarak bir senteze tâbi tutmuştu. 1931 ve 1932 yıllarında basılan iki büyük cilt içinde ise **Anadolu'da Türk Anıtları** başlığı altında, Kayseri, Niğde, Amasya Tokat ve Sivas'ın Türk mîmârî eserlerini rölöve ve fotoğrafları ile ilim âlemine sunmuştur. 1940'da basılan **Türkiye'nin Doğusunda Arkeoloji Gezileri** kitabı ise Mardin, Diyarbakır, Malatya, Urfa, Ahlat, Bitlis, Harput gibi merkezlerde 1932'de topladığı bâzı malzemeyi ortaya koyuyordu. 1932-1940 yıllarında yaptığı Bursa çalışmaları da bir «Osmanlı beldesinin doğuş ve gelişmesini özlü bir biçimde ortaya koymak» gâyesiyle hazırlanmıştı. Bu büyük kitap ancak 1958'de basılabildi. Gabriel, Osmanlı devri Türk askerî mîmârisine ilgi duymuş ve 1928-1930 yıllarında Anadolu ve Rumeli hisarları ile Yedikule üzerinde çalışmıştı. Bu güzel kitap ise ancak 1943'de basılabilmıştır.

Türk san'atını tanıtmak gâyesiyle Batı'da bu atılımlar yapılırken, Türkiye'de de birkaç denemeye girişilmişti. Bunların başında 1873'de düzenlenen büyük Viyana sergisi için sadrâzam Ethem Paşa idâresinde, bir heyet tarafından hazırlanarak büyük boyda üç dilde basılan *Usûl-i Mîmârî-i Osmânî -L'architecture Ottomane* adlı büyük kitap gelir. İçinde çok rölöve ve desen bulunmakla beraber, bunlar artık bugünün şartlarına göre değerini kaybetmiş, bâzıları hatâlı, bazıları ise aslına sâdık olmadıkları için artık değerlerini çok kaybetmişlerdir. Ancak Celâl Esad Arseven (1875-1971)'in himmetiyle Türk San'atı toplu bir eser halinde önce eski yazıyla türkçe bir kitap halinde (1928), sonra çok genişletilerek fransızca olarak (1939) ve daha da genişletilerek yine türkçe olarak (1956) hazırlanmış ve basılmıştır. Bu arada

gerek Türkiye’de gerek Türkiye dışında yetişen san’at târihçileri irili ufaklı çalışmaları ve yayınları ile artık varlığı anlaşılmaya başlanan, fakat yine de Batı’nın bazı saplantılarından kurtulamadığı Türk san’atı târihini aydınlatmağa, saplantıları düzeltmeye girişmişlerdi.

Merhum Ekrem Hakkı Ayverdi ilk yazılarını 1950’den itibaren, yâni elli yaşını doldurduğu sıralarda vermeğe başlamıştı. Mîmar, müteahhit ve restoratör-mîmar olarak Osmanlı devri Türk eserleriyle uzun yıllardır haşır neşir olarak birçok teknik bilgilere sâhip olmuştu. Fakat onun için en çekici yer, beşyüz yıl boyunca dünyânın en büyük ve en devamlı devletlerinden birine başkentlik yapan İstanbul idi. Bu târihî şehre, Osmanlı medeniyetinin vurduğu damga kadar, onun Türkleşmesinde ayrı ayrı payları olan ilk Osmanlı yapıları ona heyecan veriyordu. En büyüğünden en ufağına kadar İstanbul’a Türk damgasını vuran her iz veyâ her hâtıra onun nazarında âdetâ kudsi bir işâret idi. Kurmuş olduğu ve hayâta gözlerini kapadığı güne kadar başkanlığını yaptığı İstanbul Fetih Derneği adına, 1953 yılında İstanbul’un çeşitli yerlerine koydurduğu kitâbeler ve Fetih şehitleri adına diktirdiği sembolik mezartaşları onun bu görüşünü aksettiren işâretlerdir.

Merhum E. Hakkı Ayverdi, çok sevdiği ve çok haklı olarak büyüklüğüne inandığı Osmanlı Türk san’atının önceleri sâdece Fâtih Sultan Mehmed devri ile meşgul olmuş ve bu devirde meydana getirilen mîmarlık eserlerinin bir **corpus**’unu derlemeye çalışmıştı. Ortaya çıkan ve 1953 de basılan resim, plân, kesit ve rölövelerle süslenmiş 511 sahifelik büyük kitap, yalnız Türk san’at târihinin bir safhasını etraflı biçimde tanıtmakla kalmıyor, aynı zamanda inatçı bir davranışla bir çok şeyleri inkâr etmeği gâve edinen tanınmış bir türkologun, F. Babinger (1891-1967)’in Fâtih devrinde kayda değer bir san’at ilerleşişi olmadığı yolundaki garip iddiâsına da bir cevap teskîl edivordu. Ayverdi’nin bu büyük eseri, Fethin beşyüzüncü yıldönümünün kutlanması husûsunda yapılan tek müsbet iş olarak gösterilebilir. Bu capta bir eserin tamamen hatâsız ve eksiksiz olması beklenemezdi. Bu gibi aksaklıklara rağmen yapılan iş büyük ve Türk san’atının Osmanlı devri için ışık tutucu idi. Ayverdi 1961’de bu kitaba 42 sahifelik bir ek yayınlamış ve esas metnin üzerinde çalışmalarını sürdürerek 1973 ve 1974 yıllarında aynı devreyi, yâni Fâtih Sultan II. Mehmed devri san’atını iki büyük cilt hâlinde eskisine nisbetle

çok genişletilmiş biçimde bir defâ daha ilim âlemine sunmuştur. Böylece Fâtih devrinin, Osmanlı idâresinin yayıldığı bütün yerlerdeki hâtıraları mümkün olduğu ölçüde tanıtılmış ve kütüğe geçirilmiş oluyordu.

Merhum Ayverdi, hayatının eseri olarak Osmanlı mimarlık tarihinin ilk devresini başından sonuna kadar tesbite kararlı idi. Bir taraftan bu programı gerçekleştirirken bir taraftan da bunun için bugünkü millî sınırlarımız içinde olduğu kadar, kaybedilen topraklarda, «yâd ellerde» kalan eserleri de yorulmaksızın araştırdı, topladı ve bu işe onun kadar gönül vermiş sâdik yardımcılarının gayretleriyle, **Osmanlı Mîmârîsinin İlk Devri** (1966), **Osmanlı Mîmârîsinde Çelebi Mehmed ve II. Sultan Murad Devri** (1972), **Romanya ve Macaristan'da Türk Eserleri** (1976), **Yugoslavya'da Türk Eserleri**, 2 cilt (1981); ve nihayet son kitabı olarak **Bulgaristan, Yunanistan Arnavutluk'daki Türk Eserleri'ne dâir** (1983) çalışmalarını ortaya kovabildi. Yaşının çok ilerlemesi, araştırma imkânlarının pek kolay rahat olmayışı gibi sebeplerle, bu büyük ciltlerden sonuncusunun pek tatmin edici olmadığı görülür. Fakat yine de bir rehber olarak ilerideki çalışmalara yol gösterici durumundadır.

Hepsi mükemmel bir biçimde dikkatle basılmış büyük boydaki bu sekiz ciltlik külliyat, veva Batı dillerindeki karşılığı ile **corpus**, binlerce Osmanlı devri Türk eserini unutulmuşluğun karanlıklarından çıkarmış, yalnız Türk mimarlık ve san'at târihi-ne malzeme sağlamakla kalmamış, fakat Osmanlı devri Türk medeniyetinin yapıcılığını da açık surette ortaya koymuştur. Tabîî bununla birlikte bu toprakların sonraki sahiplerinin Türk san'at eserlerine karşı tahammülsüzlüklerini de vurgulamıştır.

Merhum E. Hakkı Ayverdi, bu ve diğer eserlerini ilerlemiş yaşlarda hazırlamış ve bunları bastırarak Türk san'atı ile uğraşanların istifâdesine sunmuştur. Osmanlı devrinin mîmârîsi onun bu yavınları ile mükemmel bir biçimde tanınmış ve dolayısıyla değerlendirilmiş oluyordu. 1979 yılı Nisan ayında, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından kendisine fahrî doktor ünvanı verilmesi için yapılan görüşmelerde, o târihe kadar basılmış eserlerinin kalın, büyük ciltlerini masanın üzerine yatırarak «bu kitapların değil hepsi, değil bir tanesi, hattâ iclerinden birinin bir bölümünün yazılması bile bir doktora çalışması için yeterlidir» demek suretiyle görüşümüzü belirtmiştik. Zannedirim bu gerekçe yeterli bulunmuş ve fahrî doktor ünvanı verilmesi Fakül-

tece kabul edilmişti. Bugün artık Osmanlı devri Türk mîmârîsi bir meçhul olmaktan çıkmış ise, bunda merhum Ekrem Hakkı Ayverdi'nin payı büyüktür. Türk san'atının bilinmesi, tanınmasında hizmeti inkâr edilemez olan Ayverdi'nin rûhu, kendisinin başlatmış olduğu bu «külli-yât»ın devam ettirilmesi ile muhakkak ki şad olacaktır. Ancak ne var ki, böyle bir işi yürütmek için, onun eski medeniyetimize olan sevgisine, onun heyecanına ve nihayet onun yorulmak bilmeyen azmine büyük çapta ihtiyaç vardır. Türk san'atı bugün artık Batı san'at târihçilerine varlığını kabul ettirmiştir. Onu Arap (Sarrazin), İran veya Bizans hattâ daha uzak bazı san'atlara bağlamak isteyenler günden güne azalıyor ve azalacaktır da. Bu gelişmede en büyük payı olanlardan biri, hiç şüphesiz merhum Ekrem Hakkı Ayverdi'dir. Onun külli-yatı uzun yıllar Türk sanatı ile uğraşanların başvuracakları ana kitaplardan olacak ve şurası muhakkak ki yerine yenisi de kolay kolay konulamayacaktır. Türk san'atı târihi ilim dalında Ekrem Hakkı Ayverdi adının bir merhale olarak kalacağından emin bulunuyoruz. Bazı san'at târihi mes'elelerinde görüş ayrılıklarımız olmasına rağmen, bu ilim dalının bir mensubu olarak, rahmetli Ekrem Hakkı Ayverdi'ye Türk san'at târihine yaptığı büyük hizmetten dolayı şahsen şükranlarımı belirtmeği bir kadirşinaslık vazîfesi saymaktayım.

M E R S İ Y E

Rihletinde ihtiyâr genç ağlayub yâs eyledi;
Kimbilir kimler bu dildûz hâle temâs eyledi.

Bir komâlli konu göçdü bir zemân arz üstüne
Kâr ü kisbin tâm idüb hakkâ özün hâs eyledi.

Halka himmet, dîne hizmet oldu, hâlis gayreti.
Her umûrda (Câhidû fî'llâh..) ı mikyâs eyledi.

Kim ne hâcet arzederse hûş iderdi hâtırın,
Hak Teâlâ sanki ânı nâs için ba's eyledi.

Hasbeten-lillâh koşardı cümleinin imdâdına,
Almadan vermek yolunda mekteb ihdâs eyledi.

Mâyesinde hem hamâset hem hamıyyet vâr idi:
Bî-tereddüd mülkünü bir vakfa mîrâs eyledi.

(..yenfa'û'n-nâs) hükmünün dünyâda oldu tâbii,
Erdi (Hayrî'n-nâs..) a lâkin, hâlen ihsâs eyledi.

Varmadan ukbâya irsâl eyledi sermâyesin,
Nice öksüz ü yetîmi örttü ilbâs eyledi.

Tâkat ermez etdiği ihsânların ta'dâdına,
Verdi hep (AYVERDİ) dâim hamd ü sipâs eyledi.

Aşk-ı Pir'le sağlığında her ne yaptı câ-be-câ
Her ne yapıdise tamâmen Pir'ine hâs eyledi.

Hep rizâ-yı Hakk için yaptı ne yapıdise hemân,
Ol sebeble Allah ânı fâiku'n-nâs eyledi.

Elbet Ekrem Hakkı'ya âlâ merâtib verdi Hak
Cennetü'l-Me'vâ'da mahsûs taht'a iclâs eyledi

(Kasd) ı terkle AHMED AYHAN der vefât târihini:
«Fİ SEBİLİLLÂH CİHÂDLA HATM-İ ENFÂS EYLEDİ»

= 1598

(kasd) 194

1404 H.

Ahmed Ayhan ALTINKUŞLAR

BİR ÂBİDE ŞAHSİYET

Prof. Dr. Emin BİLGİÇ

Evet, gelecek nesillere ve kültür târihimize hediye ettiği âbide ciltler ve eserler gibi, az zaman önce Yüce Allah'ın rahmetine tevdi ettiğimiz Dr. Y. Mîmar Müh. Ekrem Hakkı Ayverdi Beyefendi bizzat zengin vasıfları ve meziyetleri itibâriyle bir âbide şahıs, bir âbide şahsiyet idi.

Eski tâbirimizle müheykel ve müşekkel, yâni yakışıklı ve iri yapılı bir zât olan Ekrem Hakkı Bey 84 yıl süren hayâtının çocukluk ve tahsil devresi dışındaki, hemen 60 yıla yaklaşan büyük kısmını serbest meslek adamı olarak geçirmeyi tercih etmiş; hiç bir resmî sıfat ve nikâba sığınmaya ihtiyaç duymadan, maddî ve bilhassa mânevî varlık ve itibârını meşrû bir şekilde yapmış ve bunları, bereketli sayacağımız bir ömür boyunca, giderek zenginleştirmiş; tesis ettiği «zâtî ekol veyâ mektep» için, orada yetiştirdiği kıymetli nesillerle, mihrâkı olduğu dost çevresi için ibzâl etmeyi ve değerlendirmeyi zevk bilmiş; her hususta, sahâvetli olduğu kadar da ölçülü bir insan olarak hayâtını geçirmiştir.

Şanlı Türk-Osmanlı târihimizin 1231'den 1481'e varan, yâni Devlet Atası Ertuğrul Gâzî'den Fâtih Sultan Mehmed'in vefâtına kadar, yükseliş ve ilk ihtişam devri olan 250 yıllık zamânın mîmârî eserlerini bulunduğu Fetih Cemiyeti tarafından neşredilen dört âbide ciltte işleyen ve bunları, ilâve olarak bir hulâsa ciltde de toplayan üstâd Ekrem Hakkı Bey ile 1975 Ağustos'u sonlarında İstanbul'da yazlığında tanıştığımızda; idealinin Osmanlı Mîmârî Eserleri'ni başından sonuna işlemek ve neşretmek olduğu kadar, bir hedefinin de Avrupa'daki Osmanlı Mîmârlık Eserleri'ni sür'atle inceleyerek Osmanlı Türklüğü'nün medeniyet ve insanlığa hizmetini dünyâ efkârına göstermek olduğunu kendilerinden dinledim. Büyük memnurluk, ümit ve sevinçle karşıladım. Çünkü, Balkanlar'a ve Avrupa'ya İslâm'ın ve Osmanlı İdâresi'nin gir-

mesi ile, onların hâkim oldukları memleketler ve cemiyetlerin medeniyetçe geri kaldığı iddiâsının yaygın olduğunu biliyordum. Bizzât, daha 1953'de Londra'da alıp okuduğum «Peace or Power» adlı kitabında, İngiliz Hükûmetlerinde zannederim yıllarca Hazîne ve Mâliye Bakanlığı yapmış olan Harold Butler'in dahî aynı mesnetsiz, sakat ve düşmanca görüşe saplanıp onu müdâfa etmekte olduğunu okumuştum. Dertli, gönülden yaralı idim. Kendim, sonraları Osmanlı idâresine girmiş bâzı Balkan ve Avrupa memleketlerinde yaptığım husûsî veyâ resmî seyâhatlerde, bu iddiâ ve iftirânın tamâmiyle aksini görmüş; hemen hepsinde, hele bâzılarında Avrupa'daki Osmanlı Mîmârî Eserleri'nin ne kadar tahrib edildiğine, bunlardan sâdece birer ikişer göstermelik bırakıldığına şâhit olmuştum.

Bir Balkan memleketinin eski ve büyük bir Osmanlı kültür merkezinde, «münevver zaptiye mihmandarlarımız» ile bir akşam üzeri, binâlar ve dar sokaklar arasına sıkıştırılmış bir Osmanlı Câmiini ve müstemilâtını gezerken; siyahlara bürünmüş, kavruk, yaşlı bir eski Ermeni vatandaşımızın yanımıza yaklaşarak, gayet düzgün bir Türkçe ile: «**Bizi bunlara niçin bıraktınız! Onlara inanmayın! Herşeyleri yapmacık ve yalandır! Buralara kimseyi sokmuyorlar! Sizi kandırıyor, bildiklerini okuyorlar!**» dediğine, bizlerin ve mihmandarların, dilimiz tutulmuş olarak kalakaldığımızı hiç unutamam!..

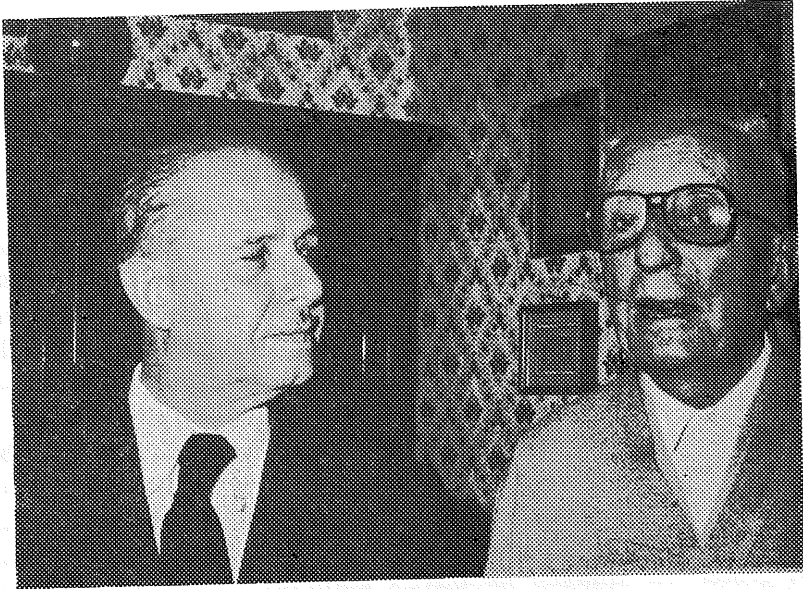
İşte Ekrem Hakkı Bey ile fedâkâr ve fedâî ilim ekibi, ilim âlemine hediye ettikleri yeni dört ciltlik «Avrupa'da Osmanlı Mîmârî Eserleri» adlı kolosal kitaplarda, Osmanlılar tarafından altı Avrupa ve Balkan memleketinde yüzlerce ve binlerce Osmanlı medeniyet eser ve âbidesi bırakıldığını (câmi, medrese, külliye, kale, köprü, han, hamam, türbe, çeşme, vs.) kahırlı seyâhatler, zahmetli kaynak taramaları ve yorucu uzun incelemelerle ortaya koymuş, inkârcı yabancı umûmî efkârın gözleri önüne sermişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa hudutları içindeki eserlerinin tahriplerinden dolayı ızdırıp, hakikatleri ortaya koymak husûsundaki ideal ve şuûr birliğimizi ve bu büyük millî, meslekî ve ilmî hizmetin ancak kendilerinin himmeti ile başarılabileceğini tesbit etmiş olarak harekete geçmek ve salâhiyetli mercilere hizmetin ehemmiyetini duyurarak; merhûm idealist âlimle temâsılarını sağlamış olmak, bizim nâçiz hizmet ve iftiharımızdır. Nitekim bu hizmetin mânâsı ve lüzûmu büyük anlayışla karşılan-

mış, Başbakanlık ve Kültür Bakanlığı'nın sür'atli hareketleri ve destekleri ile «Ayverdi Araştırma Hey'eti» 1976 ve 1977 yaz aylarında, çalışmalarına imkân tanıyan Avrupa ve Balkan memleketlerinde, bir çok sıkıntıları göze alıp göğüsleyerek, çoğu harâb olmuş, tahrîb edilmiş, silinmiş âbidelerin mahallinde ölçülerini almış, rölöve ve plânlarını çizmiş, kayıtlar yapmış, gerekli bilgileri ve ilgili neşriyatı toplamıştır. Heyet üyeleri çalışmalarını ve eserlerini İmparatorluğun ilgili bölgelerinden temin edebildikleri vesikalar ve kaynaklarla sağlam bilgi temellerine oturtmak için çırpınmış ve bunda başarılı olmuşlardır. Bu meyânda, hayrât hademesinin tâyinlerine âit Cihât Defterleri, âbideler hakkında verilen münferid bilgiler, Evliyâ Çelebi'nin verdiği uzun veya kısa mâlûmat, Başvekâlet arşivindeki vesikalar; Süleymâniye, Bâyezid, Üniversite ve İstanbul Belediyesi ve Alman Arkeoloji Enstitüsü kütüphânelerinde ve diğer Türk kütüphânelerinde ve arşivlerinde mevcut vesika, fotoğraf ve fotokopiler bulunmaktadır. Merhûm Ekrem Hakkı Bey Avrupa ve Balkanlar'daki çalışmalarına gösterilen anlayışı ne büyük kadirşinaslık ve şükrânla karşıladıklarını «Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri» serisinin I. cildini teşkil eden Romanya-Macaristan kitabına yazdığı «Medhal» bahsinde (S. IX-X), ilgili salâhiyetlilerin isimlerini kaydederek çok nâzik ifâdeler kullanmış, ayrıca I. cildi ve seriyi takdîm yazısını da bu satırların yazarının telifini arzu etmiş ve «Takdîm» yazımız cildin başında böylece yer almıştır.

Burada, nesillere ders ve ibret olmak üzere kaydetmemiz gereken husûs, 1978 başında Hükûmet'i devralan Cumhuriyet Halk Partisi İktidârının Kültür Bakanı ve ilgili mâiyetinin, E. Hakkı Bey'in, 1977 sonlarında Devlet Mat'baasında Kültür Bakanlığı olarak baskıya verdiğimiz, Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri I, Romanya-Macaristan, cildi için yazdığımızı belirttiğimiz «Takdim» yazısını çıkartmak üzere müellif ile pazarlığa girişmesi, daha sonra da, tamâmı Devlet Mat'baası'nda dizilmiş eserin baskısını durdurmaları ve bütünü ile eseri müellife iâde etmeleridir. Bu cilt ve diğer üç cilt, sonra, Ekrem Hakkı Bey'in öteki dört ciltlik Osmanlı Mimârîsi eserleri gibi İstanbul Fetih Cemiyeti tarafından bastırılmıştır.

Belirtmeye çalıştığımız üzere, rahmetli E. Hakkı Ayverdi Bey'in âbide teşkil eden eserlerinde ve ayrıca muhtelif mevzûlarda kaleme aldığı ve neşrettiği diğer makâle ve tetkiklerinde onun kadirşinaslık ve hakşinaslığı, doğruluk ve samîmîliği üslûbuna

Bu sebeble, merhum Ekrem Hakkı Bey'i, cemiyetine, milletine ve millî kültür ve dâvâsına hizmetini, gereğinin üstünde yapmış bahtiyâr ve timsâl bir kişi olarak anıyor, kendisine yüce Allah'dan sonsuz rahmetler diliyorum...

hâkim görünmekte, üstün meslekî, millî ve ilmî tefekkürü hemen dikkate çarpmaktadır. Kendisi «sâde bir tesbit ve müşâhede, tasnîf, nakil ve hikâye insanı, kuru bir metod ve ilim adamı» olarak kalmamıştır. Mîmârî eserlerin bünyesine, derûnî insicâmına, âbidelerin dış ve iç heyetinden edinilen kısmî ve küllî mânâlara nüfûz sûretiyle ve mukâyese yoluyla onların âhenklerini, gerçek hüviyetlerini yakalayıp ortaya koyan nâfiz bir meslek adamı ve bir «mîmârî filozofu» olduğunu isbât etmiştir. O, «Bir âbideyi tedkik için göz kâfi değildir; bütün seziş melekelerinin harekete geçirilmesi lâzımdır. Zîrâ binânın derûnî bir hayâtîyeti vardır. Binâ cansız değildir; yapıcılar kendi mânâlarını taş hâlinde âbideleştirmişlerdir; rûhlarını ona nefhetmişlerdir. Bu yüzden eser size şahsiyetini ifşâ eder; sizinle sohbet eder.» diyerek mevzûuna olan derin sevgisini, ona bakış ve onları izleyiş tarzını ve ilmî zihniyetini açığa vurmuştur. Merhûm, şunları da ilâve ederek bu görüşünü desteklemiştir: «Bâzı garp ekolleri mîmârîyi, maddeden ibâret görürler. Hele bizim meselemize gelince, zâten kifâyetleri olmadığından, derine inme zahmetine lüzum dahî hissetmezler. Onun için de Osmanlı Mîmârîsi'nin rûhundan gâfil olarak, Müs-

lûman Mîmârîsi'nin başka başka memleketlerde olan örneklerini ve komşu mîmârîleri, Arab'ı, İran'ı, Bizans'ı mîmârîmize mebd'e göstermek yoluna gitmişlerdir.»

Üstâd E. Hakkı Ayverdi, Arab ve İran mîmârî eserlerinin şark mîmârîsinin bir kolu olduğunu ve o milletlerin rûhunu aksettirdiğini, bunların hepsinden ayrılan Osmanlı Mîmârîsi'nin ise, müstakil, orijinal ve kendine hâs şahsiyeti ile, bütün şark mîmârî san'atlarının üstünde zirveye erişmiş, hâkim bir san'at şâhikasının tâ kendisini teşkil ettiğini belirtmiştir. Bu husustaki fikirlerini şöyle tamamlamıştır: «... **sırf maddede benzerlik aramak, dışını görüp içini görmemek demektir. Pek noksan kalmaya mahkûm bir çalışma tarzı olduğu aşîkârdır. Biz eserin yapısı kadar, derûnî havasını, rûhunu ve mânâsını aramaya cehd ettik.»**

E. Hakkı Bey, dünyâ'nın en büyük ve en uzun süren imparatorluklarından olan Osmanlı İmparatorluğu'nun kültürü, san'atı, maddî ve mânevî varlıkları ve hele mîmârîsi ile bir bütün, bir erişilmezlik teşkil ettiğini ortaya koyuyor; «**Mîmârî Osmanlı-Türk Medeniyeti'nin millî dehâsı'dır.»**; «**Çünkü bu mîmârî cemiyetin, milletin kendisini temsil eder...**»; «**Bu millet kendini âbide şekline sokmayı bilmiştir. Dîn ve Devlet uğruna can ve baş vermeyi baş üstünde tuttuğu müddetçe de bu mîmârîye sâdik kalmakta kusur etmemiştir...**» «**Osmanlılar mûsikîde, hat san'atında âlemler çapında erişilmez bir mertebede olmakla beraber, mîmârîleri için derece tâyin edici bir mehenk, o miyârı kullanacak bir beşer topluluğu dünyâya gelmemiştir; geleceği de şüphelidir.**»; «**Osmanlı Medeniyeti İslâm Câmî'ası içinde tamâmiyle müstakil ve bâriz farklarla ayrılan bir kül teşkil etmektedir. Türkler'in dünyâ ve âhîret görüşlerindeki muvâzene ve istikrâr, cemiyet nizâmının asâleti, devletin işleyişindeki olgun âhenk, en mütevâzî ferdinden, en yüksek seviyede olanına kadar kökleşmiş îmân hayâtı ve bunun dayandığı ferâgat, celâdet, serdengeçlilik büyük bir huzûru ve ferah havayı cemiyete hâkim kılmıştır. Öyle ki, dünyevî ve beşerî vasfından bir şey kaybetmeden, derûnî de olabilen bu dört başı mâmur medeniyetin, cihan tarafından benimsenmesi hâlinde, dünyânın çehresi değişirdi.**

Bu medeniyetin san'atı da, kâinât görüşünün mâkesi olacaktır ve olmuştur...

Böylece merhum E. Hakkı Ayverdi hem millî mîmârîmizin

ölçülmez üstünlüğünü, hem de Osmanlı Medeniyet ve Mîmârîsi'ne olan sonsuz aşk ve hayranlığının fikrî kaynaklarını sıralamış oluyordu.

O, Osmanlı medeniyet ve kültürünün üstünlüğüne olan haklı inancı dolayısıyla Osmanlı Kültür ve san'atının Selçuklu san'at, kültür ve mîmârîsinden müstakil olarak geliştiğini ve erişilmez bir zirve teşkil ettiğini kabûl etmekte tamâmiyle haklı idi. Ancak, menşe', ırk, din, âdet ve an'ane vs. birlikleri dolayısıyla, hemen hemen aynı coğrafî çevrede ağırlık merkezini kuran Selçuklular ve Osmanlılar arasında müşterek noktaların bulunması tabîidir. Bu noktalarla her iki Türk devlet ve cemiyetinin müstakil hüviyet taşıyan taraflarını tefrik ve temyiz etme hizmetinin bize düşeceği de âşikârdır.

Bizdeki, ilmî hüviyetten mahrûm eyyamcı bâzı sözde târihçilerin târih ve kültürümüzün bütünlüğünü iptidâî mülâhazalarla inkâra kalkan tutumlarına karşılık, âlim, Dünyâ ve Türk Târîhi mütehasısları, siyâsî askerî, içtimâî, iktisadî çizgiler, kültür ve san'at unsurları bakımından, değişik coğrafyalarda gelişmelerine rağmen, bütünlük ve devamlılık arzettiğini kabul etmektedirler. Bildiğime göre E. Hakkı Bey, böyle düşünenlerden idi. Kanâatımızca da ilmî gerçek budur.

Zihniyeti, telâkkileri, inançları, seçtiği ferdî ve âilevî hayat tarzı itibâriyle emsâlî çok nâdir kalmış bir hakîkî «Osmanlı Efendisî» edep ve ahlâkını temsil eden ve Devlet ve Millet'i dâimâ önde ve ihtiram mevkîinde tutan üstâd Ekrem Hakkı Ayverdi, serî eserlerinde yer yer ferdlerimiz ve cemiyetimiz ile millî ahlâkımız ve umûmî gidişimiz arasında son devirlerde meydana gelen ters nisbet ve münâsebetlere de ibret ifâdeleri ile temas ederek; târihine, kültürüne, milletine, millî istikbâle inanmış bir hakîkî, yüksek seviyeli, vatanperver, müslüman dâvâ adamı olarak âdetâ karakter tablosunu tamamlamış; samîmî inançlar, görüşler ve ümitler ifâde etmiştir. Nitekim, Osmanlı Mîmârî Eserleri serisinin muhtelif ciltlerinde ve meselâ III. cildin III. sayfasında şu görüşleri belirtmektedir:

«Bugün memleketimiz, millete dürbinin tersiyle bakan, snob, taklidci, ca'li bir zihniyetin tazyiki altındadır. Hüküm ve kuvvet garp hayranlarının elindedir. Ters dürbin milleti karınca gibi gösterse de, o, Levh-i Mahfûz'da yazılı ezeli kânunların zırrı içinde, karınca misâli azığını saklamakta, tefekkürünü, mantığını, ya-

şama ölçülerini, örf ve âdetini muhâfaza etmektedir. Bunlardan bir tohum kalması kâfidir; bir gün onlar yeşerecek bu Fetret Devri geçecektir. Bu millet çok bâdireler atlatmıştır; kendini bulması uzak değildir. Benliğine sâhip nesiller su üstüne çıkacaktır.

Bu kitablarda da, o nesillere lâzım olacak malzemeyi toplamak için, istikbâl için, ufukta doğan güneşi bulutlardan sıyırmak için yazılıyor. Taklidci, renksiz, şahsiyetsiz Fetret Devri geçiyor. Parlak bir geleceğe ulaşmak muhakkaktır. Ümit ve muhayyele bir milletin rûhî gıdâsıdır; o olmayınca millet değil bir kabîle, yan yana gelmiş bir menfaat topluluğundan başka bir şey kalmaz.»

Yukarıya kendi eserlerinden aldığımız ifâdeler dahî muhterem Ayverdi'nin uydurma dile ve dilimizi yozlaştırıp fakirleştiren darlıklara tâviz vermeyen bir Osmanlı ihâtası ve genişliği ile, yâni tefekkürü geliştiren zengin ve orijinal bir dil ile ifâdelerini kaleme almayı tercih ettiğini ortaya koymaktadır.

Muhterem Ekrem Hakkı Beyefendi, cemiyetin ve devletin yapması gerekeni ve yaptığını on yıllar boyu şahsî arzu, gayret, hamiyet ve irâdesi ile kendisi yapmış, evinde, Fetih, Kubbealtı ve Yahyâ Kemâl Cemiyetlerinde gerçek münevver âile fertleri hâlinde kurslar açıp, konferanslar, sohbetler tertiplemek sûretiyle çevrelerini uyarmış ve aydınlatmışlardır. Böylece, Türk Millî Kültürü'nün değişik sâhalarında seviyeli ve muhtevâlî eserler veren nesiller yetiştirmişlerdir. Kurduğu ekol ve açtığı çığırın devâmı husûsunda açık işâret ve güzel beşâretler vardır.

Bu sebeple, merhûm Ekrem Hakkı Bey'i, cemiyetine, milletine ve millî kültür ve dâvâsına hizmetini, gereğinin üstünde yapmış bahtiyâr ve timsâl bir kişi olarak anıyor, kendisine yüce Allah'dan sonsuz rahmetler diliyorum.

Zat-ı âli şan idi EKREM HAKKI AYVERDİ
Cümleye canan idi EKREM HAKKI AYVERDİ

Bu fenâ gülzarına etti vedâ hû deyüp
Per açıp uçtu cenâna EKREM HAKKI AYVERDİ

Makberi oldu gönüller vuslat etti dostuna
Hemdemi KEN'AN RİFAİ EKREM HAKKI AYVERDİ

Her ne denlü gönlümüzde olsa yine el firâk
Oldu mehcûr bu fenadan EKREM HAKKI AYVERDİ

Öyle bir mîmar-ı hak ki Hakla yaptı her işi
Sun'una asâr-ı bürhan EKREM HAKKI AYVERDİ

Gel oku bir fatiha gel FANÎ'ya aşkla heman
Oldu gönlümüzde sultan EKREM HAKKI AYVERDİ

FANÎ

NİZAM VE ÂHENK

Ahmed Aydın BOLAK

Kâinatın yaradılışı nizâm üzeredir. Allah Kur'ân-ı Kerîmin Mülk sûresinin 3. âyet-i kerîmesinde

**«O çok esirgeyici Allâh'ın yaratışında
hiçbir nizamsızlık göremezsiniz»**

buyurmuştur.

Nizam, kemâlin mahsûlüdür. Âhenk ise kemâlin olduğu yerde tecellî eder.

Nizam ve âhenk, güzelliği yaratan iki unsurdur ve bu sebeple güzelliğin sâhibi «Yaradan»dır.

İnsanoğluna Allâh'ın en büyük lûtfu saydığımız aklın mahsûlû olan san'atın gâyesi: Kâinatın nizam ve âhenginin idrâki ile güzelliğinin tekrarıdır. Bütün yaratılmışların Allahı tesbihi, (ululaması) yaratılışlarındaki emre uyarak nizam ve âhenk içinde kemâle doğru seyr ve kaderlerini devr etmeleridir. Eşref-i mahlûkat olan insanın Allâhı tesbîhi ise; söz ve fiil ile olur. Yaratılışının emri ile kemâli arayan mahlûkatın arasında Allah-ü azîmü's-şân'ın sevgili kulları vardır. Velîler, âşıklar, sâdıklar, san'atkârlar bunlardandır.

Ekrem Hakkı Beyefendi merhum, Âlemlerin Rabbi'nin bu sevgili kullarından ve mîmârî san'atının sâhibi ve hâdimi olan san'atkârlardan idi.

Türk-İslâm hars ve irfânının temel unsurlarından olan Türk mîmârisinin asırlar içinde ulaştığı:

Mekân,
Hacim,
Ölçü,

Sâdelik içinde heybet
husûsiyetlerini;

«Tâ Budinden İrâka Mısra kadar»
görmüş ve idrâk etmişti.

«Osmanlı Mîmârîsinin İlk Devri» isimli eserlerinin birinci cildinin «Mukaddime»sinde şöyle yazıyorlar:

«Mîmârî, Osmanlı-Türk medeniyetinin millî dehâsıdır.

Bu millet kendini âbide şekline sokmayı bilmıştır.»

Ekrem Hakkı Beyefendi merhum, mîmârînin:

Tenâsüb,

Sükûn,

Ferahlık ve

Berraklığı

yaşatarak hizmet ettiği zaman san'at olabileceğini tespit etmiştir. Türk evinde, hamamında, çarşısında, bedesteninde, medresesinde, dergâh ve camiinde ve nihâyet türbesinde âbideleşen bir milletin dehâsını görmüşlerdir. Hayâtının en verimli yıllarını, şimdi yâd ellerde kalan ecdâd âsârını birer birer ziyâret ederek, onların ölçülü plânlarını çizerek, fotoğraflarını alarak sarf eden üstad; mensûbu olmakla müftehîr olduğu milletine artık tekrârı mümkün olmayan bir hizmeti ifâ etmiştir.

Benim çağında bile, bu eserlerin bâzıları, maalesef kitaplarında kalmıştır.

Ekrem Beyefendi merhum bu vesile ile Türk-İslâm sentezinin bir başka heybetli müessesesi ile yâni VAKIF müessesesi ile yakından meşgul olmuştur. Vakfiyeleri okumuş, araştırmış, tespit etmiştir.

Ekrem Hakkı Bey merhum kemâl ve hüsn âşığı idi. Hayâtını kaplayan mîmârî çalışmaları esnâsında tesadüf ettiği,

Hüsnü Hat,

Tezhip,

Cilt,

El İşlemeleri

Halı

gibi Türk eserlerini dikkatle, bilgi ile seyr etmiş, bunları tâmir ve ihyâ etmiştir. Çarşı pazara hoyratça getirilen «eserleri»mizi kur-tarıp evine yâni emin bir mahalle getirebildiği ve onları lâayk oldukları bakıma, yâni dikkat ve îtinâyâ mazhar kıldığı zaman bahtiyâr olmuştur. Sonradan Kubbealtı Vakfına terk ve tahsis ettiği o güzel kolleksiyonları böyle doğmuştur.

Bu kolleksiyon, senelerin alın teri, göz nûru ve her seyredilişinde, konuşuluşunda yaşanan bahtiyarlığıdır. Zamanında malla, mülke, bankaya, fâize, zevke velhasıl insan zâfiyetine ve mal gurûruna harcanmayan «helâl» paralarla; gelecek nesillerimize, geçen nesillerimizin mûtenâ,

Nizam ve Âhenk

numûneleri olarak hazırlanmış ve bırakılmıştır.

Çünkü Ekrem Hakkı Ayverdi Beyefendi merhum,

«Yerlerde ve göklerde ne varsa..»

Allah'ın olduğuna inanmış ve bu inançla yaşamış bir müslümandı. Çünkü halis bir müslüman ve kâmil bir insan olarak hayâtın gâyesinin:

Geldiği Kemâl kaynağına,

Kâmil bir ömrü idrâk ederek

sükûn ve huzur içinde geçmek olduğunu biliyorlardı.

Nizam ve Âhengini yarattığı efendiliği ile bir

«Devr-i kadîm efendisi»

olan; dost ehli, gönül ehli, san'at ehli, kısacası Nizam ve Âhenk ehli olan Ekrem Hakkı Ayverdi Beyefendiye Yaradanın sonsuz rahmetini niyâz ediyorum. Allah mekânını cennet etsin. Gayretleri, hayırları makbul ve daîm olsun.

«Senin Ağabeyliğin de bir başka idi, benim gerçek derviş, Ekrem Ağabeyim. Nûr içinde yat...»

«EKREM AĞABEY»

Âtîf BENDERLİOĞLU

«Mazhar-ı feyz olamaz düşmeyecek hâke nebât,
«Mütevâzî olanı Rahmet-i Rahman büyütür..»

Toprağa düşmeyen, toprağa serilmesini bilmeyen tohum, feyiz ve berekete mazhâr olamaz. Mütevâzî olanı «Allâhın Rahmeti» büyütür.

Bu iki güzel; nâdîde mısra, Ekrem Hakkı beyin, müze güzelliğindeki evini süsleyen örnek yazılardan biridir.

O; «Hüsn-ü hat» dediğimiz «yazı güzelliği»ne hayrandı. Türk alfabesi kabûl edildikten sonra dahî, Osmanlıcanın antik değeri onu her gittiği yerde büyülemeğe kâfi geliyordu.

Kendisiyle birlikte ilim ve san'at gezilerine katılma bahtiyarlığına nâil olamadım. Ama, Balkan illerimizde kalan nâdîde san'at eserlerini araştırırken duyduğu zevk ve heyecânı tahmin edebiliyorum.

Eski eserlere, ecdât yâdigârı değerlere el atmasını, değer katmasını çok iyi biliyor, eserleriyle bunu bizlere de öğretiyordu.

Osmanlının Balkan illerinde kalan ilim ve san'at hazîneleri onun mübârek elleri ile ortaya çıkmış, onun yazı, resim ve kro-kileri ile târihdeki yerini bulmuştur. Rahmet-i Rahmânın, mütevâzî olanı nasıl büyütüp yetiştirdiğinin en güzel misâli kendisi idi. Arapların: «Tevâzû aynı Rif'attir» darb-ı meseline uygun bir yaratılıştâ idi. Yâni, tevâzû onun ayrılmaz bir parçası halinde idi. Bir çocukla çocuk olur, bâzen bir çocuk kadar saf, neşeli ve kaygısız görünürdü.

Her zaman «Allah korkusu»nu düstûr edinen korkusuz bir müslümandı.

«İlmin haysiyetini» korumasını bilen âlimlerdendi. Böyle bir vazîfeye koyulduğu zaman ise kahraman kesilirdi.

İlim uğruna, aylarca yorulduktan sonra döndüğü her seferden, mutlu ve sevinçli olarak döner; yeniden ilim ve rütbe kazanmış genç bir öğrenci gibi sevinç duyardı.

Muhterem eşi İlhan Ayverdi hanımefendinin maddî ve mânevî desteğini hiç unutmaz ve hep başüstünde tutardı.

Kitabına başlarken büyük bir tevâzû içinde şunları yazıyor:

«Bu esere başlarken ne kadar güç bir işe başladığımızı biliyorduk. Fakat bütün ömrümüzce edindiğimiz köklü, kuvvetli kanaat; bir şey beklemeden, bu teşebbüse bizi âdetâ zorladı.

Bu ibrâma mukâvemet etmenin imkânsızlığı karşısında, hürmetle boyun eğdik.»

Görülüyor ki, mukâvemet edilemeyerek boyun eğilen o ısrar ve ibram karşısında, ciltler dolusu muazzam eserler meydana gelmiş ve sayın eşi İlhan Ayverdi'nin de maddî ve mânevî desteği munzam olmuştur.

Dostlarına ve dostluklarına çok bağlı idi. Ben Ekrem Hakkı bey kadar dost kıymeti bilen az insan gördüm.

İlmine, fazlına, kemâline, hele servetine gölge düşürecek gösterişlerden şiddetle kaçınırdı.

Araştırmalarını devlet yardımı ile yapması pek alâ mümkün iken buna asla yanaşmaz, bu işleri külfeti ne kadar çok olursa olsun, kendi imkânlarıyla yürütmekten hem zevk alır, hem de bunu mukaddes bir görev sayardı.

Böyle üstün bir hizmeti, «İMÂN» gücü olmayan hangi babayiğit üslenebilir?

Bu eserler bugün sâdece birer «Kaynak kitap» tan ibâret olmayıp, temsil ettiği dönemin mîmârî sâhâdaki târih hazînele-ridir.

Nûr içinde yat Ekrem Ağabeyciğim.. Elini öpmek istedikçe tevâzû ile geri çekerek:

— «Efendim, efendim olamaz...»

diye itiraz ettiğin geldi şimdi gözlerimin önüne..

Senin «Ağabeyliğin» de bir başka idi, benim «Gerçek derviş» Ekrem Ağabeyim. Nûr içinde yat...

«ÂLİMİN ÖLÜMÜ, ÂLEMİN ÖLÜMÜ»

«Mimârisini imkânlarımız ve kudretimiz mertebesinde arz ederken, bir de baktık ki, biz bu devletin azamet ve şânına kasîde yazmışız...»

Ekrem Hakkı Ayverdi

Dr. İ. Aydın YÜKSEL

Geçenlerde bir büyük câmîmize yolum düşmüştü. Çok uzun zamandır gitmediğim, üstelik çalıştığım devrin dışında olmasından dolayı pek de alıcı gözle bakmadığım bir yapı... Osmanlı'nın, O «Mübârek Türk»ün îmânından sızan ihlâs damlalarından... Bu sefer yalnız olarak etraflıca dolaştım, gözden geçirdim, düşündüm. Plan tertîbine, kubbelerine, mahfillerine, çeşitli yerlerdeki çeşitli kitâbelerine, detaylarına bakarak bir hayli zaman harcadım. Dikkatimi çeken bâzı noktalar üzerinde sığağı-sığağına hemen o anda veya o gün birisiyle istişâre etmek, fikrini almak, fikrimi söylemek, bir hükme varmak ihtiyâcını duydum. Yirmi seneden fazladır bu ihtiyâcı, bu gün yokluğunu yukardaki gibi her vesîle ile derinden hissettiğim Ekrem Bey «Amca» karşılardı.

Yine vefâtından kısa bir zaman önce İstanbul'daki bir mevkî ile alâkalı bir istifhâmın aydınlatılması icâbetmişti. Rahatsızlığı bir hayli ileri idi. Buna rağmen sormaya cesâret ettiğim suâlin cevâbını ancak ondan alabilmıştım.

Benim için sâhasında mürâcaat edebileceğim hemen tek merci idi. Bilemediklerini açıkca söyler, «tedkîk etmedim,» derdi.. Ben talebesi olarak böyle bir hâmi-yardımcı, ilim âlemi ise bir âlimi kaybetti...

Son senelerinde, zaman zaman artık yaşının ileri olduğundan bahseder olmuştu. Ben de, çok uzun bir berâberliğin ve çömezi olmanın verdiği bir cüretle ve biraz da mes'eleyi tatlıya bağlamak kaygusu ile «Siz bana lâzımsınız, size daha ihtiyâcım var...»

«Benim için sahasında mürâcaat edebileceğim hemen tek mercî idi. Bilemediklerini açıkça söyler, «tedkik etmedim» derdi... Ben talebesi olarak böyle bir hâmi-yardımcı, ilim âlemi ise bir âlimi kaybetti...»

derdim. Memnûn olur ve «Öyle, daha sana yardım edebilirim» diye cevap verirdi. Fakat yine de arşiviyle ilgili birşeyler söyler, dosyaların çeşitli vesikaların yerlerini hatırlatır, onları bilmemi isterdi, «Bunları öğren, lâzım olur» derdi. Bense her defasında, bir gün her fâniye mukadder olan «Son» hakkındaki telmihlerini duymazlıktan gelir, bir başka bahis açarak geçirirdim. Yine iyileşeceğini ve fotoğraf arşivine âid bazı tasnifleri ancak kendisiyle yapabileceğimizi, yarım kalan «Osmanlı Mîmârîsi'nin Felsefesi»ni bitirmesi lâzım geldiğini söylerdim. Bunlar onu hayâta çekmek için birer temennî olduğu kadar, hakikatti de. Sözlerim onu canlandırır, iyileşip bu işleri yapma azmini kendinde duyardı. Ne yazık ki, bunu hiçbir zaman yapamadı. Halbuki, sâdece mîmârî târihi değil, bir Osmanlı-Türk Medeniyeti târihi açısından büyük bir birikim, müşâhede ve hüküm muhtevâsını da berâberinde götüren Ekrem Bey Hocam, arkada bırakaçağı bir boşluğun farkında idi. Fakat, aynı zamanda âşıkı olduğu bu milletin ve medeniyetinin şevket ve satvet dolu asırlarının tekrar geri geleceğine îmân etmişti. Bunu zaman zaman, «Ben yine göreceğim... Çok değil, belki üçyüz sene sonra... Yattığım

yerden...» diyerek inancını belirtirdi. Mânâ âleminin zaman ve mekân tanımayan idrâkini bir başka gözle bu kaybolmuş medeniyetin yeniden teşekkül ettiğini, bu «yeniden oluşu» kendinin de göreceğini âdetâ gâibten gelir gibi söylerdi.

Fakat yine de, âlimin ölümünün, âlemin ölümü demek olduğunu biz geride kalanlar daha derinden ve daha çâresiz hissetmekteyiz.

*
**

Eskilerin tâbiriyle «gayret ve himmet erbâbı...» Bâzen yapılacak bir işin ne kadar acele olduğu suâline «Vallâhî müstâceldir» diyen çok acûl ve aslâ ihmalkârlık göstermiyen bir tabiat... Aynı zamanda, şen ve nüktedân bir yaşama sevinci... Mükrim... Çok kuvvetli bir hâfıza.. Elli yaşına kadar taş ve toprakla uğraşmış... Sonra birdenbire yepyeni bir âlemin kapılarını aralamış... Devlet ve milletine «mîmârisini imkânlarımız ve kudretimiz mertebesinde arz ederken bir de baktık ki, biz bu devletin azamet ve şânına kasîde yazmışız» diyecek kadar meftûn ve hayrân... Bunun yanında ilmin gerçeğine de sırt çevirmeyen dürüst bir araştırmacı... ve icâbettığı zaman pervâsız.. ve celâdet sâhibi...

İşte âlim... İşte Ekrem Hakkı Ayverdi...

İşte âlemin ölümü...

«Her şeyi Efendime borçluyum... Millet nedir, devlet nedir, hele hele hizmet nedir, bunların mânâlarını ve icâplarını O'ndan öğrendim. Anma Mürşidimin vekili kızkardeşim Sâmîha'dır, hüküm O'nda bağlanır...»

NASILSINIZ EKREM AMCA?

Doç. Dr. Bayram YÜKSEL

— Nasılsınız Ekrem Amca?

— Uzun boylu, beyaz tenli, mâvi gözlüyüm...

Kendisine hatırlanıldığında yukarıdaki cümleyle cevap veren Ekrem Hakkı Ayverdi, Devlet-i Ebed Müddet'i o kadar bilir ve sever, Fâtih'i ve fethettiği İstanbul'u öylesine içinde hissedirdi ki, en nihâyet Fetih hücumlarının yapıldığı günlerden birinde sabah namazına yakın emânetini, rızâsını almak için gayret ettiği Allah'a teslim etti.

Ecdâdı kötülenerek, tenkid edilerek, zaman zaman küfre varan ifâdelerle küçük düşürülerek târihinden, örfünden, âdetinden, imânından ve ahlâkından koparılmış nesillere dünyâyâ hükmettiğimiz devirlerdeki medeniyetimizi ve onun yarattığı mîmârî eserleri tanıtmak, plânlarını, görünüşlerini kaybolmayacak hâlde kâğıda geçirip basîretten mahrum gözlerin önüne sermek, kalanı, kalmayanı, yıkılanı yıktırılanı, yakılanı tesbît etmek, tanıtmak, san'at kıymetlerini, halka hizmet şuûrunun taşâ işlenişini, taşâ şekillendirişini ortaya koymak için; dağ bayır dolaşmış, dere tepe aşmış, Evliyâ Çelebi'nin bizim iken devlet desteği ile dolaştığı topraklarımızı, bir serhad gâzîsi tavrı ve imânı ile kendi imkânlarını kullanarak, kıymetli kadirbilir, devlet, millet ve imân şuûru ile meşbû ve mahmûl ve aynı duygu ve imân beraberliği içinde bulunduğu muhterem zevcesi İlhan Ayverdi ile birlikte resmî müsaade sınırlarını sonuna kadar zorlayıp dolaşmış kültür izlerimizi, medeniyet âbidelerimizi yazıya, resme geçirip gelecek nesillere hediye eylemiştir.

Bütün eğitim ve öğretim çağı boyunca, öğretilmediği için yok zannettiğimiz medeniyetimiz ve eserlerimizin onun sâyesinde tapuları yeniden çıkarılmış, cümle âleme kabûl ettirilmiştir.

Hisleri ve mantıkları çarpıtılmış; kendi millet ve devletinin

aleyhinde düşünmeğe alıştırılıp programlanmış aydın kişiler olarak, meselâ Devletimizin 61. yılını kutlarken, şanlı ordumuzun 2200. kuruluş yılı için yapılan haklı merâsim arasındaki tenâkuzlu düşüncenin farkına O ve O'nun gibiler sâyesinde vardık. Millet-Devlet birlik-beraberliği ve devamlılığını farkettilik, anladık.

Ekrem Amca; bizim bizi anlamamız, kendimize dönmemiz, derûnumuzdakinin farkına varmamız için evini açtı, sofrasını yaydı, ders verdi, sorana anlattı velhâsıl, bir imâret, bir medrese, bir mektep, bir üniversite gibi çalıştı; nihâyet bir Kubbe-altı Akademisi te'sîs etti.

İmkânlarını «keyfe mâyeşâ» yaşamak, gezip tozmak, eğlenmek maksadiyle kullanacağına, milleti ve devleti uğruna bezletti, hizmet etti.

Dünyâ var, devlet ve milletimiz pâyidar oldukça, eserleriyle her zaman anılacağını ifâde ettiğim bir gün: «Hacı, ben sana bir şey söyleyeyim mi? Her şeyi Efendime borçluyum. Eğer o beni paçamdan, benimden çekip de terbiyesi halkasına almasaydı, himmetini üzerime bezletmeseydi, gayret etmemi sağlayacak şuûru vermeseydi bunların hiçbirini yapamazdım. Millet nedir, devlet nedir, hele hele hizmet nedir, bunların mânâlarını ve icâplarını O'ndan öğrendim. Amma Mürşidimin vekîli kızkardeşim Sâmiha'dır, hüküm onda bağlanır. Ben sâdece bana tevdi edilen bu vazîfeyi yapmakla mükellefim vesselâm...» demişti.

İşte Ekrem Hakkı Ayverdi, böylesine de mert bir Ekrem Amca idi. Öyle bir Hak erinin hüsn-i şehâdetine mazhar oldu ki bizlerin duâsına ihtiyâcı yok.

Ancak; millet ve devletimiz dünyâ durdukça var olsun, istikbâli teninden ak, gözlerinin mâviliğinden berrak ve canlı olsun demek, onu en çok memnûn edecek duâdır.

SAYGI VE İLGI

Tarık BUĞRA

Bütün canlılar ölmek için doğuyor ve yaşıyor. İnsan'ın bu değişmez ve değiştirilemez kânundaki yeri, tutumu ve anlayışı çok farklı. İnsan, kendisinden sonra da yaşayacak, hemcinsine yararlı olacak bir şeyler bırakmak için de yaşıyor. Övündüğümüz ve kendimizi eşref-i mahlûkat saymamıza başlıca sebep olan, medeniyet, kültür, edebiyât, mûsîkî ve mîmârî bu uğurdaki çalışmaların ve yeteneklerin eseridir.

Bu çalışmaların, hiç şüphesiz hepsi de saygıya lâyıktır; fakat başarı ve değerlendirme üstünlükleri bu saygıda ayrı bir yer, ayrı bir önem kazanır. Onlar yapar veya aydınlatırlar; eserleri ve ışıkları ölümlerinden sonraları için de, bütün ilgilere ve idrâklere açık, besleyici, yüceltici sebillerdir.

Ben, insanlığın medeniyet târihindeki milletler sıralanmasını işte bu bilgi ve idrâk ile orantılı olduğunu gördüm: Hangi millet, yapan ve değerlendiren, yorumlayan insanlarına daha çok ilgi gösteriyor ve bunun önemini daha sağlam kavrayabiliyorsa, tarihte daha üstün bir yer tutuyor; aksi de, toplumu, bitkisel değilse bile, karıncaların, arıların, koyunların benzeri yaşayışlara çekiyor. Bu gerçeği en iyi biz anlamalıyız; çünkü biz, yıllar ve yıllar var ki, öyle bir yaşayışa itelenip duruyoruz: Aydın demek zorunda olduğumuz kesim, maalesef çoğunlukla ve kasıttan ayırd edilmesi zor bir yanılgıyla, ilgilerimizi ve saygılarımızı, bir kelimeyle idrâkimizi öz medeniyetimizden, öz değerlerimizden, ışıklarımızdan koparmaya çalışmıştır ve çalışmaktadır; gerçek ve yararlı, besleyici, yüceltici başarılarla karşı, ya yok sayan bir umursamazlık göstermekte, yahut da, bu başarı küllenemez durumda ise, şaşılacak kadar kışkırtıcı, jurnalleyici, kara çalıcı demagojilerle ve huşunetle saldırmaktadır.

Merhum Ekrem Hakkı Ayverdi'yi, ben, ancak, bu tablo içerisinde görebiliyorum:

Ekrem Hakkı Ayverdi, hem bilen, değerlendirebilen, hem de eser veren üstün yeteneklerimizdendir. Sahasının, mimârimizin, bu iki yönden de ölümü yenen, ölüm'den sonrasına kalan çok ender üstadlarından biri ve, bir bakıma da en önemlisidir. Araştırmalarına, bakış ve değerlendirme üstünlüğüne, eserlerine, gösterilmesi şart olan, ilgi ve saygı, meslektaşları için bir millet, bir kültür, bir medeniyet borcudur. Buna bütün gücümle inanıyor ve bu borcu ödeyenlerin Türkiye'ye kazandırdıkları kadar da kazanacaklarını biliyorum.

Ekrem Hakkı Ayverdi, bizim biz olmamız için, yâni gelişmenin en sağlam ve en sağlıklı yolunu açmak için çalışanlardandır. Bu uğurdaki çalışmaları kendi sahasını da taşmıştır; edebiyat ve müzik'le de ilgilenmiştir.

Kendisiyle muarefemiz — ne kadar üzülsem yeridir — çok azdır. Fakat bu kadarcığı bile bana çok şey kazandırmış, daima kavramaya çalıştığım Osmanlı konusuna, bir Bursa ve İznik geziminde, ışık düşürmüştür. Ayrıca, benden esirgemediği, aksine cömertçe yaptığı iltifatları dayanaklarımdan biri olmuştur. Bunlardan, bilhassa, son olarak, eşi iffet ve fazilet örneği, bacım ve arkadaşım İlhan Ayverdi hanımefendiden dinlediğim takdir, ben de uyandırdığı lâıyk olma ve hak etme isteği ile, unutmayacaklarımın, unutamayacaklarımın arasında yer almıştır.

Bilgisizliğim gerekeni yapmama engel oluyor. Ve, ancak bir ümidle, ama sağlam bir ümidle, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin bıraktığı ışığın, er geç, benimseneceği ümidiyle avunuyorum: Mimârimiz onun görüş, anlayış ve yorumunu kavradığı ölçüde değerlenecektir; buna ve bunun gerçekleşeceğine inanıyorum.

Allah'ın rahmeti, imânı saf ve güçlü, azmi, irâdesi, idrâki ve bilgisi hayırlı ve üstün kulu Ekrem Hakkı Ayverdi ile daima berâber olsun.

VEREN EL

İlhan AYVERDİ

Karacabey Vakfiyesinden: «Yediğim
yok olur yedirdiğim kalır, giydiğim
yok olur, giydirdiğim kalır.»

«Sizi yüzünüze karşı medh edenin yüzüne toprak serpin» hadîs-i şerifi ile, içine riyâ ve menfaat karışabilecek veyâ muhâtabın nefsine hoş gelip gururlanmasına sebep olabilecek davranışlardan kaçınılması gerektiği bildirilmektedir. «Ölülerinizi hayırla yâd ediniz» hadîsi ise, gidenin arkasından sitâyîşle bahseden, hayır söyleyen dilleri çözer.

Ekrem Hakkı AYVERDİ'nin ardından, hayâtında iken hak-kında neler düşündüklerini, onu nasıl tanıyıp sevdiklerini bildiklerimiz yanısıra, sağlığında yüzüne karşı söyleyemedikleri için hislerinden bîhaber olduğumuz birçok kimse tarafından öyle samîmî bir sevgi ve hayranlık dile getirildi ki, garazsız ivazsız takdîrin ve vefâ hissinin bu güzel tecellîsi karşısında yakınları olarak mütehasşis olmamak, müteşekkir kalmamak mümkün değildi. Aslında o, kimsenin muhabbetini kazanmak için husûsî bir gayret sarfetmezdi. Sun'î ve tasarlanmış hiç bir hareketi yoktu. Etrafındaki bu muhabbet ve hayranlık hâlesini samîmî, dürüst, lâtifeci, büyük-küçük, fakir-zengin ayırmadan, insana insan olarak kıymet veren hâli, çok muhtevâlî şahsiyeti ve müstesnâ hizmetleri ile tabîî olarak sağlamıştı. Hakkında çok güzel şeyler söylendi ve yazıldı. Bundan dolayı ona medhiye düzmek yoluna gidecek değilim. Sâdece karakterinin en bâriz taraflarından biri olan «Vericiliği» üzerinde bir nebze duracak, kendi faydalandığı nîmetlerden etrafını da faydalandırma hasleti sebebiyle mânevî yapısına çok uygun düşen vakıf müessesesine karşı tutumunu belirtmeye ve Kubbealtı Vakfı'nın doğuşunu anlatmaya çalışacağım.

Ekrem Hakkı Bey elindeki nîmeti muhtâc olanlara bol bol bezletmeyi bilen, maddî mânevî vermeye teşne olanlardandı. Muh-terem dostu Aydın BOLAK Beyefendi için kullandığı «Vakf-ı Mü-şahhas, Vakf-ı Mücessem» tâbirlerini müsaade ederlerse ben, Ek-rem Bey için de kullanmak isterim. **O, kendini etrâfına vakıf sa-yanlardandı.** Ömrü, karşılıksız vermeyi bilen yaradılışının, bilinip görülenlerin dışında pek çok kimsenin bilmediği ve duymadığı ör-nekleri ile doludur.

Bugün Ayasofya'yı gezenler, duvarlardan indirilen, fakat ka-pıardan çıkarılamadığı için bir köşede bırakılan İsm-i Celâl, İsm-i Nebî ve Çâryâr-ı-güzîne âit levhâların, orada kalmasına gönlü râ-zı olmayan bir Ekrem Hakkı AYVERDÎ tarafından, kazanlar kur-durulup, aşlar pişirtilip ameleye yemek ikrâm edilmek suretiyle, sabaha kadar çalışılarak yerlerine astırıldığını nereden bilebilir-ler¹.

Câmi tâmirlerinden aslâ para kazanmayı düşünmediği gibi, hangi câmilere cebinden neler harcamış, din ve millet nâminı ilâ için önüne çıkan her fırsatta şahsî imkânlarını sessiz sedâsız na-sıl seferber etmiş, artık bunları kim görüp kim gösterebilir? Zâ-ten mühim olan, yapılanların sayılıp dökülmesi değil, yaptık-larının insanı hangi noktaya getirdiğidir.

*
**

İnsanoğlu kendisine hâkim olan mânâyı bu varlık âleminde nerede görse tanır, ona meyleder. Nitekim âlimi ilim, zâlimi zû-lüm, yumuşak huyluyu yumuşaklık çeker. Başkalarına yardım hissinden mahrûm olan birine, temelinde ulvî yardım duygusu, hak rızâsı ve insanlık sevgisi yatan «Vakıf» müessesesi hiç bir şey

1 (İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Son Hattatlar-İst. 1955,sh.: 161'den na-kil) İsm-i Celâli, İsm-i Nebevîyi, esami-i çâr yâr ve Haseneyni ihtivâ eden bu elvâh-ı celîle, bir takım kıymet bilmez eşhas tarafından indirilip bir ke-nâre konulmuş ve bâzılarının bâzı yerleri zedelenmişti. Bu hâl, bizimle be-râber diğer erbâb-ı imâni dağdâr ettiğinden tekrar asılması için uğraştık-sa da muvaffak olamamıştık. Nihâyet Ayasofya Müzesi Müdürü Muzaffer Re-mazan Beyi teşvik ve teşci etdiğimde: «Para yok, olsa asarım.» demişdi. Öteden beri bu işe sarf-ı zihn eden yüksek mühendis Ekrem Hakkı ve tüc-cârdan Nazif Beyler, icâb eden parayı hasbeten lillah vererek, Ekrem Beyin nezâreti altında levhâlar tâmir edildi. Yine o zât-ı ekremin himmetile lev-hâlar, bikeremihilkerim 28 kânunısânî 1949 (22 rebiulevvel 1368) de elvâh-ı şerife yerlerine asıldı. Ekrem beni alıp götürdü. Levhâları mahall-i kadî-minde görünce ağlamaya başladım. Cenâbı ekrem'ül-ekremîne hamd-ü senâ ve Ekrem ve Nazif ile Muzaffer'e teşekkür ve duâ etdim.

«... gönlünde yavaş yavaş dünyâ plânında mâliki sayıldığımız, tamamen alın teri ile kazanılmış maddî varlığı ortaya koyarak bir «Vakıf» kurma fikri gelişmeye başlamıştı. Şükürler olsun ki, hiçbir fikir ayrılığına düşmeden, bu bahsi aramızda müzâkere ediyor, tahakkuk ettirme yolları arıyorduk.»

söylemez. Hattâ böyleleri, vakıfları bir mal kaçırma yolu gibi görmek dalâletine bile düşebilirler.

Ekrem Beyin bu müesseseye karşı duyduğu alâka ve hayranlık, asırlar boyunca mallarını hizmet yoluna koşanlarla aynı mayada oluşunun yanı sıra; ömrünün en semereli devresini câmi, han, hamam, köprü... v.b. vakıf eserleri üzerinde fiilen çalışmakla geçirmesinden ve ilmi araştırmaları sebebiyle pek çoğunu neşrettiği binlerce vakfiyeyi okuyup, bunlarda gördüğü insânî duygulara, yardımlaşma aşkına hayrân olmasından ileri gelmiş şuûrlu bir takdîr idi.

Vakfın temelinde yatan felsefeyi şöyle anlatırdı:

— «Müslüman, dünyâda ve kâinatta bir buğday tânesinin bile Allahın malı olduğunu bilir. Cenâb-ı Hak dilediğine çok, dilediğine az verir. Zenginden beklediği, elindeki nîmeti bol bol muhtâc olanlara vermesi; fakirden beklediği de, takdîr budur deyip, tazallüm etmeden kabullenmesidir. Bu, mekr-i îlâhî denen bir Cîlve-i Rabbânîdir²».

2 Vakıflar Haftası münâsebetiyle, 4 Aralık 1983 târihinde Şeraton otelinde «Tatbikatta Vakıflar; Hayrâtı Vakıf Yapar» mevzûlu en son konuşmasından...

Bu idrâk ile, gönlünde yavaş yavaş dünyâ plânında mâliki sayıldığımız tamâmen alın teri ile kazanılmış maddî varlığı ortaya koyarak bir «Vakıf» kurma fikri gelişmeye başlamıştı. Şükürler olsun ki, hiç bir fikir ayrılığına düşmeden, bu bahsi aramızda müzâkere ediyor, tahakkuk ettirme yolları arıyorduk.

Şimdi vakfın merkezi olan binâdaki bir sofrâ başı sohbeti esnâsında Ekrem Hakkı Beyin:

— «**Burayı vakıf yapacağız...**»

demesi üzerine, merhum Fethi GEMUHLUOĞLU'nun:

— «Anadolu ve Rumeli Beylerbeyi... Acele ediniz... Acele ediniz...»³

deyişini hiç unutamam. Fethi Bey **asfiyâ**'dan idi. Kendisine bağışlanacak şey ne olursa olsun, hiç iltifât etmeden başını çevirip geçmesini bilenlerdendi. Lâkin göğsü îmânlı, İslâma ve Türke hizmet eri olabilecek vasıftaki gençlere tahsil imkânı hazırlamak, fikrî istikâmet çizmek; senelerce hor görülen san'atlarımızı kalındırmak gâyesiyle kurulacağı konuşulmakta olan böyle bir vakıf için nasıl da içi titremiş: «Hayırlı işlerinizde acele ediniz, iyilik husûsunda yarış ediniz.»⁴ âyetinin mânâsına uyarak bir an evvel tahakkuk etmesini istediği bu güzel teşebbüsün hemen büyük bir acele ile nasıl da teşvikçisi olmuştu.

Gönüllerde ve zihinlerde karârı verilmiş olan vakıf, 1979 senesi Ocak ayının 12 nci günü: «Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı» adı ile doğdu. Vakfiye şu satırlarla başlıyordu:

— «Asırlardan beri milletimizin sînesinde gelişen en asıl an'anemiz, en kıymetli hayır müesseselerimiz olan Vakıfların, Vâkıfın niyet ve arzûsuna dayanan tahsis sebep ve mahalleri, az çok birbirlerinden farklı olmakla berâber, ana gâyelerinin temelinde yatan fikir, amme hizmetini ve cemiyetin istifâdesini esas ve hedef alan yardım ve hayır yapma anlayışıdır.

Bu düşünceden hareket eden ecdâdımız, asırlar boyu, menkûl ve gayr-ı menkûl mal ve mülkünü cömertce vakfetmiştir.

Bu şuûrun meydana getirdiği içtimâî, iktisâdî, dinî ve askerî müesseseler ise, yer yüzünde bir eşi daha bulunmayan târihî âbideler olarak, «Türkiye Coğrafyasının Şaheserler Zinciri»ni meydana getirmiştir.

3 Fethi Bey, şahsında, târihimizin haşmetli devirlerinin hasretini giderdiği Ekrem Hakkı Beye tatlı bir lâtife havası ile böyle hitâb ederdi.

4 Bakara Sûresi, Âyet: 148.

Kubbealtı Akademisi Kùltür ve San'at Vakfı gibi, millî irfan ve san'ata hizmeti gâye edinmiş bir müessesenin gelişme ve devâmı için maddî fedâkârlığa duyulan ihtiyaç, aşağıda bildirilen mal ve mülkümüzü Kubbealtı Akademisi Kùltür ve San'at Vakfı'na devretmeyi bizler için vicdan borcu kılmıştır. Öyle ki, gençliği bağrında toplamakta bulunan bu ocağın mensuplarının zih-nî ve rûhî bir düzen içinde yetismelerine gayretin, ibâdet gibi te-miz, mukaddes bir millî yazîfe ve vicdan borcu olduğuna inanmış bulunuyoruz.

Hareket noktamız bu olmakla berâber, her müslümânın fi-kir ve gönül dağarcığında bulunması gereken bir Hak kelâmı, ha-yâtımız boyunca bizi, çevremize maddî mânevî imkânlarımızı açık tutmaya sevk eylemiştir. Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'inde: «Ve mâ leküm illâ tünfiku fî sebîlillâhi mîrasü's-semâvâtî ve'l-arz...» (Ne oluyor size ki-îmân ettikten sonra da- Allah yolunda harca-mıyorsunuz? Halbuki göklerin ve yerin bütün-mîrâsı Allah'ındır.) dediğine göre, O'nun vermiş olduğu mal ve mülkü, gene O'nun kullarının istifâdesine arzulemek, insanoğluna gurur değil, an-cak ş ü k ü r vermelidir vesselâm.»

Ekrem Hakkı AYVERDİ hayâtı boyunca verdi, vermekle de ne aç kaldı ne açık, şâhâne yaşadı, şâhâne gitti... Ezel kânûnu icâbı herkes gibi hiç bir şeyini götüremedi ama, amel defteri, bırak-tığı sadaka-i câriyesi ile kıyâmete kadar açık kalan bahtiyârlar-dan oldu⁵.

İbret dersi olacak bu davranışların ışığında, malını canından koparamayanlara Fethi Bey dili ve Ayverdi gönlü ile seslenmek geliyor içimden :

— «Acele ediniz, acele ediniz...»

Rûhları şâd olsun...

5 Ademoğlu öldüğü vakit (her) ameli kesilir. Yalnız (amel defterini ka-patmayan) şu üç şey müstesnâ: 1 — Sadaka-i câriye, 2 — Kendisinden fay-dalanılan ilim, 3 — Sâlih evlâd... (Hadis-i Şerif).

EKREM HAKKI'YA SELÂM

Vatan aşkıyle dolu
Çalışmış ömür boyu
Asildir bütün soyu
Ekrem Hakkı'ya selâm.

Hazırlamış çok eser
Her biri ayrı değer
Fetih yolunda asker
Fetih erine selâm.

İki cihânı mâmûr
Gönül adamı, vakûr
Dâvâsında pek cesûr
Bolu Beyi'ne selâm.

İnancında celâlli
Sohbetinde cemâlli
Anadolu Rumeli
Beylerbeyi'ne selâm.

Türk san'atına hayran
San'atkârı kayıran
Mülkün vakfa ayıran
Büyük mimara selâm.

Âlim ve mütefekkir
Hem mümin hem de zâkir
Her umurunda şâkir
Ol çelebiye selâm.

Bir mürşide bağlanan
İnancını yaşayan
Gençlere emsal olan
Büyük insana selâm

Doç. Dr. Necati AĞIRALIOĞLU

BİR SERHAD BEYİ

Altan DELİORMAN

Rûhu ile, fikrî hamûlesi ile, emsalsiz gayreti ve, bilhassa meşhur zerâfeti ile **Ekrem Hakkı Ayverdi**, tam bir Osmanlı beyefendisi idi. O'nun ufûlünden, bu vasıfları dolayısıyla teessür duyanlar elbette haklıdır.

Ekrem Hakkı Ayverdi, mimârî târihimizin karanlık dehlizlerinde dolaşarak meydana getirdiği âbidevî eserleriyle, bir ömrün kâfi gelmiyeceği, sessiz ve muhteşem bir mesâinin sâhibi olarak da hatırlanacaktır. Bu çapta şahsiyetlerin pek nâdir yettiğini düşünerek ayrı bir hüznün duyanların hissiyâtına iştirak etmemek kâbil değildir.

Otuzbir senesi «reis» olmak üzere, **İstanbul Fetih Cemiyeti**'ndeki himmet ve hizmetleri, idrâki zorlayıcı mahiyettedir. **İstanbul Enstitüsü** ve **Yahyâ Kemâl Enstitüsü** vasıtasıyla, «Büyük Şâir»in edebiyâtımıza âdeta yeniden kazandırılması faâliyeti kadar, **Nihad Sâmi Banarlı**'nın ilmî mesâisine açtığı imkân sâhâları da, **Ayverdi**'nin geniş ufkunu belirleyici mânâlı işâretlerdir. Bu bakımdan, nesillerin millî ruh ve terbiye ile yetişmesini özleyenler, O'nun vefâtını «gerçek bir kayıp» olarak vasıflandırıyorlarsa, bu teşhiste tam bir isabet vardır.

«**Ekrem Bey**»in şu «yalancı dünyâ»daki misâfirliğini vekarla ve şerefle tamamladıktan sonra âhirete intikâli, arkada kalan fâniler için gıpta edilecek bir hâdisedir. Elemler, hüznler, kederler, O'nun yerine ikâme edilebilecek şahsiyetlerin nâdir oluşundan ileri geliyor.

Hakikaten, bu açıdan bakılınca, **Ayverdi**'nin kaybına üzülmek için binbir sebep vardır. Şüphesiz, hepsi de haklı sebeplerdir.

Fakat, «Evlâdı fâtihân»ın hazîn mâcerasını kalblerinin en derin köşesinde hissedenler için, **Ekrem Hakkı**'nın vefâtı büsbütün başka bir mânâ taşımaktadır. Çünkü, ecdâdın, sınır boylarında «küffâr»a karşı hârikulâde mücâdelesini, **Ekrem Hakkı Bey** kadar anlayan zamâne insanı çok azdır. Serhadlinin rûhunu, tavrını, ihlâsını ve fedâkârlığını teslim ve takdir, denilebilir ki, O'nun mümeyyiz vasıflarından biriydi. «İlâ-yı kelîmetullah» aşkına Beç Kızılmasına kadar varan Osmanlı, sonra iki asır sürecektir bir çekilişin felâketindeki zehri de yudum yudum içmiştir. Tam bir medd-ü cezr. Nemçelinin karşısında tutunabilmek için serhad kalelerinde, palankalarında dökülen kanlar, verilen canlar, hangi destana sığabilir? Biz, **Budin**'de biraz, **Estergon**'da biraz, **Ciğerdelen**'de biraz, **Üsküp**'te, **Tuna** boylarında ve **Plevne**'de biraz öle, Anadolu coğrafyasına, bu ebedî vatan toprağına dönerken «Devlet-i ebed-müddet» uğruna direnişin şâhikalarını, târihe şeref tabloları hâlinde hediye ettik.

Baba tarafının çok evvel Bolu'dan gelmiş olmasını imâ ile:

— «Ama, siz Anadolu evlâdısınız,» tarzındaki takılışıma, dudaklarındaki zarif tebessümle bakışlarındaki muhterem öfkenin kıvılcımlarını karıştırarak:

— «Evet, ama en büyük Rumelili benim,» diye cevap verirdi.

Bu küçük konuşma, hemen her karşılaşmamızda tekrar edilen bir seremoni haline gelmişti.

Lûtfettiği sevgisi mi, yoksa şakaya meyli mi, bana böyle bir lâtife imtiyâzını veriyordu? Belki her ikisi de. Fakat, bu hoşgörü, daha ziyâde, Rumelili bir âilenin evlâdı oluşumdan ileri geliyordu, eminim.

Rumeli'yi seviyordu, Rumeliliyi seviyordu. Kendisini biraz da Rumelili hissedişinin asıl sebebi buydu.

Son konuşmalarımızdan birinde (ki, bu bir röportaj-sohbetti. Sanırım, onunla yapılmış son röportaj da buydu) şöyle demişti:

— «Ben Bosnalıyım, Budinliyim, Sofyalı, Atinalıyım. Aynı zamanda Erzincanlıyım, Erzurumluyum. Ama, İstanbulluyum. Hiç ayırmam. Zerre kadar.»

Bu idrakte bir imparatorluk şuûru yatmaktadır.

Rumeli'de bıraktığımız ecdâd yâdigârlarını tesbit, tavsif ve tahrir gücünü O'na veren, işte bu şüûrdur.

Öyle olmasaydı, hayatının hiç de genç sayılmıyacak uzun senelerini bu himmete vakfedebilir miydi? Vesikaları, resimleri, haritaları, plânları, rölöveleri ile 18 bin Osmanlı eserini teker teker belirleyip 6 kitaplık 4 muazzam cild hâlinde bizlere hediye edebilir miydi?

Bu zahmetli mesâî esnâsında, en büyük üzüntüsü, lüzumlu tedkikat için Bulgaristan'ın izin vermemesi olmuştu. Nihâyet, eserin yarım kalmaması için — Yunanistan'la birlikte — Bulgaristan'daki Türk eserlerinin, arşiv vesikalarına ve basma-yazma eserlere dayanarak tesbitine karar vermişti. Tabii, fotoğraflar eksikti. Arşivimde bunlara âit 75 kadar fotoğraf vardı. Onları kendisine teslim ettiğim zaman duyduğu memnûniyeti târif için kelimeler âcizdir. Neşir sırasında o fotoğraflardan çoğunun altında adımı zikredişi, ilmi dikkatine ve hakka riâyetteki titizliğine işârettir.

O büyük eserini hazırlamak için gittiği bir seyâhatten dönüşünde anlattığı Bosna hâtıraları ise göz yaşartıcıdır.

Ekrem Hakkı Bey, İstanbul Fetih Cemiyeti'ne Fâtih rozetleri yaptırmıştı. Yanında bunlardan varmış. Yakınlığını ve dostluğunu gördüğü bir Bosnalıya, teşekkür ifâdesi olarak, bu rozetlerden birini vermiş. O zat, rozeti alıp bakmış, sonra dudaklarına götürüp öpmüş ve:

— Ekrem Bey, demiş, çok güzel, ama bize bunun hakikisi lâzım.

Yüzünde aydınlık bir gülümseyişle:

— Evet, diye tekrarlıyordu, Bosna'ya bir Fâtih lâzım.

Aynı seyâhatte, bir başka yerde konuşurken, Türkiye'nin adı geçtiğinde hasret ifâdeleri işitiyormuş.

— Öyleyse gelsenize Türkiye'ye, diyecek olmuş. Bosnalı muhâtabı, biraz mahzûn, fakat daha çok, azimli bir dikilişle:

— Kat'iiyen, diye cevap vermiş, bunu yapamayız. Çünkü, biz burada islâmın serhaddiyiz. Türkiye'ye gidersek serhad geri çekilmiş olur.

Ekrem Hakkı Bey'in, serhadliye meftûn, akıncı cedlerimizin hâtırasına vurgun oluşunun temel sebebi, sanırım, bu telâkkidir.

Avrupa'daki Osmanlı mîmârî eserlerine âit kitaplarının sonuncusunu gönderirken, eski harflerle şu ithâfı yazmıştı:

آلکانه زلی اورمانه
بلک دوسته ، بورالری
برابر جہ ضبط اچ ز انشاء
اما نه زمانه ، جناب حق
لقب ایچ مکده اما
ریشا به ادر کلیمده

«Altan Deliorman Bey dostum, buraları berâberce zabt ederiz inşallah. Ama ne zaman, Cenâb-ı Hak nasîb edecektir ama dünyâya öbür gelişimizde.»

Nasipse, bir dahaki gelişimizde, ben de Ekrem Hakkı Bey'le berâber serhadlerde at koşturmayı ne kadar isterim.

Hâiz olduğu pek çok vasıf dolayısıyla O'nu uzun seneler yâd edeceğimiz muhakkak. Ben ise, bu yiğit serhad beyini çok arayacağımı ve özleyeceğimi şimdiden hissediyorum.

Rûhu şâd olsun!

İLK ÜSTÜN HİZMET ARMAĞANI

Dr. Metin ERİŞ

Aydınlar Ocağı tarafından 1979 yılında tesis olunan Üstün Hizmet Armağanı'nın ilki büyük insan ve Türk İslâm sentezinin nefsinde tecelli ettiği Ekrem Hakkı Ayverdi beyefendiye takdim olunmuştı. Cenâb-ı Hak'kın bir lûtfudur ki, bu takdim konuşmasını yapmak, kendileri ile bir Fetih programı dolayısıyla TV'de açık oturumda bulunmak bahtiyarlığına eriştiğim ve dâimâ çeşitli vesilelerle iltifatlarına mazhar olduğum rahmetli büyük insan E. H. Ayverdi için bana nasip olmuştı. Şimdi müsaadenizle bu konuşmayı aziz insanın hâtırasına ithâf etmek istiyorum:

«İnsanoğlunun hayâtında dâimâ hatırlanacak güzel anlar vardır. Bu anlardan en çok mutluluk verenlerinin başında şüphesiz, başarıların çevre tarafından takdir olunması gelir. Çevre! Bu söz çoğu defa Aydınlar Ocağı mensuplarının ve özellikle yöneticilerinin düşüncelerinde takılıp kalmıştır. Bir mefkûre uğruna, çoğu hasbî, tabasbussuz hizmet veren bu Ocak mensuplarının çevresi kimdir? Gönül cevabın önce «Aydınlarımız»; konu daha da geniş tutulduğunda «Milletimiz» tarzında olmasını ne kadar diliyor!... Günümüzde belli bir tahsîli olanlara hattâ okur-yazar herkese verilmeye başlanan «Aydın» sıfatı ile Ocağın, «Türk-İslâm» sentezinde bütünleşen ve millî kültür muhtevâsına medenî hayat anlayışını da dâhil eden, maddî-mânevî değerlere sahip kâmil aydın anlayışı arasında, ne kadar büyük fark bulunmaktadır!...

Türk Aydınlar Ocağı, bugünkü ismiyle Aydınlar Ocağı mensupları, bugüne kadar bütün hizmetlerinde sadece Türk-İslâm sentezinin tahakkûku istikâmetindeki gayretlerini ortaya koyarken, milletine lâıyk olmaktan başka hiçbir düşünceye sâhip olmamıştır. İşte bu yolda Ocak'ca sürdürülen çok yönlü hizmetler arasında, önemli bir mecburiyetin bugüne kadar maalesef yerine ge-

«... Üstün Hizmet Armağanı'nın ilkinin üstad Ekrem Hakkı Ayverdi'ye takdim edilışinin sebeblerini ise, müsaadenizle, benim nâciz kalemim yazamamakta, kelimelerim ise söyleyememekte aczini itirâf etsin...»

tırilememiş olduğunu itirâf etmek gerekecektir. Bu, yaşayan büyük insanlarımıza ödenmesi gereken bir mânevî borçtan başka bir şey değildir.

Yörüngelerinde ellerine geçirdikleri yayın organları ile değer-siz, kozmopolit, sığ eser (kendi tâbirleri ile yapıt!) ve insanları ödüllendiren, haklarında geniş propagandalarla Nobel hayalleri kurduran ve beynelmilelci kesimlerle işbirliği yaparak ülkemizi kof ve milliyetsiz aydınlar, san'atkârlar topluluğu haline getirmeye çalışanlara karşılık, son yıllarda milliyetçi kadroların da yeni eserleri, yeni başarıları mükâfatlandıran davranışları hissedilir bir canlılığa ulaşmıştır. Ancak temel düşünce olarak görülen, milliyetçi vakıf, yayinevi ve derneklerin de yeni eserleri teşvik edici davranışı ön plânda tuttuklarıdır. Millî değer yıkıcılarının karşısında, son yıllarda milliyetçi teşekküllerin bu ödüllendirme yolundaki gayretlerini gönülden alkışlamamak ve bundan gurur duymamak mümkün değildir. Hiç şüphesiz bu gelişmeler yeni Türk nesillerinin geleceğine yeni ışıklar, yeni çalışma azimleri getirmiştir.

Ancak, bütün bu çabalarda dikkatlerden kaçmış olan bir husus; «yıllarını Türk kültür ve san'atına adanmış, yıllarını Türk san'at ve kültürüne hizmet etmekle geçirmiş mütefekkir ve san'at adamlarımızın hayatlarındayken lüzûmu kadar anılamamış ve onlara çevremizin vefâ borcunun ödenememiş» oluşudur.

İşte Aydınlar Ocağı'nın «Üstün Hizmet Armağanı» müessesesini kurma düşüncesinde bu ana fikir bulunmaktadır. Bu armağanla tek bir eser mükâfatlandırılmamakta, Türk Kültür ve San'atına adanmış hizmet yıllarına, sâdece küçük mânevî bir borç ödenmek istenmektedir. Bu armağan, yıllarını Türk kültür ve san'at hayâtına adanmış bizim insanımıza! ülkemizde Türk-İslâm sentezinin oluşmasında hizmeti bulunan Türk münevverine, hayat-tayken, yerine getirilmeye çalışılan bir vefâ borcudur.

Bundan böyle her yıl verilecek olan Üstün Hizmet Armağanı'nın ilkinin üstad Ekrem H. Ayverdi'ye takdim edilişinin sebeplerini ise, müsaadenizle, benim nâçiz kalemim yazamamakta, kelimelerim ise söyleyememekteki aczini îtirâf etsin...»

İBİS İLKOKULU İSTANBUL - İSTANBUL - İSTANBUL

«Kıbrıs Türkçe Sözlük» İstanbul / 72. Yıllık İst. Enstitüsü

Yazan: ...

... ..

... ..

... ..

... ..

**Bu son Osmanlı insan, yazık, mâzide kaldı;
Tesâdüf etmedim böyle gayretmende başka!
Dedim hicriyle târih: İLÂHÎ EMRÎ aldı
VE EKREM HAKKI AYVERDİ VÂSİL OLDU HAKK'A...**

Ekrem KILIÇ

297

1107

1404 Hicrî

B A B A M

Dr. Fazlı AYVERDİ

Babamı (Ekrem Hakkı Ayverdi'yi), anmak için tertiplenen törende, dikkat ettim, onu yâdeden dostlarının hemen hemen hepsi, onun yaşamının son onbeş veya yirmi senesini değerlendirdiler. Halbuki onun yaşamını iyice anlayabilmek için, uzun ömrünün ilk elli senesini, son otuzbeş seneden tamamen ayırarak kıymetlendirmek ve incelemek gerekir. Babamın yaşantısı bence üç ana bölüme ayrılabilir:

Birincisi çocukluğu, gençliği, tahsil hayatı. İkincisi mesleğe başlaması, evlilikleri, çocuk sahibi olması, mesleğindeki başarısına paralel maddi durumunun güçlenmesi. Üçüncüsü de araştırmacı, ilim adamı ve mütefekkir olarak çalışmaları.

Ben sizlere, onun elli yaşına kadarki yaşantısı daha doğrusu benim doğumumdan sonraki yirmiüç yıl hakkında, bildiğim ve hafızamda kalan hatıralarını aktarmaya çalışacağım.

Fatih Çarşambasındaki evde ben dünyaya geldiğim 1926 yılında babam 27 yaşlarında imiş ve annem ile üç-üçbuçuk senedir evli bulunuyormuş. Sevgili annem Hamdiye Hanım, bana doymadan, ben de onun ana şefkatini tadmaya fırsat bulamadan lohusa yatağında onyediyedi gün yattıktan sonra Rabbinin rahmetine kavuşmuş. Bunun üzerine beni dadım Nergis Hanımın hazik ve nazik ihtimamına ve sevgisine emanet etmişler. Hayatta kendisine pekçok şey borçlu olduğum bir tanecik sevgili bacımı ve bana sütünü vermek lütfunda bulunan sütannem Seniye Hanımı burada minnet ve şükranla yad eder, Allahın rahmetinin her zaman üzerlerinde olmasını niyaz ederim.

Babam 1929 ve onu takip eden bunalımlı yılları annemin babası dedem merhum Halil Hilmi Bey'in büyük maddi destek ve yardımları ile sıkıntısız geçirdikten sonra, müteahhitlik mesleğinde büyük ilerlemeler kaydetmiş ve İstanbul'un önde gelen işadam-

ları arasında yerini almıştı. Bu arada da Adviye Hanımla evlenip kısa bir süre sonra ayrılmıştı.

1934 yılında beni Galatasaray Lisesinin Ortaköy'deki ilk kısmının 1.ci ihzarisine leyli olarak kaydettirmişlerdi.

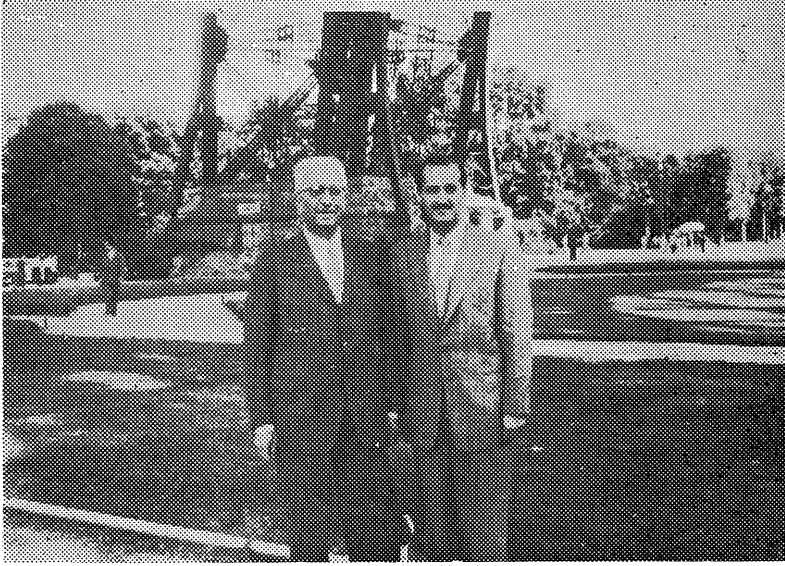
Azize Hanım 1935 Temmuzunda kardeşim Aligül'ü Sarıyer'deki yazlıkta doğurdu. Aligül'ün doğumu bir hayli maceralı oldu. Babamın özel arabasıyla ebe almaya İstanbul'a giden Naciye Anne dönüşte bir sucu arabasının okunun otomobilin ön penceresini kırarak içeri girmesi sonucu Maslak'ta ciddi bir trafik kazası geçirmiş ve ebenin Sarıyer'e ulaşması çok gecikmişti.

Beni o gece yattığım odadan kaldırıp babamın yatağına yatırmışlardı. Bu benim hayatımda babamla beraber aynı yatakta yattığım ilk gece oldu.

Ailece yazları hep Boğaza göç edilirdi. Sırası ile Emirgân, Boyacıköy, Yeniköy, Tarabya, Büyükdere ve Sarıyer'de yaz aylarını geçirdik. Babam Boğazı her bakımdan çok severdi. Günün çok yoğun çalışma temposu içinde Boğaz'ın serin havasının kendisini dinlendirdiğini ve sinirlerini yatıştırdığını söylerdi. Biz, yazlığa yalnız Ayverdi ailesi olarak değil de Bükükaksoy ve Emre aileleri ile birlikte giderdik. Bu beraber yaşantımızın biz çocuklar yönünden çok renkli tarafları vardı. Büyüklerimizin de bu durumdan pek şikâyetçi olduklarını sanmıyorum. Hafta sonları tertip edilen kır gezileri tadına doyum olmıyan eğlencelerdi. Bu gezilere işleri iyi gittiği sürece rahmetli Sedat Bey öncülük ederdi. Babam yaradılış icabı pek alışverişle, ahçıyla, hizmetkârla uğraşmayı sevmezdi. Bu işleri erbabına bırakmıştı.

Genel yaşantısı itibariyle babam, evin maddî imkânlarını temin etmekle yetinmiş ev içindeki yürütmeye fazla müdahalede bulunmamıştır. Başka bir ifade ile hayatının ağırlık noktasını ev dışında çalışmaları teşkil etmiştir.

Gidilecek mesire yerlerinin seçiminde ise onun fikri alınırdı. Bugün herkesin bayılıp koşup gezdiği Bendler 1930'lu yıllarda halk tarafından pek bilinmiyordu. Şüphesiz babam tabiata olan büyük tutkusu ile bugün Belgrad Ormanları olarak isimlendirilen mahaldeki Bendleri yürüyerek dolaşan, keşfeden kişilerin başında gelir. Yürümeyi çok severdi. Gidilen gezilerde muhakkak çoluk çocuk bizleri de yanına katar, ormanların derinliklerinde saatlerce yürürdü. Ben daha 10-12 yaşlarında onunla beraber Kirazlı, Elmalı ve Büyükbende yürüyerek gittim. Keçi yolundan, kuru bekkçilerinin refakatinde zorlukla yürünürdü. Boyacıköy'deki

Babam'la 1952 yılında Paris'te

Babam yabancılarla çok yakın ilişkiler içinde ve batı kültürüne açık olmasına rağmen 1952 yılına kadar Avrupa'ya çıkmamıştı. Büyük dostu kont Jean Ostrorog'un davetine icabet ederek Yugoslavya, İtalya üzerinden otomobille Paris'e gitti. Ben de doktora çalışmalarımı yaptığım Göttingen'den Paris'e geçtim, orada buluştuk. Bilahare Frankfurt, Heidelberg ve Münih'ten geçerek Avusturya'daki Graz şehrine kadar birlikte seyahat ettik.

Kendisi oradan Türkiye'ye müteveccihen yola çıktı ben de Göttingen'e döndüm.

Ayrılrken bana, ben 53, sen ise 25 yaşında Avrupa'yı gördün diye gülererek takılmıştı.

Orman Fakültesi inşaatını yaparken babamla Belgrad Ormanları içlerini daha fazla tanımak fırsatını elde ettim. İşten çok yorulduğu ve bunaldığı zamanlarda dost olduğu koru bekçilerinin çok mütevazî evlerinde, tabiatla kucak kucağa tatil yapıp dinlenme fırsatı aradığını çok iyi hatırlıyorum. Belgrad Ormanları ve Bendler dışında, Hünkâr ve Çırçırsuları da sık sık gittiğimiz yerlerdi.

Belleğimde kalan diğer bir yaşantımız da, Boğaz'da yapılan kayak gezileridir. Bu meyanda Boğazın Rumeli yakasından kayıklar ile Göksu'ya gidildiğini, Çubuklu'dan su alındığını anımsıyorum. Tabii Göksu bugünkü perişan Göksu değildi. Babam kü-

rek çekmesini de çok severdi. Usulüne uygun bir şekilde zarif kürek çekerdi. Benden de kendisi gibi kürek çekmemi isterdi. Beğenmediği bir şeye de hiçbir zaman hatır için iyi demezdi.

Boyacıköy'de oturduğumuz yıl, bir inşaatında gezerken bacağına batan paslı bir çivi az daha hayatına mal oluyordu. Prof. Kâzım İsmail Gürkan'ın evde yaptığı ameliyat ve Tanrının yardımı ile hayata yeniden döndü. O ameliyat sırasında can havli ile öyle acı bağırırmıştı ki, o sesi dün gibi hâlâ kulaklarımdadır. Babam bir de 1950'li yıllarda ufak bir fistül ameliyatı geçirdi. Romatizmaları dışında kayda değer bir rahatsızlığı yoktu. Romatizma ağrıları artınca beni çocukken sırtına ve omuzlarına çıkartıp ezdirirdi.

1938'de benim orta mektebe başlamamdan bir müddet evvel Atıkali'de Fevzipaşa 175 No'lu eve taşınmıştık. Biz burada oturmaya başladıktan sonra kış aylarında kendileri ile ailece İstanbul'daki tiyatrolara ve sinemalara giderdik. Burada bir parantez açarak hemen şunu kaydedeyim ki bizler (Şeyh Kenan Rifai Hazretlerine) kendileri diye hitab ederdik. Babam yoğun iş hayatına rağmen vaz ettiği bazı prensiplerden hiç vaz geçmezdi. Bunların başında Kendilerine yaptığı günlük ziyaret ve Kendileri ile gidilen geziler sinema ve tiyatrolar gelir. Biz ailenin çocukları, Kendileri ve babam sayesinde o devrin ileri gelen tiyatro sanatçılarını yakından tanımak ve en değerli eserleri seyretmek imkânına kavuştuk. Babam alaturka musikiyi ve bilhassa Münir Nurettin Selçuk'u pek severdi. Onun konserlerine de bizleri götürür, Türk musikisi terbiyemizi arttırmaya yardımcı olurdu. Evde batı musikisinin hiçbir türünü dinlemeye tahammül edemezdi. Biz çocuklar bu tür müziği ya o evde olmadığı zaman, ya da ondan gizli çalardık. Keza evde çocukların yaramazlıklarından da pek hoşlanmazdı. Hele her akşam oturma odasında nargilesini fokurdatıp gazetesini okurken...

Zaman zaman bizlerle tavla ve bezik oynamaktan hoşlanırdı. Evde normal zamanlarda hiç içki içmezdi. Sigara ve bilhassa puro başta gelen tutkularındandı.

Karaköy'de Perşembepazarında istimlâkden evvel bugünkü Baylan'ın karşısında bir ada vardı. Babamın yazıhanesi bu adanın tam burnunda, kendisine ait olan iş hanının en üst katında idi. Akşamüstleri iş münasebeti olduğu kimseler ile orada buluşup konuşur ve yapılacak işleri programlardı. Odasında oturduğu koltuğun arkasında «Benden borç istemeyiniz veremem» diye bir ya-

zı bulunurdu. Herhalde ağzı bazı olaylardan çok yanmış olacak ki, bu levhayı oraya asmak ihtiyacını duymuştu. Yakın iş arkadaşları Tevfik Bey, Hüseyin ve İsmail kalfalar babama bilgi verirlerken zaman zaman sinirlenip parladığı ve bağırıldığı görülürdü.

Bilhassa gençlik yıllarında, belki de ağır iş yükü altında ezildiği içindir, hiç de yumuşak bir şahsiyete sahip değildi. Gerek aile içindeki pederşahi yaşantısı, gerek iş hayatında sert tutumu onu tanıyanlarda bir çekingenlik yarattı. Herkes yanına pek kolay sokulamazdı. Buna karşılık merhametli idi. Fakir fukaraya daima yardımcı olurdu, temiz kalpli idi, hile hurda nedir bilmezdi. En son söylenecek sözü bazen en başta söylerdi.

İkinci Cihan Harbi çıktıktan sonraki yıllarda, yazları Boğaz' da sayfiyeye gidilmekten vazgeçildi. Yaz aylarını Şaşkınbakkal ve Bostancı'da geçirmeye başladık. Bize o zaman Anadolu yakası harp tehlikesinden daha uzak da ondan bu tarafa geliyoruz denildi. Harp yılları, benim delikanlılık devreme rastladı.

Babamdan herzamanki çekingenliğime rağmen, ev dışındaki yaşantı saatlerim artmaya başladı. Babamın en zıddına giden şeylerden biri de aile fertlerinin ve bilhassa çocukların akşam yemek saatinde sofrada hazır bulunmamaları idi.

Burada kısaca şu hâtıramı anlatayım: Bir akşam sofraya saatinden 15 dakika geç kaldım. Babam gözlüklerinin üstünden bakarak neden geç kaldığımı sordu. Ben de ancak gelebildim diye cevapladım. Sonra ne olduğunu siz düşünün...

Sofrada herkesin her zaman kendisine ayrılan yerde oturmasını isterdi. Yemek servisi en yaşlıdan başlar sıra ile çocuklara gelirdi. Babam az, öz ve fakat güzel yemeği severdi. Yiyeceğine içeceğine son derece dikkat eder, öyle abur cubur yemezdi. Et yemeklerini, balığı, pilavı, enginarı, dondurmaya, kokulu Osmanlı çileğini, bozayı ve Lebon'un pastalarını severdi. Ben kendimi bildim bileli, her gün kıldığı beş vakit namazının dışında, on dakika süren sabah jimnastiğini yaz kış bırakmazdı. Ben çocuk aklımla, babamın her sabah jimnastik hareketleri yapmasına pek mânâ veremezdim. Sonraları ne denli doğru yaptığını anladım.

Çocukken ve daha sonraları da babamın sabahları çeşitli ushuralarını uzun uzun kayışta bileyerek traş olmasına da şaşar, kaybettiği bu kadar uzun zamana acırdım. Hâlâ daha, sinek kaydı tıraşını daha kısa yoldan yapamaz mıydı diye düşünürüm.

Son derece şık ve temiz giyinirdi. Gömleği, kravatı, elbisesi, çorabı, ayakkabısı, mendili en iyi kaliteden ve zevkli parçalardı. Evde pijama ile dolaşmaz ve dolaşılmasını da istemezdi. Şık olduğu kadar da yakışıklı bir insandı. Tertip ve intizam yönünden de üzerine yoktu. Herşeyin yerli yerinde olmasına büyük itina gösterirdi.

Delikanlılık çağında, babamdan doğrudan olmasa bile, dolaylı bir şekilde otomobilini kullanma talebim hiçbir zaman müsbet sonuçlanmadı. Evvelce de ifade ettiğim gibi, babamın 1934 yılından beri hususi otomobili vardı. Biz çocuklar bu otomobillere özel olarak bindirilmezdik. Mesela otomobille mektebe gitmemiz yasaktı. Ben, Galatasaray Lisesine veya Saint Benoit Lisesine, hastalık hariç hiçbir zaman otomobille gidip gelmedim. İsrafa alışmayayım diye, mektebe giderken fazla harçlık verilmesine de karşı çıkardım. Halbuki özel hayatında hiç de hasis değildi. Gayet iyi hatırlarım, 1938'de 6cı sınıfta o zamanın parası ile 25 kuruş, 9cu sınıfta 1 Lira ve 1945'de 12ci sınıfta 250 kuruş haftalık alıyordum. O günlerde çok kızdığım bu davranışının değerini sonraları çok iyi anladım.

Babam benim yaz aylarında zamanımı boşa geçirmememe özen gösterirdi. Lise çağlarında babamın deruhte ettiği inşaatlarda sürveyanlık ve puantörlük yaptım. Bilhassa Topkapı Sarayı'nın restorasyon çalışmaları sırasında yazları orada vazife gördüm.

Keza İnönü Gezisine dikilecek İnönü heykelinin kaidesine mermer taşı temini için kamyonlar ile Tavşanlı'ya gidip, gece yollarda motor arızaları yüzünden sabahlayıp malzeme tedarikinde çalıştım. Tatil aylarında yazlıktaki ahenkten ve eğlenceden ayrılmamanın pek de hoşuma gitmemiş olduğunu söylemeye bilmem gerek var mı?

1926 yılından 1950 yılına kadar, babam çalışmayı en ön planda tutmuştur. Bu emeğinin semeresini haklı olarak temin ettiği maddi imkânlar ile görmüştür. Bu yıllarda yavaş yavaş eski eserler toplamaya başlamış ve bu koleksiyonunu her bakımdan bilinçli olarak zenginleştirerek, bugünkü seviyesine ulaştırmıştır. 1950 yılından sonra taahhüd işlerini tasfiye edip, kendini ilmi çalışmalarına adanmıştır.

Kısacası, babam nev'i şahsına münhasır, yeryüzünde benzerine rastlanması imkânsız hale gelmiş bulunan bir neslin son temsilcisi idi. Allahın rahmeti her zaman onun üzerinde olsun.

BİR TUTAM KATIR TIRNAĞI

Karakıştan dem vuranlara
karlar altındaki dağçiçeklerini
göstermek isterdim.

Fucivara Karyu.

Aligül E. AYVERDİ

Evimiz bir yamaca bakıyor. Yamacın bir ucunda daracık bir vâdi var; öbür ucunda ise Ortaköy Mezarlığı, Köprü ve bir avuç deniz. Yamacın üzerinden ise Çevre Yolu geçiyor. Yamaç, bu üç sınır arasında küme küme katır tırnağı ile bezeli. Babam, katır tırnaklarını çok severdi... Bu yazıyı, katır tırnaklarına karşı, O'nun kalemi ile yazıyorum.

Yarım yüzyılda, hiç bu kadar cesur olmak ihtiyacını duymamıştım: 1981 öncesinin anarşisi içinde, vazifem gereği, kulağımın dibinden mermiler geçerken bile. Ekrem Hakkı Ayverdi'yi, yalnız belirli cepheleri ile de olsa, anlatmaya yeltenmek, galiba azıcık yürek isteyen bir iş...

O, özellikle gelecek nesillere aktarabilmek amacı ile kırk yılını verdiği mimârî eserler gibi, yakından incelemeden anlaşılacak bir kimse değildi. Yine de denemek zorundayım. Şanı Yüce Kur'an, «Gevşemeyin, endişe etmeyin. İncancınız sağlam ise mutlaka başarılırsınız.» diyor. Belki, biraz olsun başarabilir, O'na karşı vazifemi, bir nebze olsun, yerine getirebilirim.

Babam da gevşemedi, bir an bile endişe etmedi ve başarılamayacak olanı başardı. Çalışmalarının ilk yıllarında parmak bastığı büyük gerçek, mimârî eserler ile belgeler arasındaki akıllara durgunluk veren uçurumdu. Bir başka araştırmacı gerileyebilir, bir başka bilim adamı yardım isteyebilir; istediği yardım gelmeyince de yenilgiyi kabullenebilirdi. Ama O, dağı dağa kavuştu-rarak, uçurumu ezdi, yok etti...

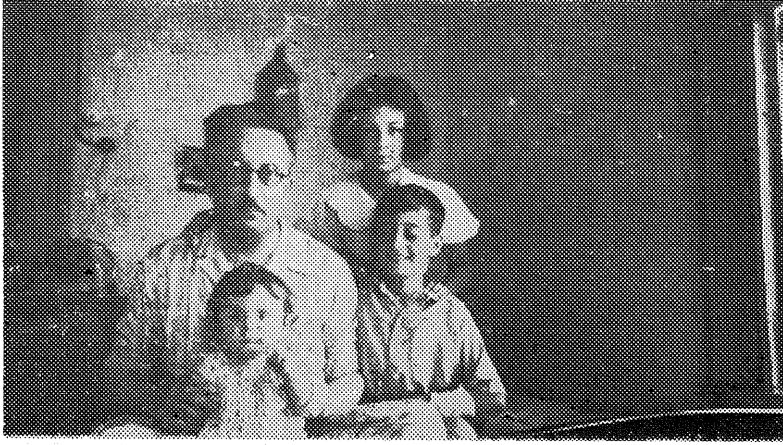
Bu yazının bir hâtıra tazeleme yazısı olmadığını biliyorum; ama meselâ Behram Kale'ye erişebilmek için otomobilini parçalamayı göze aldığını da unutamam, Behram Kaleliler'in karşılaşmasını da... Bakanlıklarımızdan birinde «Gidemediğin yer senin değildir.» yazardı; yine aynı yazı yerinde duruyor mu bilemem; bildiğim, Behram Kale'nin bugün daha çok Assos diye bilindiğidir...

Bir de, bundan kırkbeş yıl kadar önce, Topkapı Sarayı Hazîne Dâiresini onarımı sırasında, yapılan işi yakından incelemek amacı ile tırmandığı iskelenin kayması ile ölümden döndüğünü eklemek isterim: Kalas, binaya doğru sıyrılmıştı; aksi yönde bir oynama, babamın uçuruma düşmesine sebep olacaktı.

Son görüşmemizin son faslında, «Mîmârînin yalnız teknoloji olmadığını anlatmaya çalıştım, kulak asan olmadı!» dedi. «Haklısınız, demiştim, mîmârî teknolojiden, sosyolojiden, hattâ ilimden, san'attan ve hattâ felsefeden de ötede birşeydir. Bir başka yürek işidir, bir başka inançtır...» İlgi ile dinliyordu; o zaman şunu söylemek cesaretini de buldum: «Daha önceleri için birşey diyemem ama son bir yıldır çalışmaya başladığımdan bir süre sonra masa kalkmaz ise işi orada bırakıyorum!» «Yaa!» dedi. Babam bir süre durdu, «Allah kolaylık versin.» dedi.

Ekrem Hakkı Ayverdi, Türk Mimarlık Târihinin gelecek nesillere, değer biçilmez bir medeniyet dersi olarak intikali için, bir kişiden beklenebilecek olanın çok üzerinde bir hizmet vermiştir. Ne var ki, «Nisyân ile Malûl Hâfıza-ı Beşer'in bu sahada nisyana düşmemesi için, O'nun attığı temeller üzerinde inşaat devam etmelidir. Binayı kimler ve her şeyden önce nasıl devam ettireceklerdir? Taşları kimler yontacaktır? Harcı kimler düzleyecektir ki taş taş üstünde yükselsin, bedenler örülsün, binanın gövdesi içine, gölgesi altına sınırlı hale gelsin ve kubbesi, gök-kubbe altındaki ebedî yerini alsın... Bunun cevabını düşünmek için biraz erken mi, diyesi geliyor insanın... «Hiçbir şey ölmez. Herşey yaşar.» diyecek kadar inançlı olabilirsek O'nun eseri de herhalde yaşayacaktır. Hattâ şöyle diyeceğim: Ben, yaşayacağına inanıyorum.

Türk mîmârîsi ile yakından ilgilenmeye başladığı yıllarda O'na yardımcılık etmek mutluluğuna ve şerefine erişmiş idim... Neden yanında kalmadığım sorusuna, mantık çerçevesi içinde verilebilecek cevaplar vardır; bunlardan biri de, bu büyük şerefi kendimden daha ehil ellere bırakmak istediğimdir. Bir yandan

Ekrem Hakkı Ayverdi, oğulları Fazlı ve Aligül ve
yeğeni Nadide Uluant'la

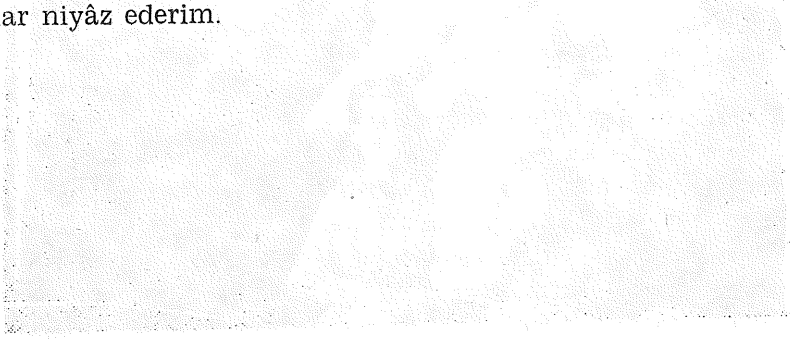
da, bu ayrılıkta, beni son derece hür fikirli bir insan olarak yetiştirmek istemesinin ve bunu başarmasının dahli var mı diye düşünmeden edemiyorum. Olayı, kısaca «Kader» diye bağlamayı uygun görmekteyim: Babanın da, oğulun da kaderi. Hoş, annememin kulağımı doldurması sonucu mimarlık mesleğine gönül vermemiş, «hasb-el-kader» mimar olmamış olsa idim, bütün bu düşüncelere yer bile bulunmayacak idi...

Vefatı günlerinde, resmi vazifemden ötürü, O'na son vazifemi yapamayacak kadar uzaklarda idim. Bunun üzüntüsü içindeyim. Ancak, o sırada, yurtdışında, Türk Mîmârîsinin tanıtılması çalışmalarına katılmakta oluşum, bir nebze teselli kaynağı oluyor.

Kabrine ziyârete giderken karşı yamaçtan katır tırnağı toplayasam, götürsem mi diye düşünüyorum, sonra vazgeçiyorum: O'nun âlemi, bizlerin ne sözle, ne sesle, ne suyla, ne çiçekle, ne de dilekle erişemeyeceğimiz bir anlam kazandı şimdi.

Babamı tanıyanlar, tanımayanlara tanıtmak için pek çok sıfat kullandılar. Kuşkusuz, bunların çoğu da, söyleyenlerin inancı kadar doğrudur. Avrupalı bilim adamı, O'na, daha yirmi yıl önce, «Profesör» unvanını vermiş idi. İnancım o ki, O'na gelecek ya da çoktan gelmiş en büyük pâye, Rabbimdendir. Bununla birlikte, İstanbul Üniversitesine ve bağlı bulunduğum Mimar Sinan Üniversitesine ne derece «medyûn-u şükran» olduğumu anlata-

cak söz bulamıyorum... Başsağlığı dilemek lütfunu gösteren bütün büyüklerime, dostlarıma, yakınlarıma, kardeşlerime ise tek sözüm olabiliyor: Sağolunuz... Bunu istemek benim haddim midir, bilemiyorum ama, âlemlerin Rabbinden, babamın kabrine nurlar niyâz ederim.

... (The text in this block is extremely faint and mostly illegible, appearing to be a continuation of the narrative or a separate section of text.)

... (The text in this block is also very faint and illegible, continuing the text from the previous block.)

... (The text in this block is very faint and illegible, continuing the text from the previous block.)

... (The text in this block is very faint and illegible, continuing the text from the previous block.)

KUZU VE GANEM

Kemâl Y. AREN

Adam bir süre Bağdat'da kalmış, dönüp geldiğinde de etrafına «Ben iyi arapça öğrendim» diye çalım satmaya başlamış. Bir gün ahabblarından biri, «Söyle bakalım, demiş, arapça 'koyun' nasıl denir?» Adam: 'ganem' demiş. Peki, 'kuzu'ya ne derler? Adam duralamış, düşünmüş, bulamamış ama bir cevap da vermek lâzım, «Bak, demiş, kuzu'ya önce birşey demezler, beklerler büyüsün, büyüyünce ona da 'ganem' derler.»

Bu fıkrayı Ekrem amca seneler önce anlatmıştı, ondan sonra da beni her görüşünde, «Söyle bakalım, daha 'ganem' olamadın mı?» derdi. Aile muhitinde benim adım 'kuzu' idi. «Kuzu Kemâl!»!.. Ben de bu sıfatın verdiği rahatlıkla çok zaman hangi huzurda olduğumu unuttur, Hz. Mevlânâ'nın «Padişah sana yanında oturma müsaadesi verse bile sen yine de edebini takın, iki diz üstü otur!» nasihatını hatırıma getirmeden edeb dışına çıktığım olurdu. Nitekim yine birgün «Hâlâ ganem olamadın mı?» dediklerinde «Yâ, ganem olayım da beni kurban edesiniz, değil mi? Büyümiyeceğim işte hep kuzu kalacağım!...» cevâbını veriverdim. O, bunun kuzuca bir lâtife olduğunu anladı ama yine de ciddiye alıp, «Yok canım, öyle değil! Hem koyun yalnız kurban için değildir ki.. Yünü olur, sütü olur, kuzusu olur!.. Haa, bir de Ganem Dede var, sen onu bilir misin?» Mâsûm mâsûm, «Hayır, bilmiyorum!» dedim. Anlattı: «Mesnevî şârihi, İsmâil Ankaravî Hz.leri Kulekapısı postnişini. Ganem Dede de aşçı dede. Aşçı dede'lik büyük bir makam. Ankaravî Hz.leri bir defâsında çok ağır bir hastalığa yakalanırlar. Günler sonra artık ümid kesilir, herkes «Tamam,» der. «Hz. Şeyh bu defa cemâle yolcu!..» O gece Ganem Dede, şeyhinin kapısı önünde sabaha kadar Hakk'a niyâz eder, şeyhinin yerine kendisini alması için. Niyâzı kabûl olur. Sabahleyin bakarlar ki Ganem Dede şeyhinin eşğine başını koymuş, öy-

lece Hakk'a yürümüş. Ankaravî Hz.lerinin de o gün hastalığı geçmiş, ayağa kalkmışlar. Yâ, böyle işte!..»

Düşünüyorum da bu kıssalar bana sâdece 'kuzu' olduğum için mi anlatılmıştı?... Yoksa «kuzu'luktan maksat ganem olmaktadır. Kendinden âlem halkını faydalandırmaktır. Hattâ ganem olmak da yetmez, Ganem Dede olmak gerekir. Kurban olmak mı?.. O da öyle kolay bir iş değil. Her koyunu kurban etmezler. O da bir makâm meselesidir. Hakk katında niyâzı kabûl olunacak mertebeye gelmek icâbeder.» mi demek isteniyordu? Bilemedim. Ganem olmayı beceremeyen bir kuzu olarak kaldım. Hem de onca müsâmaha, muhabbet ve itibâra rağmen.

O, güzelim çatı altında geçen yirmi yedi sene... Bir, iki, üç değil, tamı tamına yirmi yedi sene. Pek azını yakalayabildiğim, maalesef çoğu boşa akıp gitmiş bir zaman nîmeti... Mîmârî'den, san'attan, estetikten hiç anlamam. Ama güzeli tanımayı, bulmayı orada, onun çatısı altında öğrendim ve ilâhî güzeli, güzelliği orada buldum. Gönlü gibi her gelene açık olan sofrasında maddî-mânevî nice ihsanlarıyla beslendim. Zaman zaman sağ omzuma şakacıktan bir yumruk vururdu. Boş bulunursam sendelerdim de... Arkasından, «Kuzu hâlâ ganem olamadın mı?» Ah, ne yazık ki hayır!... Hele birgün çocuklarla ziyâretine gitmiştim, önde ben arkamda onlar, bizi böyle sıra sıra görünce o, hepimizin pek iyi bildiğimiz tatlı kahkahasıyla «Ayol şuna bakın, kuzunun kuzuları olmuş...» diye takılmıştı.

Efendim, «Yusuf'un filân gün, filân esircinin mezarında satışa çıkarılacağı» günler öncesinden münâdilerle ülkenin dört bir yanına duyurulur. O gün, daha gün doğmadan ahâlî oluk oluk mezar yerine akın etmeye başlar. Bakarlar ki kalabalık arasında bir kocakarı. Bastonunu kakalaya kakalaya, kalabalıktan geri kalmamaya çalışıyor. Etraftan sorarlar, «Nine, nedir bu telâşın?» «Yusuf'un mezadı varmış.» Avucundaki üç kuruşu gösterir, «Ben de mezada gireceğim de...» «Aman nine, o dünyâ güzeli, bu hâlinle bu varlığınla sana kalır mı?...» «Kalmaz!.. Kalmıyacağımı ben de biliyorum. Ama olsun!.. Bundan böyle benim için, 'İşte bu da Yusuf'un tâliplerindendi' derler ya sen ona bak!..» demiş.

Ekrem Amcacığım, beni bağışlayın. O kocakarı kadar bile bir varlığa sâhip değilken şânınızda söz söylemek cür'etini kendimde buldum. Sağ omzumdaki yumruk yeri içten içe sızlıyor. Sesiniz kulağımın dibinde, «Hâlâ ganem olamadın mı, kuzu!..» Niyâz edirim...

«BÜYÜK REİS» ŞÂNINDADIR..

M. Uğur DERMAN

Zannederim 1947 yılıydı; o zamanın —magazin denilen— haftalık mecmuaları, şimdikilerin aksine, kültür ve san'at bahislerine genişçe yer verirlerdi. İşte, ismi «Hafta» mı, yoksa «Yedigün» müydü hatırlayamadığım bu mecmuaların birinde, İstanbul'un meşhur koleksiyoncuları tanıtılıyordu. Merakla tâkip ettiğim bu dizide, bir hafta da Ekrem Hakkı Ayverdi'ye tahsis edilmişti. Bu röportajdan hatırımda yegâne kalan şu sual:

— «Efendim, size neden 'Fâtihci Ekrem Bey' diyorlar?»

Elinde purosı ve mütebessim çehresiyle fotoğrafına da ilk defa bu mecmuada rastladığım Ayverdi cevap veriyor:

— «Hakkımda böyle söylenildiğini ilk defa işitiyorum. Eğer bana 'Fâtihci Ekrem' diyorlarsa, bununla iftihar ederim. Zîra Hazret-i Fâtih'e merbûtiyetim çoktur..»

Herşeyden önce bu sıfatıyla hâfızama yerleşen merhum Ekrem Hakkı Ayverdi'yi, yıllar sonra —zâtî emriyle mensupları arasına katıldığım— İstanbul Fetih Cemiyeti'nde «Büyük Reis»¹ olarak karşıma çıkaran kaderin cilvesine, boynum kıldan incedir.

Hâtıralar bahsi açılınca, kendim de hâliyle giriyorum: 1957 senesiydi gâliba, gazetelerde bir haber: «Ekrem Hakkı Ayverdi, Bağdad'da Osmanlı-Türk üslûbunda bir câmi inşa edecek». O zamanlar, merhum üstad Necmeddin Okyay (1883-1976)'ın iki yıllık talebesiyim ve ayda bir cumartesi günleri Ekrem Hakkı Bey'in evinde yapılan san'at toplantılarına, hocamın da tehâlûkle katıldığını biliyorum. Gazetedeki haberi müteâkip derse gittiğimde Necmeddin Efendi² o tez canlı hâliyle dedi ki:

1 Cemiyetin bu otuz yıllık gayretli reisine, tarafımdan nâcizâne teklif edilip idâre Hey'eti'nce de benimsenmiş olan hitap tarzımız.

2 «Efendi» tâbiri bugünün gençlerine garip gelebilirse de, Osmanlı ilmiyye sınıfından yetişenlerin bu unvanla anılması, Cumhuriyet devrinde dahî uzun yıllar devâm etmiştir.

— «Aman evlâdım! Bizim Ekrem Bey Bağdad'da câmi yapacmış; ben Üsküdar'dan gidip görüşene kadar, sen telefon ederek kendini tanı, hürmet ve muhabbetlerimi iblâğ ettikten sonra şu ricâmı da nakleyle: Koleksiyonunda Sâmî Efendi³ Üstâdımın yarım kalmış bir «Âmene'r-Resûlü»⁴ kuşağı⁵ mevcuddur. Onu Halim Efendi⁶'ye tamamlatıp yapacağı câmiye koyarsa, hem bu şâheser gün yüzüne çıkmış, hem de hocamın rûhu şâdedilmiş olur».

Hemen o gün rehberden numarasını bulup, on yıldır ismen tanıdığım Ekrem Hakkı Bey'i telefonla aradım. Kendimi tanıtarak Hoca'nın arzûsunu naklettim. Âhizedeki ses birden celâllendi ve «Olmaz efendim, kuşak bid'attır⁷. Onun için koyamam. Hoca'ya selâm ve hürmetlerimi söyleyiniz» dedi. «Başüstüne efendim, aynen naklederim» diyerek telefonu kapadım. Bu konuşmayı, derse gittiğim zaman Necmeddin Efendi'ye anlattığımda, «Eh, pekâlâ evlâdım» cevabıyla bahsi değiştirdi. Ertesi yıl, Irak'da ihtilâl olunca câminin inşâsı da kaldı. Lâkin bu zorlu mükâlemedeki çetin muhatabımı merak ettiğim kadar, şu «bid'at» meselesine mânâ veremediğimi de belirtmeliyim⁸. O vakitler bid'atin seyyie (=kötü) ve hasene (=güzel) şekliyle ikiye ayrıldığını herhalde bilmiyordum ki, telefonda da ukalâlık edemedim!

3 Devrinin en feyizli hat üstâdı olan **Sâmî Efendi** (1838-1912), Celi hattını kemâlin son mertebesine erişirmiştir. Henüz geçilemediği gibi, Allah bilir ya, geçilemez de...

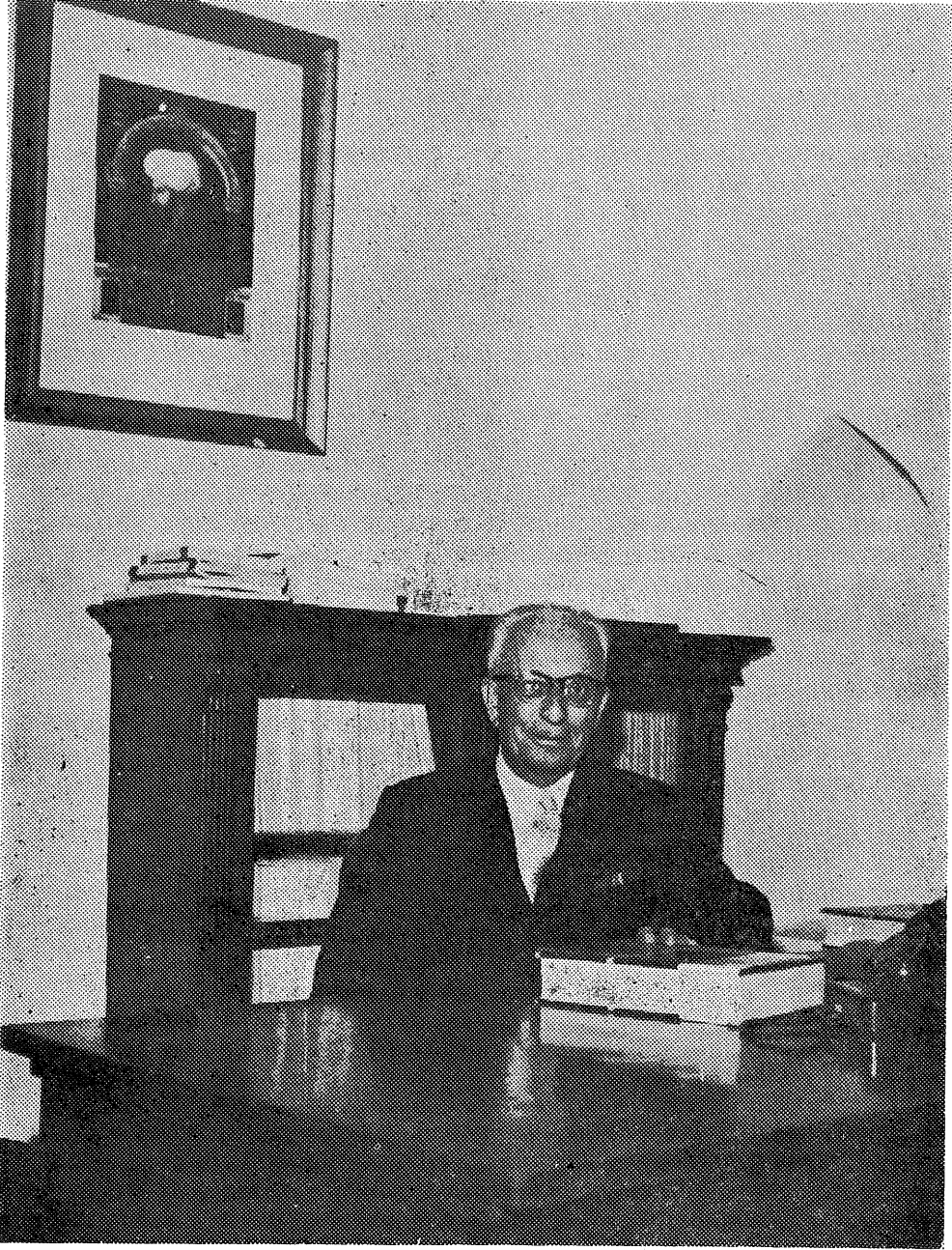
4 Kur'ân-ı Kerim, Sûre: 2, âyet: 285-286.

5 İnsanın beli hizâsına kıyâsen, bir câmi yâhud türbenin aynı irtifândan geçen ve duvarlarını çepeçevre kuşatan, bir sûrenin ekseriyâ Celi Sülûs'le yazılmış tamâmı veya bir kısmı. Bildiğim kadarıyla 15. Asırdan itibaren Osmanlı mîmârisinde görülür.

6 Son devrin büyük hattatı **Halim Özyazıcı** (1898-1964).

7 **Bid'at**: İslâmiyet'e sonradan giren âdetler için kullanılan bir ıstılah. Ancak Ekrem Bey'in bu kelimeyi «Osmanlı mîmârisine sonradan giren değişiklikler» mânâsına söylediği âşikârdır.

8 1979 yılında, Aydınlar Ocağı tarafından «Ayverdi'ye Üstün Hizmet Armağanı» verilışı dolayısıyla yapılan toplantıda bu hâdiseyi anlatırken Ekrem Hakkı Bey'in çehresini saran müzip ifâdeyi unutamam! Sonradan, bu itirâzın sebebini sorduğumda: «Kimbilir nedendi efendim, hatırlamıyorum» cevabını almıştım. Herhalde, o zamanlar Osmanlı mîmârisinin «kuşaksız» ilk devriyle uğraştığından böyle bir düşünce içindeydi. Yoksa, hat dehâmız Mustafa Râkım (1757-1826)'ın Nusretiye Câmiî ve Nakşidil Sultan Türbesi'ni çeviren kuşak yazılarından nasıl bir hayranlıkla bahsettiğine, yıllar sonra sohbet halkasına katılınca şâhid olmuştumdur.

«... Eğer bana 'Fâtihci Ekrem' diyorlarsa, bununla iftihar ederim. Zira Hazret-i Fâtihi'e merbutiyetim çoktur...»

1960 yılının sonlarıydı; birgün Necmeddin Efendi Hoca: «Evlâdım, artık Ekrem Hakkı Bey'e gitme zamânın geldi. Kendisini tanı, elindeki âsârı ziyâret eyle» dedi. Belki hâlâ o telefon konuşmasının tesirindeydim ki, bir-iki yıl önce muhterem hemşiresi Sâmiha Hanımefendi'yi tanımış bulunmama rağmen, Ekrem Hakkı Bey için böyle bir vesîle kollamamıştım. Artık benim için teşerrüf vakti gelmiş olmalıydı. Telefonla, ziyaret arzûmu belirttim. Kararlaştırılan saatte ve heyecan içinde Fevzipaşa Caddesi 175 numaralı kâşâneye geldim. Lâkin, öyle bir tarihî mekâna adım atıyordum ki, «kapıyı çalmak» hafif kaçacağından, «dakk-ı bâb» ettiğimi söylemem câiz olur!

İleriki yıllarda içinden bir türlü çıkamıyacağım —hat koleksiyonunun bulunduğu— bir küçük odaya aldılar beni... Beşûş çehresiyle Ekrem Bey göründü. İki saat kadar konuşup hâlleştik; pek latif kıt'alar, murakka'lar, Mushaf'lar ziyaret olundu. Memnun ve mütehassis ayrılırken Hazret'in şu iltifatıyla karşılaştım: **«Size çok teşekkür ederim. Çünkü ben de bu eserlere, sâyenizde, birbuçuk yıldanberi ilk defa bakabiliyorum»**. Aslında bu söz tuhafıma gitmedi değil. Lâkin seneler sonra öğrendim ki, mîmârîye dâir te'lifâtıyla uğraşırken, azîz Ayverdi'miz böyle şeylere ancak bir vesîleyle zaman ayırır, durmadan çalışmış.

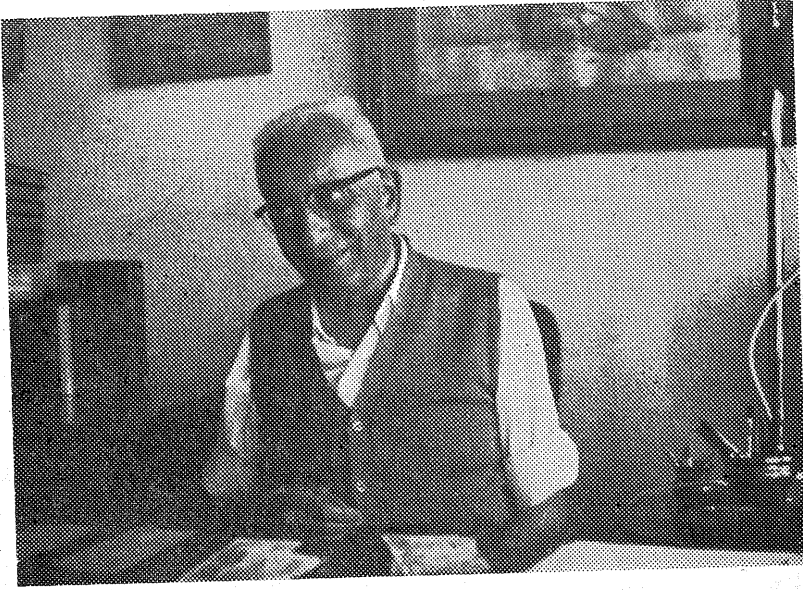
Araya şahsî birçok mâzeretler girince, görüşmeden beş yıl geçti. Bunda, çekingen mîzacımın rolünü inkâr edemem. Nihâyet, 1966'dan itibaren yakınlığımız artmaya başladı; bilhassa son 16 yıldır tekdîrinin de, takdîrinin de âdetâ tiryâkisi olduğum «Büyük Reis»imin varlığına o kadar alışmıştım ki, bu çınar yapılı «Osmanlı Kocası»nı ölüme yaklaştıran eriyişi bile kabullenemiyordum.

«Gelir bir bir, gider bir bir, kahr BİR»

sırrına erebilenlere, sevdiklerinin ufûlü üzüntü kaynağı olmamak gerekirken, onların arkasından böyle yanışımızda, sâdece sevgiye bağlı mâsum bir hodgâmlık aranmamalıdır. Bizim asıl elemimiz, değer hükümlerinin kasırga hızıyla değiştiği bir ülkede, Ayverdi'nin ve benzerlerinin yerine koyacak kimse bulamayışımızdan doğmaktadır.

★
★★

Mîmârî sahada merhûmun çalışmalarına dâir kalem oynat-

«...Bir defâ da mütenevvî ve mütelezviz taamlarla dolu masaya, ellerimi ancak arkamdan kemerle bağlayarak yaklaşıma müsâadesi verişini, artık: «Ağlarım, hâtıra geldikçe gülüştüklerimiz...» mısraıyla anıyorum...»

mak hakkım ve harcım değil. Ancak müşâhedelerimi sıralayacağım: Ekrem Bey, meslek hayâtının ilk devresinde karşımıza dü-rüst bir müteahhid olarak çıkıyor; tab'ı da, intisâbı da zâten baş-ka türlüüne elvermezdi. Verilen projeyi titiz bir anlayışla ye-rine tatbîk ederek, gazinodan⁹ sinemaya, hastahânedен enstitü-ye kadar her türlü inşaatı yapmış; helâlinden kazanma gayreti içinde, o yıllarını sâdece:

**«Dervîş! Kazan, ye, yedir,
Müşkül işleri bitir!...»**

telâkkisiyle geçirmiş. Ancak, müteahhidliğinin ikinci devresinde, mîmârî kıymeti hâiz câmilerin ve Topkapı Sarayı'nın tâmiratın-da gösterdiği büyük gayretle hem bu eserleri kurtardığını, hem

9 Yerine Sheraton Otelı yapılmak üzere, Taksim Belediye Gazinosu'nun yıktırılışına, güzergâhım icâbı, günlerce şahid oldum. Daha o zamanlar, Ekrem Hakkı Bey tarafından inşa edildiğini bilmediğim gazino, yıkılmamakta âdetâ direnmekteydi!

de istikbâlde yönünü tâyin edecek tarih şuûruna erdiğini söyleyebiliriz¹⁰. Maddî kazancını geri plâna atarak, icâbında cebinden ekleyerek tamamladığı bu restorasyon çalışmaları, Ayverdi'nin son 35 yıllık araştırma ve eser verme devresinin mihrâk noktası olmuştur, dense sezâdır. O muhalled eserler başka türlü çıkmazdı, çıkamazdı. Bir mukayeseye girersek, Ayverdi'nin, dünyevî ve uhrevî aynı görüşleri paylaştığı hemşiresi Sâmîha Hanımefendi, otuzlu yaşlarında kalemını hokka yerine gönlüne batırıp yazmaya başlamıştı, bu malzeme O'na kâfiydi. Lâkin Ekrem Hakkı Bey'in tasarladığı mevzûlar için gönül yetmiyordu; müşâhede ve tecrübe de lâzımdı. İşte bunları da kazandıktan sonra, maîşet endişesine düşmeden, gayret kuşağını ellisinde kuşandı ve mîmârî mücâhedesinin bayrağını ele aldı¹¹. Bu otuzdört yılın bereketli mahsûlleri, mecmûamızın bir başka bölümünde elbet sıralanacaktır.

Ayverdi'mizin bir diğer mühim husûsiyeti de, sabırla topladığı kıymetli eserler dolayısıyla san'at fedâisi ve san'atkârlara hâmi oluşudur. 1934 yılından îtibâren, kayınpederi mâruf hattat Aziz Efendi (1870-1934)'den intikâl eden hat nümûnelerini tezhib ve teclid ettirerek işe başlamış; zevkine varınca, artık yalnız

10 Burada bir konuşmamızı nakletmeliyim: Süleymâniye'deki Şeyhülislâm-lık Dâiresi (bugünkü Müftülük)nin bahçesine, 1936-37 yıllarında İstanbul Üniversitesi'nce yaptırılan Botanik Enstitüsü'nün müteahhidliğini Ekrem Hakkı Bey'in yaptığını öğrenince, teessürle karışık hayrete kapılmışım. Aramızdaki 35 yaş farkına rağmen, düşüncelerimi rahatlıkla söyleyebilmek serbestisine sâhip kıldığım cihetle, birgün: «Sizin isminizle Botanik Enstitüsü'nü bağdaştıramıyorum Ekrem Ağabey» dedim. Şöyle bir yüzüme baktı ve tereddüd etmeden, açık yürekle: «**Orayı yaptığım zaman, bende bu târih şuûru yoktu ki!**» cevâbını verdi. Bu samîmi itiraf O'nun fazîletinin delilidir.

Botanik Enstitüsü —tahsîlimin üç yılı burada geçtiği için biliyorum— eskiden Süleymâniye Câmii'ne sed çeken şeddâdî bir binaydı. 1959 yılında, İstanbul'un büyük istimlâk hareketlerine bağlı olarak iki veya üç katı yıktırıldı da, câmi ferâha kavuşturuldu. İşin bir başka garip yanı, bu Enstitünün mîmarının, sonradan Mimar Koca Sinan hakkında Almanca eser yazan Alman mîmarı E. Egli oluşudur.

11 1979 (1399 H.) yılında, bu ilmî çalışmalara mükâfâten, İstanbul Üniversitesi'nce verilen «fahri doktorluk» ünvânı üzerine, şu nâciz târih kıt'asıyla hissiyatımı kâğıda da dökmüştüm:

Âl-i Osman feyzini âlemlere salmak için,
Verdi mi'mâriye ömrü, saçını ak eyleyip.
«Eh» dedim ben, geldi târih, câize almak için!
Oldu Ekrem Hakkı Bey doktor, bu yıl hakkeyleyip.

1399 H.

hüsn-i hat değil, yazı âletleri ve malzemesi, çini, muhtelif evânî, işleme, halı, cam eşya... gibi târihî kıymeti olan herşeyi toplama yoluna girmiştir. Cumhuriyet'in o yılları Osmanlı'yı inkâr anlayışıyla sürdüğünden, hiç kimselerin iltifat etmediği bir devirde, bunları toplayan birkaç meraklıdan biri, hattâ onların öncüsü olan Ekrem Bey'e yalnız «fedâkâr» değil, «fedâî» demek, kanaatince câizdir. Öyle ya, O da sık sık Avrupa'lara, Amerika'lara gider, Afrika'da safari partilerine katılır ve kazancını âfiyetle yiyebilirdi... Lâkin, sâdece târihî eserlerin restorasyonu değil, evinde toplayıp da seyriyle yorgunluğunu giderdiği bu koleksiyonun muhtevâsı da —Osmanlı'yı herşeyiyle bir «küll» hâlinde kabullenen— Ayverdi'deki tarih şuûrunun teşekkülünü sür'atlendirmiştir. Hele, yalnız dünyevî umurda değil, tefekkür ve tahassüste de refikası olan İlhan Hanımefendi'yle birlikte kararlaştırdıkları üzere, 1979'da «Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı»nı kurarak, zarfıyla-mazrûfuyla herşeylerini buraya bırakmaları, onların ilelebed hayırla anılmalarına vesile olacaktır. Şâirin dediği gibi:

Nâmını hayr ile andırmağa eyle himmet,
 Âleme geldiğine, bir taşı terketme delil...
 Taşı da, nakşını da mahveder eyyâm amma,
 Ebedî, elsinede dâîr olur zikr-i cemîl...

*
* *

Şakayı ve sevdiklerine «edeb-i Muhammedî» dâiresinde takılmayı¹² çok seven, o nisbette mukâbelesinden de hoşlanan Ekrem Bey'in, eser yaptırdığı hüner sâhipleriyle de işin sonunda çekişe çekişe pazarlık ettiğini; nihâyet onların önceden istediklerinin yarısı kadar da fazladan ödeme yaparak helâlleştiğini, merhûm müzehhibimiz Muhsin Demironat (1907-1983) ve tarz-ı kâdim mücellidimiz Sâcid Okyay beylerden bizzat işitmişimdir. Bu gibi ince san'atkârlara emeklerinin karşılığını ödemekte kan kus-

12 Bir iftar sofrasında, bana içi lâpayla doldurulmuş patlıcan dolması ikrâmını (aşçısının oruç hâliyle bir hatâ yaptığını sanıp, mes'ele çıkmaması için sessizce yemiştım. Tertip olduğu, kopan kahkahadan anlaşılmıştı!); bir defâ da mütenevvî ve mütelezviz taamlarla dolu masaya, ellerimi ancak arkamdan kemerle bağlayarak yaklaşma müsâadesi verişini, artık: «Ağlarım, hâtıra geldikçe gülüşüklerimiz» mısraıyla anıyorum.

turan koleksiyoncuların ekseriyette olduğu memleketimizde bunu bilhassa belirtiyorum.

«Ayevrđi'mizi hissiyle, heyecânıyla, hâliyle, kâliyle, kısacası îmânıyla nasıl târif edebiliriz?» diye düşündüğümde, O'nun çok bağı olduğu Sultan Fâtih için Abdülhak Hâmid'in söylediğı «Türbe-i Fâtih'i Ziyâret» manzûmesinden şu beyit hislerime tercüman oluyor:

**«Tevhîd idî merâmın, İslâm ile enâmı,
Birleşti ol uğurda ilminle iktidârın»**

Cenâb-ı Hakkın vâsi' rahmeti Ekrem Hakkı kulunun üzerinde dâim olsun.

DEĞERLERİMİZ VE DEĞER HÜKÜMLERİMİZ

(Muhterem Ekrem Hakkı Ayverdi Bey-
efendi'nin aziz rûhuna ithâf olunur.)

Hayri BİLECİK

İ S İ M

Bizim kültürümüzde isme ve isim koymaya büyük değer verilmiştir. İslâmiyetten önceki Türk geleneğinde adını hak etmeye ad verilmezdi. İsim sâhibi olmak isteyen her genç, birlikte yaşadığı insanlara faydalı olacağını isbat edecek, mühim bir davranışta bulunmaya mecburdu. Aksi halde, ya çocukluğundan kalma geçici bir adla avunur veyâ adsız kalırdı.

Müslüman-Türklerde ise bu güzel gelenek, islâmî motiflerle zenginleşip daha da olgunlaşarak devâm etti.

İslâm öncesindeki **GEÇİCİ AD** yerini **GÖBEK ADI**'na bırakmıştı.

Müslüman-Türk, çocuğunun göbekbağı kesilirken, önce ona Peygamberimizin yâhut Ehl-i beyt veyâ Eshâb-ı kirâmın mübârek isimlerinden birini veriyor ve böylece evlâdını, o ismin rûhâniyetine emânet eyleyip, berekâtı ile feyizlendirmiş oluyordu.

Bir müddet sonra da muhteşem bir merâsimle çocuğa; sağ kulağına Ezan, sol kulağına Kâmet okunarak asıl ismi veriliyordu.

Arapçada «Yücelik» mânâsındaki **SÜMÜVV**¹ kökünden türeyen **İSM** kelimesi, Türkçemize **İSİM** söyleyişi ile geçmiştir.

Bu itibarla atalarımız, çocuklarına ya örnek şahsiyetlerden

1 Mütercim Asım Ef., Kamus Tercümesi, Sümüvv Maddesi: «İsim... bir nesnenin alâmet ve nişânına denir. (Sümüvv kökündeki) 'ulüvv mânâsından me'huzdür.

birini hatırlatan veyâ yüce bir mânâ taşıyan isimler vermeğe bil-hassa dikkat etmişlerdir.

Zîrâ her ferd, zamanla taşıdığı ismin mânâsını kavrayacak ve o mânâ ile, şahsiyetini bütünleştirdiği ölçüde yücelecektir.

İsimlerimizle şahsiyetlerimiz arasında, çok mühim bir alâkanın mevcut olduğu inkâr edilemez. Bu hakikat, irfan sâhibi halkımızın dilinde: «Bir adama kırk gün deli dersin deli, velî dersin velî olur.» söyleyişiyle en veciz ifâdesini bulmuştur.

Bu nokta-i nazardan hareketle şöyle diyebiliriz: Her isim, çocuğun gönlüne ve şuûruna nakşolunmuş bir ideâldir. Onun bu ideâle erişmesi dileği ile de «İsmiyle müsemmâ olsun, inşallah!..» diye duâ etmek, isim merâsimlerinin vazgeçilmez bir an'anesi hâline gelmiştir.

Elbette, bunca insan arasında «Müsemmâ bi'n-Nakîz» yâni, taşıdıkları isme lâıyk olmayanlar da vardı. Ancak mâlumdur ki, istisnâlar kâideyi bozmaz.

*
**

İşte, gerçek mânâda ismiyle müsemmâ olmaya örnek teşkil edecek nâdir insanlardan biri de EKREM HAKKI AYVERDİ Beyefendi idi.

O, daha göbekbağı kesilirken Resûlüllah'ın «Hamd olunmuş, medh ü senâ edilmiş ve edilmeye değer» mânâsındaki MAHMUD ismine lâıyk görülmüş ve Risâletpenâh Efendimizin yolunda harcadığı bir ömürle de gerçekten mahmûd olmuştu.

Asıl adı EKREM'di. Ekrem: «Pek kerîm, pek cömert ve âlîcenap, lütuf ve keremi ziyâde olan»² demektir.

Bu ismin asıl kökü olan KEREM ise asâlet, izzet, şeref, lütuf, merhamet ihsan, inâyet.. gibi ahlâk-ı hamîdenin, en güzel ahlâkın ana unsurlarını ihtivâ eden, fakat Türkçemizde daha çok âlîcenaplık, cömertlik mânâsında kullanılan, müstesnâ bir kelimedir.

Kerem ile yâni âlîcenaplık, cömertlik... gibi keremin taşıdığı bütün ahlâkî değerlerle vasıflanıp onları, karakter hâline getirene KERÎM,³ çok kerîm olana da EKREM denir.

2 Şemseddin Sâmî, Kamus-ı Türkî, Ekrem Maddesi.

3 Mütercim Asım Ef., Kamus Tercümesi, Kerem Maddesi:... Kerem ile... insan vasıflansa, ondan zâhir olan ahlâk-ı hamîde ve ef'âl-i pesendîde murad olur ve eseri zuhur eylemedikçe kerîm ıtlak olunmaz.»

Ekrem Hakkı Beyefendi; ruh ve soy itibâriyle asıl insandı. Şerefli, haysiyetli, cömert ve âlicenaptı.

Kısaca o, ahlâk-ı hamîde ve ef'âl-i pesendîde sâhibi, ekrem insanlar kâfilesinin öncülerindendi.

Mahmud Ekrem Bey «Hakk'a mensup, hakla ilgili» mânâsına gelen HAKKI ismini de gâzî babasından tevârûs etmiştir.

HAKK; Esmâ-i Hüsnâ'dandır⁴. Ayrıca bu kelimenin doğruluk, adâlet, hakkâniyet, insaf, hakikate uygunluk, bir insana âit olan şey, geçmiş emek, pay, hisse, ücret, doğru, gerçek... gibi mânâları da vardır.

Ekrem Hakkı Beyefendi, herşeyden önce bir Hakk âşığı idi; Hakk'a ve hakikate gönül vermiş insandı. Onu yakından tanıyanlar doğruluğuna, adâlet ve insâfına, kul hakkına riâyetteki titizliğine, şeksiz şüphesiz şehâdet edeceklerdir. Ekrem Bey, Hakk ve hakikat sevgisiyle, HAKKI adını haketmiş müstesnâlardan biriydi.

Nasıl olmasın ki, o da ezelden nasipli pek çok mümtâz simâ gibi, «Hakikat önünde dâimâ eğilirim»⁵ diyen büyük mürsid, KEN'AN RİFÂÎ Hazretlerinin rahle-i tedrisinde yetişmek mazhariyetine ermişti.

Herbiri, bir değerler hazinesi olan bu isimlerden baska, yoluna baş koyduğu yüce mürsidi, onu ve o ulu rehberin kemâl ve cemâl avnası muhterem kadesi SÂMİHA Hanımefendiyi bir de AYVERDİ soyadı ile taltif etmişlerdi.

Ekrem Hakkı Bevefendiye: «Acebâ Mürsidiniz size nicin AYVERDİ soyadını verdiler?» diye sorulduğunda: O, «Bilmivorum, sormadım.» cevâbıyla tam bir teslimiyet örneği göstermiştir.

Bu yüce ismin ihtivâ ettiği engin mânâvî tahlil ve izah etmek, bendenizin harcı değildir. Ancak, AYVERDİ soyadını taşıyan muhterem zevâtın affına sığınarak gönlüme doğanları, karınca kararınca arzutmeye gayret edeceğim.

İslâm tefekküründe ay (Kamer), insân-ı kâmilin remzidir⁶.

Bu anlayışa göre; Allah'dan aldıklarını, kendilerinden hiç bir

4 Esmâ-i Hüsnâ: Allah'ın en güzel isimleri.

5 Sâmiha AYVERDİ, Dost, Sayfa: 106.

6 Elmalılı Hamdi Ef., Hak Dini Kur'an Dili adlı tefsirinde Şakk-ı Kamer mucizesini anlatırken, bu mevzûda Muhyiddin İbn-i Arabî'den mühim nakiller yapmıştır. Bak: Cilt; 7, Sayfa; 4632.

şey katmadan, yine insanlara veren insân-ı kâmiller; güneş ışıklarını olduğu gibi yansıtan ay ile sembolize edilmişlerdir.

Gerçekten de muhterem kardeşi SÂMİHA Hanımefendi ile birlikte Ekrem Hakkı Bey, vefâkâr zevceleri İlhan Hanım ve AY-VERDİ soyadının şuûrunda olan yakınları, yüce bir Mürşid-i Kâmil eteği tutmanın dâimî şükrü içinde, hayatlarını îmâna, vatan, millete adayarak, bu mübârek isimle müsemmâ olmuşlardır.

Hülâsa; Ekrem Hakkı Beyefendi büyük bir mîmardı, mühendisti, âlimdi, yazardı ama herşeyden önce o, Hakk ve hakîkate gönül vermiş, ismiyle müsemmâ örnek bir îmân adamıydı. Rûhu şâd olsun!..

EKREM HAKKI AYVERDİ VASFINDA

Nâzik ERİK

Matbuatta sık sık görülür: «.....'ı kaybettik!» Bir fâninin ardından verilen acı haberin ifadesidir bu! O'nu ebedî meskenine tevdi edeli işte günler, haftalar oluverdi. Ekrem Hakkı Ayverdi Beyefendi'yi kaybettik mi? Bunu Ekrem Ağabey için söylemek zor! Hiç değilse O'nu yakından tanıyanlar için mümkün değil! Kelâma ve kaleme sığmıyan şahsiyyetini, evsafını bilenler için ise müşkülden müşkül!

Şu anda çeyrek asrı aşan bir aşinalığı dile getirmek isteyince yılların ötesinden, İstinye Kıyılarında, krem renkli yazlık pantolonu, krem renkli ipek gömleği içinde, bastığı yerden ses vere vere, nerede olursa olsun «Ben buradayım!» dercesine, kendinden emin, dimdik geçip giden, kaddiyle-kâmetiyle, haliyle-etvârıyla «Bir büyük adam» geliyor gözlerimin önüne..

Bu O'nu ilk gördüğüm yıllardan kalan ilk çizgilerdir ki akıp geçen zaman içinde ana hatları ile hiç değişmedi.

Hemen ilk bakışta göze çarpan ve «İşte zamanın önünde gidenlerden!» dedirten daima zemine ve zamana uygun, itinalı fakat gösteriş endişesinden uzak bir giyinişi vardı ki zevk ve ahenği ile «Herhalde gençliğinde de böyle idi!» hissini uyandırırdu. Gören o asaletli giyiniş ve kıyafetteki «ölçülü»lüğü hemen fark ederdi.

Son günlerine kadar omuzlar dik, alın ilerde ve eğilmeyen baş daima yukarda idi. Bu müşekkel vücutta adımlar hâkim ve iri, el ve kol gereğince hareketli, daima sakin, hal ve tavrı ise her zaman «ölçülü» idi.

Hep yüksek sesle konuşurdu. Bağırır mıydı? Belki! Ama hep şaka ederdi.. Zengin muhayyilesi, geniş kültürü ve lâtifeyi seven şahsiyyetinin verdiği kolaylık ve rahatlıkla hemen herkese takılarak zarîf bir hususiyet buluverirdi.. O zarafet yüzünden kimse

alınmaz kırılmak akla bile gelmezdi.. Bilâkis, iltifat bilinirdi. Şurası bir gerçektir ki yalnız yakın çevresindekilerle değil, herkesle, her yaş ve her seviyedekilerle muamelesi insanca, ve «islâmca» idi..

Osmanlı'nın «kapısı dayalı» tâbiri O'nun için de câri idi. O'nu tanıyanlardan İstanbul'da bulunup ya da şehre gidip de evine uğramıyan yoktu. Ve sofrası — nerede hangi şart içinde olursa olsun — daima açıktı. Gelip gidenlerden, rahatça geçip oturmıyan hemen de hiç olmazdı. Ama O, bu sofralarda imânından gelen bir tevâzû ile kendini farkettilmeden silmeği bilmiş, lâıyk olsun olmasın, baş köşeyi daima misafire ikramı âdet edinmişti.

Kim, neye muhtaç ise, ona maddî-mânevî, yardım elini uzatmaktan çekinmezdi. Kimini doyurur, kimini tatlı sözle hoşlar, kimini güler yüzle haşlardı. En ciddi sesi ve tavrı ile şaka ederken bile ölçü içinde, lâıyk olana lâıyk olduğu kadarını verirdi. Bugün, Ekrem Ağabey ile tanışmış, karşılaşmış hiç kimse yoktur ki ondan maddî-mânevî bir hâtıra taşımasın, ondan bir ikram, bir iltifat görmemiş olsun! Bütün bu yakınlık ve samimiyete rağmen onda değişmeyen, aşılamiyan bir tavır ve eda vardı ki etrafındakileri lâubalilikten uzak, mesafeli ve «ölçülü» olmağa mecbur ederdi. Bir bakıma O, bugün artık eski lûgat sayfalarında kalmış müslüman-Osmanlı edep, vakar ve haysiyetini bilen, yaşıyan ve bildiren adamdı.

Aslını bilen, aslına eğilen, her mânâda aslı ile övünen insanıydı. Talan edilip yangına verilen dünkü medeniyetten ne kalabilirdi ise ondan, kurtarabildiğince kurtarmak şıartı olmuştu. Salonlarını süsliyen zevkli, nadide eşya, dolaplarını dolduran koleksiyonlar kadar gelenek ve görenekleri yaşamağa da itina ederdi. Ve «Ev»i her seviyedeki kişi için açık, görgü, bilgi merkeziydi. O her haliyle sadece gören-gösteren, göstererek, yaşıyarak ve yaşatarak öğreten «örnek» değil, çevresindeki herkese, istidadınca «ufuk açan» insandı.

İlmî hüviyyeti ve şahsiyyeti hakkında söz etmek bana düşmez. Yalnız, edebiyâtımızda mimârî ile insan arasındaki irtibata ilk bakan «Beş Şehir» ile Ahmet Hamdi Tanpınar olmuştu. Ama bir devri, bir devrin medenivvetini mimârî yolu ile tesbit ve hakikati isbat şerefi Ekrem Hakkı Ayverdi Beyefendinindir. İlmî olması gereken millî müesseselerimizden kovulurken Türk mimârîsine o sâhip çıkmış, lâıyk olduğu alâkayı o göstermiştir. Sözde il-

mî otoriteler tarafından, değer ve şerefının gasp ve yağma edilmesine karşı maddî-mânevî gücüyle tek başına savaş açmıştır. «Garb'a akın eden Türk Boylarının heybelerinin dolu geldiklerini», «Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Kubbelar mîmârîsinin bir tekâmül göstererek Süleymânîye» seviyesine çıktığını ortaya koymuştur. Yazıp sıraladığı dev eserler bir fâninin emek ve göz nûru değil, bir milletin dünyaya meydan okuması ve bekâ temellerini sağlamlaştırmasıdır. Kendisinin «Cenâb-ı Hakkın bize yazdırmak lütfunu verdiği...» diye tevâzû ile işaret ettiği bu eserler yarınki yeni binaların temelleri olacak ve o yeni binalar bu temellere çok yönden, çok şey borçlu kalacaktır.

Ekrem Ağabey, zor günlerin ve zor işlerin adamıdır. Fikrî hayatında da böyle olmuştur. Alışılmışın, herkesçe kabul edilmişin tasvipçisi değil, «Hakikatle yenilmekten daha büyük bir zevk tanımama» inancı ile gerçeğin müdafîsı olmuştur. Onu yakından tanıyanlar hatır gönüle bakmadan inandığını nasıl dümdüz söyleyiverdiğini, doğru bildiği yolda şartlar ne olursa olsun korkusuz, fütursuz, tereddütsüz yürüyüverdiğini bilirler.

Bir Kapalı Çarşı yangını karşısında cehil ve ihmâl el oğuştururken O, bir seri makâle yazmış, kaybına göz yumulan eserin târihini, değerini kütlenin gözleri önüne serivermiştir.

Dünyanın sözbirliği etmişçesine hayran olmağı ilerilik alâmeti saydığı eski Yunan ve Lâtin devrinin ne mene medenî olduğunu bugünkü Yunanlının dünkü Grek ile karabet derecesini yıllar önce bir gazete sayfasında ilân eden o olmuştur.

Daha dün gûya kendimizi tanıtmak, medenî dünyaya «Biz de varız!» diyebilmek için emekler çekip aylarca teşhir ve propagandasına çalıştığımız bir Anadolu medeniyetleri sergisi açmıştık. Anadolu'da tarih boyunca birçok devletçikler kurulmuş, onlar da eserler bırakmışlardı. Ama «asırlar evvel bu kavimler ortadan kalkmış kültürlerinden iz kalmamıştı. Bir irsiyet iddia edecek bakiveleri yoktu.» «Milâda yakın ve az sonra olanlardan bazı harabeler» kalmıştı. Bunların «zamanın tahribatından, zelzelelerden arta kalanları son sâhip, asıl veya asil Selçuk ve Osmanlılar tarafından hoş görülüp geçilmiş, bu sayede zamanımıza intikal etmişlerdi.» İşte sergi bunu dikkate almıyordu. Böyle bir tertibin «Anadolu halkının kendi kavmiyyetinden şüphe edecek bir hale gelebileceği» akla gelmiyordu. Ama Ekrem Ağabey herşeyi açık isbatladığı bir makâleyle «Evet, Anadolu medeniyetleri tâbiri bir masaldır. Gözleri bağlı, zihinleri çalınmış insanların Av-

rupa'ya uyup herkesi ninni gibi uyuttukları bir masal...» diyebiliyordu.

Üzerinde durulması gereken nokta burasıdır. Evim, malım, param vaktim, emeğim.. demiyen bu büyük insanın gerçekten sâhip olduğu şeyleri vardı: İmânı ve gücünü imândan alan sevgi ile bağlandığı vatani; milleti-milletinin târihi; ciddiyet, dürüstlük ve titizlikle takip ettiği işi.

Bir müslüman-Türk olarak dinine o rütbe bağlı idi ki hiçbir fiil ve kavlinde bir nefes imândan ayrılmazdı. Ve bu imânda o rütbe ivazsız ve garazsızdı ki hiçbir emek, hiçbir zahmet, hiçbir gayret ona zor gelmezdi. Zarfı ile mazrufu «bütünlüğe» ermiş bir insandı. Giyinişten düşünüşe akseden asalet, ölçü ve ahenk bu bütünlüğe erişmişliğin, kendi ile âlem arasında biliş görüş tutmuşluğun, iç ve dış dünyasını imân potasında eritmişliğin neticesi idi. İnce zevki, zengin görgüsü, engin bilgisi ile ona bir «İstanbul Efendisi» demek mümkün mü idi? Belki! Aslında O, cür'et, cesâret, gayret ve hamâseti ile bir serhat gâzisi «Serhat Fedâîsi» idi. Tıpkı asırlar öncesindeki ecdâdı gibi sadece îlâ-yı Kelime-tullah için, daima uyanık ve tetik islâmın, imânın, millî tarih, millî bekâ ve millî medeniyetin sınırlarını gözetleyip durdu.

Hayatta iken eğer bütün bu meziyetlerini huzurunda kelâma getirmek cür'etinde bulunan olsaydı isyan ederdi. Kendisine liyakatinin tabîî alâmeti olarak verilen doktora belgesini — gerçek verene hürmeten — öpüp başına koyduğu halde bir kerre bile imzasına «Dr.» eklemedi. Bilâkis eserlerinden bahsederken (Cenab-ı Hakkın bize yazdırmak lütfunu verdiği) diye söze başlıyordu. Çünkü O herkesten çok, herkesten evvel varlığını yuğurarı, bulunduğu noktayı, ve onu bu noktaya getiren «El»i bilen insandı. Büyük bahtıvarlığının tevhid'i bilen, tevhid'i bildiren bir Sâhip'in eseri olmaktan geldiğini müdrikti. Ve O bunu bildiği, buna inandığı için «bütün», güçlü ve sağlamdı.

İslâmın ve imânın hakikatına, tevhîdin aslına, ve onu tâlim eden Ağız'ın azametine âşına olamıyanlar Ekrem Ağabey'i, Ekrem Ağabeyin ufuklarındaki genişliğin sınırlarını, ondaki büyüklüğü ve gücünün sırrını anlıyamazlardı. Onu yuğuran El'i tanımadıkça da anlıyamıyacaklardır. O vazifesini yaptı. Şimdi sıra onu bilenlerde..

Rûhu şad olsun..

EDİRNE VE BOĞAZİÇİ'NDE EKREM BEYLE

Yrd. Doç. Dr. Muhiddin SERİN

Mâzide yaşanmış öyle anlar öyle günler vardır ki, rûhumuzda meydâna gelecek bir tekevvünün hazırlık safhasıdır. Ezel ve ebed çeşnisi duyduğumuz bir güzel, şiir gibi dinlediğimiz bir sohbet, bâzen bir bakış, içimizde en mahrem derinliklerimize kadar nüfûz ederek, bir muhabbet kımıldanışına sebep olur. Sırasında bir Râkım hattı, târihin zevk ve ihtişamının mahsûlü binâlar, eşyâlar rûhumuzu mâzî hasreti ile doldurur.

Ekrem Beyle geçen günlerim bende bu nev'i güzelliklerin doğduğu ve istikâmet kazandığı günlerdir. Dar hayâtımda, daima aralanmış kapısında tesellî ve huzur buldum. Her köşesine târih, san'at, ilim ve irfan sinmiş ocağında, mâzî ile hemhâl olup kâmil bir güzellikle yüz yüze geldim.

Bilhassa saadetini dâima hissettiğim 1965-1970 yılları arasında yaptığımız İznik, Bursa, Edirne, Gelibolu seyâhatlerimizde kendisine hayranlığım, ülfetim daha da artmıştı.

Bende Bursa ve Edirne, Ekrem Beyin ifâdelerinde mânâlaşmıştı. Ekseriyâ bu rûhânî, Osmanlıların ilâhî bir sezişle maddeye şekil vererek karış karış imar ettikleri Bursa ve Edirne şehirlerini, Ekrem Beyle berâber düşünmüşümdür. Aynı zamanda mehâbetli ve vakarlı Osmanlı Sultanlarını da, onun şahsında mücessemleştirmişimdir.

**

Edirne ve Trakya'daki II. Murad devrine âid eserleri tesbit ve tetkik gezisinde, beni de yanlarına almışlardı. Titiz, zarîf ve kibar insandı. Onun çalışma şartlarına çok genç olmama rağmen ayak uyduramaz «Ah, bir ara verse de dinlensem» derdim.

Edirne'de, böyle yorucu geçen bir günün ikinci saatleri idi. Bütün gün Nisan yağmuru altında, câmi, medrese, hamam ha-

râbelerinde dolaşmıştık. Şah Melek câmii ve kabrindeki tetkikler bitmişti. Programda, biraz ilerde Tunca kenârında Gâzi Mihal Câmii kalmıştı. Ama yağmur sokakdakileri kaçırarak derecede şiddetli yağıyordu. Buna rağmen Ekrem Bey gevşeklik göstermedi. Gâzi Mihal köprüsünü hızla aştıktan sonra, yolun solunda, biraz çukurda, Gâzi Mihal Câmiine vardık. Yeni tâmir edilmesine rağmen câmiin kapı ve pencereleri büyük kalaslarla çivilenmişti. Sonradan öğrendiğimize göre, câmiin içini uzun müddet çingeneler işgal etmişler, hattâ bir kısmını da ahır yapmışlar. Bu sebeble vakıflar, kapısını penceresini kapatmış. Zaten câmi, şehrin dışında cemaatsiz bir semtte kalmış. Bu tedbire rağmen, hâin insanlar, mihrap tarafındaki pencerenin demirlerini keserek, câmiyi yine suflî işler için kullanmışlar. Biz, sık dikenli otları aralıyor, yağmur altında câmie giriş yolu araştırırken, bu demirleri kesilmiş pencereyle karşılaştık. Ekrem Bey önce durakladı. Sonra kocaman iri gövdesiyle, ilerlemiş yaşına rağmen, biraz yüksekce olan pencereden içeri adeta süzülürdü. Arkasından ben de girdim. Câmiin içindeki manzara çok hazîndi. O fevkalâde mihrâbın çevresi, hayvan pislikleri ile dolmuş, duvarlar, yakılmış odun isisi ile kararmış, kirlenmiş. Bu manzara Ekrem Beyin dînî ve millî gayretine dokunmuştu. Ellerini kaldırıp kaldırıp indiriyordu. Etrafa göz gezdirirken, hayvan pislikleri arasında bir kitabın kapağı dikkatimi çekti. Merakla yerden aldım. İçini açıp yapraklarını karıştırdım. Çok eski zamanlara âid el yazması bir Kur'ân cüzü; Ekrem Beye gösterdim. Çok heyecanlandı ve hattını beğendi. Ben de, kıymet kazanacağını ve muhâfaza edileceğini bildiğim için cüzü zevkle Ekrem Bey'e verdim.

Şimdi, o mes'ûd günlerin hâtıralarıyla gönlüm sızladı. Mâzînin hâlâ doyulmamış zevkler olarak gönlümde devâm ettiğini hissettim.

Ekrem Beyin, Resûlü görmüş bir sahâbî gibi, üç şerefeli câmiin mihrâbı önünde namaz kılışı, hayâlimde canlandı. Sonra lâtif nûrânî vücûdu, kendi vatani o uhrevî kubbeler ve minâreler diyârına doğru süzülüp kayboldu.

*
**

1970 Temmuzunda Eminönü'nden başlayarak Boğaz vapuru ile Anadolukavağında biten Boğaziçi seyâhatimiz Ekrem Beyle geçen en zevkli günlerimden biridir. Bu gezi aynı zamanda târihe, geçmiş zamanlara doğru yapılmış bir seyâhatti.

XVI. Asırdan itibâren Türk-Osmanlı san'atının, tabiatle ele vererek, semt semt güzelleştirdiği, efsâneleştirdiği Boğaziçi...

Şeyh Gâlib'in, Nedim'in, Yahyâ Kemâl'in mısralarında, Dede'nin, Uçuncü Selim'in nağmelerinde, Rıza Hocanın renklerinde dilenen Boğaziçi.

Bu efsânevî beldeyi, tabiatle bütünleşmiş olan semtleri, yalıları, köşkleri, kasırları Ekrem Beyden zevkle dinlemiştik.

Muhtelif yaş ve seviyede on kişiyi bulan muhibbân, vapurun güvertesinde Ekrem Beyin etrafında toplandık. Her birimizle ayrı ayrı şakalaştı. Hepimiz bu yolculukta neş'eli ve sevinçli idik. Ekrem Bey «Allah somurtturmasın, böyle şakalaşabilmek ne güzel şey» diyordu. Sonra derin bir mâzî tehasürü ve vukûfu içinde, purosundan bir nefes çekerek söze başladı:

«Dünya târihinde en mükemmel devleti ve medeniyeti Türkler kurmuşlardır. Bakın İstanbul'a her köşesi, ayakta durmaya çalışan, yaşayan eserleriyle bu medeniyetin şâhitleridir.

İstanbul açılıp gülzar yapılmış. Bir derviş ferâgati içinde ustalar, mîmarlar, Bursa ve Edirne'de başlattıkları mîmârî plân ve san'at geleneğini İstanbul'da geliştirerek, kısa zamanda şehrin şahsiyetini değiştirmişlerdir.

Yepyeni bir nizâm ve ahenkle yedi tepesinde yükselen minâreler, kubbeler, şehrin güzelliğini tamamlayan evler, konaklar hâsılı bütün mîmârî eserler Müslüman Türkün îmân ve tefekkürünün mahsûlü, hayat anlayışının ve an'anesinin devâmıydı.

Türkün kendine mahsûs bir ev ve konak an'anesi vardı. Genişçe bir bahçe içinde müstakil harem, selâmlık daireleriyle bu binalar, Türk âile hayatının icâbıydı. Avrupalı apartman hayatını benimsemişken, Osmanlı konaklarda, yazları leb-i derya ahşap yalılarda oturuyordu. Apartman ve konak iki ayrı zihniyetin ve hayat anlayışının mahsûlü idi. Vâkıa Beyoğlu semtinde apartmanlar yapıldı ama, önceleri oralarda müslümanlar oturmazdı.»

Bu arada vapurumuz, Eminönü'nden turist yolcuların, insanı tedirgin eden bağırsaklarıyla Boğaziçi'ne doğru yol aldı.

Bütün gün şehrin üstüne çöken Temmuz sıcağından kurtuluyoruz. Şimdi hafif hafif esen Boğaz meltemlerini, sıcak alnımda hissediyorum.

Ekrem Bey, sonra dikkatimizi Salacak tarafına çekerek: «Yüksekçe bir set üzerinde oturan, aşı boyalı bir yalı görüyorsunuz. XIX. asrın başlarına âid, ayakta durmayı başarmış, sadrıâzam

Çürüksulu Ahmet Paşa yalısı. Boğaziçi mimârisinde yahılar, ahşabı çok iyi koruması sebebiyle, böyle aşî boyası denilen, kırmızı toprak boya ile boyanırdı.

İşte fetihten hemen sonra canlanan, imar edilen Üsküdar semti. Anadolu yakasının ilk câmii burada yapıldı. Rum Mehmet Paşa câmii.

Daha sonra devir devir güzelleşen Üsküdar, koruluklar içinde köşk, kasır, saray ve yalılarıyla, İstanbul'un en çok alâka çeken semtlerinden biri olmuştur.

Osmanlı ordusu sefere Üsküdar'dan hareket ederdi. Kâbe örtülerini değiştirmek ve temizlik işlerini ifâ etmek için gönderilen Sürre Alayları da Üsküdar'dan yola çıkardı.

Deniz kenârında şu garaib Tekel binâlarının önündeki şirin manzûme Şemsi Paşa Câmii ve Külliyesidir. Mimar Sinan'ın çok beğendiğim eserlerinden biridir. III. Sultan Ahmet Çeşmesi arkasında, set üstünde görülen, İskele Câmii de Mimar Sinan'ın âsârındandır. Kânûnî Sultan Süleymân'ın kızı, Mihrimah Sultân'ın vakfidır. İlerde sağda III. Ahmet'in vâlidesi Gülnûş Hâtun için yaptırdığı Yeni Vâlide Câmii.

Ah, bundan 15-20 yıl evvel böyle miydi bu Üsküdar sırtları? Evler, yemyeşil koruluklar içinde idi. Bakın şimdi, yerine, tabiatla uyumsuz zevksiz, soğuk, insana ürperti veren şu beton binalar dikildi. Bu çöküş anlaşılır şey değildir. Ne yazık ki, İstanbul'un sadece mimârisi değişmedi, insanı da değişti. Boğaziçi'ni süsleyen yalıların çoğu yıkılmış, bir kısmının içi süprüntü dolu, çatısı harâb olmuş. Semt câmileri, yıkık çeşmeler her gün biraz daha bozuldu. Onlarla berâber köklü bir mâzînin bütün değerleri de, bir toprak yığını hâline geldi...»

Bu deryadil âbide insanın, akşam saatlerine kadar söyledikleri, eski zaman mûsikisi gibi hâlâ kulaklarımda. Daha nice yıllar, boğaz sularında, kendi eliyle ihyâ ettiği eserlerin mermer sü-tunlarında bu mûsikî devâm edecektir. Hiç farkında olmadık, ne çabuk geçti zaman. Biz daussıla içindeyiz. O, hiç bitmiyecek bahârın yemyeşil vâdilerinde, mağmûr bir şehirde, mes'ût, müte-na'im ve mütelezviz...

EKREM HAKKI AYVERDİ HOCA

Necat BİRİNCİ

«Bizim, san'atımızın mertebesinden, milletimizin ululuğundan en ufak bir şüphemiz yoktur ki başkalarının ağzına bakalım. Böylece en temiz ve saf şekillerde san'at ifadesine erişen millet, çapraşık yollara giremez. Ezelden büyük nimete erişmiştir; onun kadrini bilmelidir.»

Ekrem Hakkı Ayverdi

Meydâna getirdiğimiz kültür ve medeniyet üzerinde duran, düşünen ve onu şekillendiren değer sistemlerini işleyip yaygınlaştıran şahsiyetleri örnek olarak seçmek ve onların gösterdiği istikâmette yürümek için, mutlaka onları şahsen tanımak, çevrelerinde bulunmak, sohbetlerini dinlemek, eserlerinde söylediklerinin, dost meclislerinde nasıl parça parça konu edinilip, bütüne doğru yumak gibi büyüdüğünü görmek gerektiğine kâni değilim. Kendimize örnek olarak aldığımız bir şahsiyetin eseri ile baş başa kaldığımız zaman, onu, belki de meclisinde bulunanlardan daha iyi tanıma, feyz alma ve eğer kendimizde güç bulabiliyorsak, gösterilen yolda yürüme imkânına sâhibiz demektir. Bunun içindir ki hiç kimse Ekrem Hakkı Ayverdi Beyefendi'yi tanımadım diye üzülmesin. Eserleri onu tanımaya yeter.

Bu satırların yazarı, merhum Ekrem Hakkı Ayverdi Hoca'yı, yukarıya aldığımız parça ve bu parçadaki düşünceler paralelinde mîmârî varlığımızı işleyen diğer yazıları ile ilk defa bin dokuz yüz yetmişlerde tanıdı. O zamana kadar sadece Yahyâ Kemâl'in şiir ve nesirlerinden tâkip edebildiğimiz ve sevdiğimiz mîmârî zenginliğimizin mânâsını ve onları meydâna getiren zihniyet ve sistemi bu yazılardan öğrendi. Bu bizim için bir nev'i içten aydınlanma oldu. Mâziden bize kalan mîmârî eserlerin sa-

dece hacim ve şekilleri ile değil, bize, taşıdıkları mânâyı da gösterecek bir aydınlanma.

Mîmârî, Ekrem Hakkı Ayverdi Hoca'nın nazarında «ana san'at»tı ve bizzat onu meydâna getiren milleti temsil ederdi. Ve yine Hoca'nın nazarında, bu millet kendini mîmârî eserleri ile âbide şekline sokmuş, bütün maddî mânevî değerlerini taş hâlinde âbideleştirmişti.

Merhum Ekrem Hakkı Ayverdi Beyefendi'yi tanıdıktan sonra uzun boyu, geniş ve yüksek alnı, daima uzağı ve esası görmeye alışmış parlak gözleri, dinç ve kararlı hareketleri ile, üzerinde çalıştığı ata yâdigârı eserlere ne kadar benzediğini gördüm. Acaba onu, bu sahaya yönelten âmillerin arasında fizik yapısının tesiri var mıydı? Tabii ki hayır. Yüz yaşında iken at sırtında ülkeler fetheden Akça Koca'yı kendisine rehber edinen bir şahsiyetin, elli yaşından sonra, maddî mânevî birçok çileyi birlikte getiren bir çalışmaya yönelmesinde fizik yapıdan söz edilemez. Ayverdi Hoca'ya, nesillere gurur kaynağı olacak eserleri verdiren coşkun îmânı, milliyet duygusu, köklü kültürü ve bir de bu sahadaki tecrübesi olsa gerek.

Yukarıda, belki de nefsimize mağlûp olup, Ekrem Hakkı Beyefendi'yi tanıdığımızı söyledik. Ne çıkar? Onu asıl tanıyanlar, eserleri arasından fikirlerini bir ışık demeti gibi süzüp alacak ve gönüllerindeki îmânla yoğurup yollarını aydınlatacak olan yeni Ayverdilerdir.

Allah Rahmet eylesin.

EKREM HAKKI BEY'İN ARDINDAN

Dr. Mehmet DEMİRCİ

Mesleği muharrirlik olanlar dışında, yazı yazmak güç bir iş tir. Ölümler için yazmanın ise ayrı bir zorluğu vardır. Ben burada kolay olanı denemek istiyorum. Konu bütünlüğü ve plân endişesi olmaksızın, notlar hâlinde, muhterem Ekrem Hakkı Ayverdi'nin vefat sonrası anları ile ilgili bâzı hususları zikretmek düşüncesindeyim.

Ekrem Hakkı Bey, bütünüyle tanındıkça derinleşen ve devleşen bir şahsiyete sâhipti. Onu her yönüyle tanıyabilmek bir mazhariyet, hattâ başlı başına bir kültür işidir. Böyle bir mazhariyetin sâhibi olmadığımı hemen belirtmeliyim.

Yâdında mıdır doğduğun demler
Sen ağlar iken gülerdi âlem.
Öyle bir ömür sür ki olsun
Mevtin sana hande âleme mâtem.

Bu hikmetli ifâde, Ekrem Hakkı Bey için hakkıyla tecellî etmiş olmalıdır. Vazîfesini yapmış insanların gönül huzûru ve mutluluğu içinde gözlerini kapadığına şüphe yoktur.

Hiçbir mecbûriyet olmadığı halde sevenleri Erzurum'dan, Konya'dan, İzmir'den, Kütahya'dan velhâsıl Türkiye'nin dört bir yanından, hattâ yurt dışından tâ Libyadan son vazîfelerini ifâ edebilmek, cenâzesinde bulunabilmek için akın akın koşup geldiler: 26 nisan 1984.

Cenâze merâsimlerinde üzüntü ve keder sahnelerine çokça rastlanır. E. Hakkı Bey'in cenâzesi böyle değildi. Âdetâ bir bayram veya düğün toplantısı gibi idi. Sağlığındaki neş'eli ve nüktedan hâli sanki havayı yumuşatmaya devâm ediyordu. Uzak yer-

lerden gelenler; kederin yanında, bir araya gelmenin verdiği sevinci de birlikte yaşıyor gibiydiler.

Ateş düştüğü yeri yakarmış, derler. Muhterem refîkaları İlhan Ayverdi, hüznün ve mâtem gösterisinde bulunmuyordu. Fakat şüphesiz, Ekrem Bey'in yokluğu en çok bu vefâlı hanımefendiyi mahzûn etmiştir ve edecektir.

Ölümün yüzü soğuktur. Seneler önce bir yakınımın vefâtı sırasında geceleyin yanında bulundum. Her geçen dakika, hafif de olsa bir ürperti ve soğukluk hissi odayı doldurmaya başlamıştı. Biraz evvelki mûnis çehre âdetâ gittikçe yabancılaşıyordu.

Fakat bu defa aynı şey olmadı. Bir ara, henüz gasledilmeden Ekrem Bey'in na'sının bulunduğu odaya girme imkânı buldum; hiçbir ürperme ve soğukluk hissi duymadığım gibi, aksine henüz sağlamış ve doğruluverip de o neş'eli hâliyle odayı dolduracakmış gibi bir hisse kapıldım.

Gene aynı odada dikkatimi çekti: Başucundaki sehpanın üzerinde **Kuşeyrî Risâlesi** tercümesi duruyordu. Yakınlarına o sırada sormak mümkün olmadı, ama bana öyle geldi ki, merhum vefât etmeden önce sanki Kuşeyrî'den bâzı bölümler — meselâ Fütüvvet bahsini — okumuş veyâ dinlemiş olabilirdi. Tasavvufun bu klâsik eserinin onun başucunda bulunması, dervişâne mizâcına pek uygun düşmüştü.

Tekbîrlerle, ilâhîlerle, duâlarla gasledildi. Herkes hizmet yarışındaydı. Tam bir tevekkül ve teslîmiyet duygusu hâkimdi. Bu olgun havayı zedeleyecek en küçük bir hıçkırık sesi işitilmedi. Çok yakınlarının hâkim olamadıkları göz yaşları var idiye bile, dışa vurmayıp içlerine akıtma olgunluğunu göstermesini bildiler. O, vakur insandı, kabir yolculuğuna âit hizmet merâsimleri de vakâr içinde cereyân etti.

Gösteriş, riyâ ve isrâfı sevmezdi. Vefat ilânlarında çiçek gönderilmemesi istenmişti. Fazla çiçek yoktu, ama cenâze namazında **insanlar** vardı. Merkez Efendi'nin avlusunu doldurup taşırان muhabbet dolu insanlar vardı. Başbakan ve devlet erkânı vardı. Onca kalabalığa rağmen nümâyîş ve kargaşa yoktu. Davranışlarda edeb ve zarâfet hâkimdi.

Kabri senelerdir hazırdı, sevdiği «**Kâmil İnsan**»ın ayak ucunda, baş tarafında «**Ekrem**» yazılı bir mütevâzî taş dikilmiş olduğu halde, kazılıp azîz misâfirini kucaklamayı bekliyordu.

Defin merâsimini tasvîr etmek zordur. Bu sırada duygu infilâkinin kıvılcımlarını tutuşturanlar, İstanbul İlâhiyat Fakülte-

si'nin değerli Kur'ân-ı Kerîm hocaları oldu. Mustafa Öz ve Göl, İsmail Karaçam, Emin Işık, duyarak, gönüllerinden gelen bir tavırla okudukları Kur'an sûreleri ile, sâdece toprağın üstündekilere değil, âdetâ bütün kabristan sâkinlerine rûhânî bir ziyâfet vermiş oldular.

Son olarak **Emin Işık** Bey'den duâ etmesi istendi. Israrlı isteği kırmayan bu hâfız-ı Kur'ân, kültürlü ve derviş gönüllü insan, irticâlen pek vecîz bir duâ yaptı. Ekrem Bey'in hizmetlerini dile getirirken, bilhassa şimdi yâdelerde kalmış eski vatan toprakları üzerindeki boynu bükük ve harâbe hâline gelmiş câmîlerimizin yeniden ihyâ edercesine tescîlini ve rölövesini yaptığını, bunu bir ibâdet vecdî ile îfâ ettiğini belirtmesi sırasında, topluluğun duyguları doruk noktasına ulaştı. Çok kimse, gözpınarlarında birkaç damla yaşın tomurcuklanmasına mânî olmadı.

Büyük kalabalık kabri başından çekildikten sonra, dostları ve yakınları bir türlü bırakıp gitmek istemezcesine duâ üstüne duâ fâtiha üstüne fâtihalarla orada gönül armağanları bırakarak ayrıldılar.

Evet, artık Ekrem Hakkı Bey yoktu, maddî vücûdu bu dünyâdan ayrılmıştı. Ama, onun îmân, celâdet, vatanperverlik, tevâzû ve cömertlik timsâli örnek şahsiyeti, dâimâ hâfızalarda yaşayacaktır. Bilhassa kitapları ve çeşitli yazıları, yalnızca mîmârî târihimiz bakımından değil, bütün yönleri ile millî kültür muhtevâsı bakımından her zaman başvurulabilecek verimli kaynaklardır. Rûhu şâd olsun.

«Ekrem Hakkı Bey, bütünüyle tanındıkça derinleşen ve devleşen bir şahsiyete sâhipti. O'nu her yönüyle tanıyabilmek bir mazhariyet, hattâ başlı başına bir kültür işidir...»

BİR «MUKADDİME»NİN NETİCESİ

Yrd. Doç. Dr. Mustafa TAHRALI

Muhterem Sâmiha Ayverdi Hanımefendi İbrâhim Efendi Konağı adlı eserinin «Takdîm»inde: «Biz, İmparatorluk Türkiye'sinin hemen de son evlâdları; içinde haşır neşir olduğumuz askerî, siyâsî, içtimâî ve iktisâdî bir târih meydanında köşe kapmaca oynamış kimseler olarak, görüp duyduklarımızı, tadıp kokladıklarımızı, kudretimiz ölçüsünde, gelecek nesillere intikal ettirmek mecbûriyet ve mes'ûliyetinin altında bulunuyoruz» diyor. Osmanlı devrinin «hemen de son evlâdları»ndan biri olan ağabeyi rahmetli Ekrem Hakkı Ayverdi de, kendisine bir ihtisas sâhası olarak seçmiş bulunduğu mîmârî dalında, «görüp duyduklarını, tadıp kokladıklarını, kudreti ölçüsünde gelecek nesillere intikal ettirmek mecbûriyet ve mes'ûliyetini» tâ rûhunun derinliklerinde duymuş, bir yandan ortaya koyduğu eserlerle bu mes'ûliyet duygusunun müşahhas örneğini yazılı eserlerle verirken, bir yandan da, genç yaşlı pek çok kimseye, dâimâ kerem ve cömertlikle açık tuttuğu hânesine gelip gidenlere, görüp bildiklerini şifâhen de «intikal ettirmek» yolunda bir nümûne-i imtisâl olmuştur.

Bilindiği gibi Osmanlı medeniyeti mühim bir yönüyle «şifâhî» bir medeniyetti. Bu medeniyet, yazıya geçirdiği, eserler ve âbideler hâlinde ortaya koyduğu müşahhas örneklerle rağmen «şifâhî» karakterini, târih sahnesinden çekilmeye yüz tuttuğu son yıllarına kadar devâm ettirmişti. Bu medeniyetin öz ve mânâsını «şifâhen» duymak ve idrâk etmek bahtiyârlığına erenlerden biri olarak Ekrem Hakkı Ayverdi Beyefendi de, bu duyup idrâk ettiğini «intikal ettirmek mecbûriyet ve mes'ûliyeti»ni de «şifâhen» yüklenmiş ve aynı usulle intikal ettirmek yolunu tutmakla beraber, mîmârî sâhasında söylenebilecekleri «yazıya geçirmek» husûsunda ise büyük bir mücâhede ve erişilmesi güç bir mes'âî sarf etmişti. Mîmârînin «şifâhî» kaynakları daha iki asır kadar önce

susmuş bulunduğu için, bu mîmârîyi anlayabilmek, ancak onu meydana getiren medeniyetin yapısını kavramakla mümkün olabildi. Osmanlı medeniyetinin rûh, mânâ ve özünü «şifâhen» temsil eden kaynaklar ise, çöküş yıllarında bile, Allâh'ın bir lûtfu olarak, mevcut bulunuyordu.

Osmanlı medeniyet ağacının son meyveleri denilebilecek bir kaç Osmanlıdan biri olarak, I. Cihan Harbi sonunda, Devlet'in parçalanıp darmadağın olduğu yıllarda yirmi yaşlarında bulunan ve modern mekteplerde tahsil görmüş olan bir gencin, Osmanlı medeniyetinin mânâ ve özüne vukufunu «şifâhen» temin eden bir irşâd edici olmadan, altı asırlık bir devrenin «rûh»unu idrâk etmesi, elbette tek başına ferdî gayret ve mesâîsiyle elde edebileceği bir şey değildi. Hele 1950'li yıllara kadar müteahhid olarak faal bir iş hayâtı yaşayan kimsenin mîmârî sâhasında eserler verebilmesi, genç yaşından itibaren Ken'an Rifâî hazretlerinin irşâdı halkasında edinmiş olduğu «mânâ» sâyesinde mümkün olabilmıştır. Mürşidi onu bir yandan insan ve kul olarak terbiye ederken, bir yandan da, Osmanlı medeniyetinin son asrında yetişmiş hakîkî «şifâhî merkez»lerden bir «insân-ı kâmil» olduğu için, sohbetlerinde, ona mensup olduğu İslâm-Türk medeniyetinin husûsiyetlerini kavramak imkânını vermiş bulunuyordu. Böylece mîmârî sâhasında doğuştan sâhip olduğu kabiliyet ve istidâdını, uzun yıllar devam eden bu sohbetler sâyesinde işleye işleye sağlam bir zemîne oturtmak bahtiyârlığına erişmiş bulunuyordu: Bu medeniyet, İslâm medeniyetinin bir şubesi olarak bir «tevhîd» ve «îmân» medeniyeti idi. Mü'min ve tevhîd ehli kimseler tarafından kurulmuştu. Bunu anlamak için de mü'min, müslim ve tevhîd ehli olmak lâzımdı. O halde ilk iş bu kemâle yönelmek ve bunu istidâdı ölçüsünde idrâk ve tahakkuk ettirmekti.

Mürşid-i kâmiller talebelerini bir yandan «tevhîd» yolunda yetiştirirken, bir yandan da bu dünyâ plânında onların ferdî kabiliyetlerinin tevhîd yolunda hizmete nasıl koşulabileceğini bilen kimselerdi. Çünkü Resûlullâh'ın sünneti bu idi. Ashâbını kabiliyet ve istidâdlarına göre, bâzılarını «halife» olarak kemâl durağına ulaştırmış, bâzılarını ilim, bâzılarını ise kumandanlık, idârecilik veya benzeri hususlarda yetiştirmiş, ilâhî vahyi ve sünnetini, meyvesi dâimâ «tevhîd» ve «Îlâ-yı kelimetullâh» olacak şekilde ümmetine emânet etmişti. Böylece ashâb ve tâkip eden ne-

siller kendi kabiliyet ve ihtisasları sahasında İslâm medeniyetinin hizmetkârları, devam ettiricileri veyâ bazan da içtimâî şartların gereği olarak yeniden kurucuları ve ihyâ edicileri olmuşlardır.

İslâmiyet'in fetihlerle Arap olmayan kavimler arasında hakikî «öz» ve «rûh»uyla yerleşmesi, bu kavimlerin ırkî husûsiyetlerinin bozulmadan «tevhid» bayrağı altında toplanıp olgunlaşması da vâris-i peygamberî olan bu kâmil insanların merkezî şahsiyeti sâyesinde olmuştur. Endülüs Emevîleri'nin, Abbâsîler'in, Türklerin ve diğer kavimlerin, aynı medeniyet çerçevesi içinde olmakla berâber, bâzı husûsiyetler ve kendilerine has çizgilerle târih sahnesinde görünmeleri bu prensibin müşahhas örnekleridir.

İslâm medeniyeti içinde Osmanlı şûbesinin husûsiyetleri neler idi? Müsterek olan tevhid rûhunun ortaya koyduğu farklı şekil ve sûretler neler idi? Mâdemki, XX. asrın başlarında bir devrin bittiği ve yeni bir devre adım atıldığı artık gözle görülür hâle gelmişti, İslâm medeniyetinin son örneği olan bu Osmanlı medeniyeti nasıl tavsîf edilebilirdi? İşte rahmetli Ekrem Hakkı Ayverdi Beyefendi bu suallerin cevâbını sâhası olan mîmârîde ortaya koymak cehd ve gayretine kemer kuşandığı vakit, mes'eleyi bir medeniyet mes'elesi, bir «Osmanlı medeniyeti» mefhûmu içinde ele almak lüzûmunu duymuştu: «Osmanlı medeniyeti, İslâm câmiası içinden, müstakil ve bâriz farklarla ayrılan bir küldür» diyor ve «dünyâ görüşü, âdil ve müsâvatçı cemiyet nizâmı, devlet ve idâre mekanizmasındaki olgun ve muvâzeneli tutumu, en üst kademededen en mütevâzılara kadar süzülüp bir vatan sathında dal budak salmış îmân hayâtı ve bu îmân hayâtının gerektirdiği ferâgati, celâdeti ve kahramanlığı ve adâleti ile, bütün dünyânın benimsemesi temennî edilecek bir huzûr, ferahlık ve emniyet ölçüleri manzûmesidir. O kadar ki beşerî vasfı kadar mânevî de olan bu medeniyet, her iki kuvveti en üstün bir terkip içinde birleştirmesini bilmiş tek ve örnek bir medeniyettir.»¹ cümleleriyle, bir yönünü incelediği medeniyetin umûmî karakter çizgilerini tesbit etmiş bulunuyordu. «Bu medeniyetin san'atı da kendisinin aynasıdır; içinde kâmil, tam bir hüviyet taşır. Elbette ki Osmanlı san'atının, mîmârîsinin diğer müslüman milletlerle bir çok müsterek noktaları bulunacaktı; mâdemki müesseseler ve hizmetler aynı-

1 Bkz. E. H. Ayverdi; *İstanbul Mîmârî Çağının Menşei - Osmanlı Mîmârîsinin İlk Devri* (İstanbul 1966); s. VIII.

dır, binâlarda da yakınlık olacaktır, fakat sâdece yakınlık; o kadar. Osmanlılar, diğer müslüman cemâatlerden san'atlarının her şubesinde farklı olmuş ve istiklâl ilân etmişlerdir. Mûsikîde, hat-ta, tezhibde, teclidde, halıda, işlemede, san'at anlayışının azım farkı ilk bakışta kendini belli eder. Osmanlı san'atının husûsiyeti bilhassa tenâsüb, sükûn, ferahlık, ve berraklık ile kendini gösterir. Bâriz bir misâl olarak bir tezhib eserini veyâ cildi ele alınca görürüz ki, bütün diğer müslüman milletlerinin aksine, Osmanlı eserleri sâde ve dinlendiricidir»² ifâdeleriyle mîmârîden itibâren mûsikî, hat, tezhib, cilt, halı v.s. gibi san'at dallarında, Osmanlı medeniyet ve san'atına «has» olarak gördüğü müsterek vasıfları tesbit ve teşhis seviyesine ulaşmış bulunuyordu. Mes'eleyi bir medeniyet ve dünyâ görüşü olarak ele almayıp sâdece mîmârî eserlerimizin ortaya çıkarılması, tanıtılması gibi bir çalışma içinde olmuş olsaydı, muhakkak ki bu da büyük bir hizmet olurdu. Fakat bir bütün olarak Osmanlı medeniyetini ve san'atlarını ele alıp hem diğer İslâm medeniyet şubelerine nisbetle, hem de son bir iki asırda ülkemizde gittikçe müzminleşen Batı hayranlığı karşısında duyduğu şiddetli infiâl ile, Batı medeniyet ve san'atlarına karşı da «isbât etmek» gayretinin içine girmiş oluyordu. Batılılarca hakkı yenen, kendi öz evlâdları tarafından ihmâl edilmiş ve bilinmeyen, hattâ bâzılarınca hor-hakîr görülen bir «büyük medeniyeti» mîmârî plânda ortaya çıkarmak «mecbûriyet ve mes'ûliyeti»nin gönüllü bir mücâhidi ve hizmetkârı olmak vaziyetinde bulunuyordu.

Eserlerinde kullandığı çok geniş bir bibliyografiya acaba onun Osmanlı medeniyet ve mîmârisinin karakterini teşhis ve tesbit edebilmesi için kâfi miydi? Kendisi, «bir âbideyi tedkîk için göz kâfi değildir; bütün seziş melekelerinin ve bilginin harekete geçirilmesi lâzımdır. Zirâ binânın derûnî bir hayâtıyeti vardır. Bina cansız değildir; yapıcılar kendi mânâlarını taş hâlinde âbideleştirmişlerdir, ruhlarını ona nefh etmişlerdir»³ diyordu. Şu halde Osmanlı medeniyetinin sâdece «âbide»lerini değil, bütün san'at mahsûllerini, hattâ yazılı ilim ve san'at eserlerini bile «tedkîk» ve idrâk için «bütün seziş melekelerinin ve bilginin harekete geçirilmesi lâzım»dı. Bu nasıl mümkün olabilirdi? Mâdemki «Osmanlı mîmârisi büyük bir terkîb neticesidir. Fakat şifâhî kültür

2 A.g.e.; s. VIII.

3 A.g.e.; s. IX.

anlayışına bağlı an'anesi gereğince, eserini vücûde getirirken bu terkibin tahlili de icâb ettiğini düşünmemiş, daha doğrusu buna lüzum görmemiştir»⁴, şu halde «şifâhî» karakterli bu medeniyetin tedkîk ve idrâk edilmesinde, gerekli bilginin yanında esas merkezî unsur «seziş melekesi»dir. Bu seziş melekesinin insanda işlenip kemâle ulaştırılması da, şifâhî medeniyet an'anesinde, «şifâhi» bir öğretimle mümkündür. Bu da hem İslâm medeniyetinin ve hem de onun bir şûbesi olan Osmanlı medeniyetinin, yukarıda işâret edilen «şifâhî merkez»leri olan insân-ı kâmiller ve mürşidler huzûrunda, onların muhabbet ve sohbet halkalarında elde edilebilirdi. İşte rahmetli Ekrem Hakkı Ayverdi Beyefendi böyle kâmil bir merkezden edindiği şifâhî öğretim sâyesinde «bütün seziş melekelerini» isâbetle kullanabilmek imkânına erişmiş ve mîmârî sâhasında gerekli bilgi ile birlikte harekete geçirmiş, hemen hemen bütün unsurlarıyla «şifâhî» olan, artık hiç bir temsilcisi de maaalesef kalmamış bulunan bu terkibî san'at dalının «tahlîl»i işine girişmiş ilk büyük Osmanlı mîmârîsi târihçisi oluyordu. Tesbit ve teşhislerinde geniş bir bilgi ile berâber, bu Türk san'atının öz ve rûhunu tavsîf ederken «seziş melekesi»inden ziyâdesiyle istifâde etmek durumunda bulunuyordu. «Binânın derûnî hayâtîyeti»ne «yapıcıları kendi mânâlarını» ve «ruhlarını» «nefh etmişler»di. Esas mes'eale de bu ustaların «kendi mânâ ve ruhlarını» kavrayabilmektir. Bu da onların teneffüs ettikleri îmân, tevhid, mânâ ve rûh iklimine girmekle mümkün olabilirdi. Böylece öze ve rûha ulaşınca geriye, muhakkak ki büyük bir gayret, cehd ve mesâî icâb ettiren çalışma ile bunu ilmî bir çerçeve içinde ifâde etmek keyfiyeti kalıyordu. Rahmetlinin yorulmak ve yılmak bilmiyen şahsiyeti bu öz ve rûhu, çok zengin bir mâlûmât içinde, Osmanlı mîmârîsinin iki asırlık devresini dört büyük cilt ve Rumeli'ndeki eserleri de yine dört büyük cilt hâlinde «âbide eserler» olarak ortaya koymak neticesine ulaşmış bulunuyor.

Bu «netice»de yalnızca Osmanlı mîmârîsi değil, bütün bir Osmanlı medeniyeti bahis mevzûu edilmiş oluyordu. Mûsikîsi, hattı, tezhibi, çiniciliği, ciltçiliği, şehirciliği, insanı ve devlet yapısı, bir medeniyetin hemen her unsuru pek kısa çizgilerle de olsa yer almış bulunuyordu. «Mîmârî, Osmanlı-Türk medeniyetinin millî dehâsidir»⁵ hükmünü sâhasında mütehassıs olarak verirken bu

4 A.g.e.; s. X.

5 A.g.e.; s. VIII.

«millî dehâ»nın diğer san'atlarla olan müşterek vasıflarını da tesbît ederek bütün bir medeniyeti kavramak seviyesine yükselmiş bulunuyordu.

Kız kardeşi Sâmîha Ayverdi Hanımefendi'nin **Türk Târihinde Osmanlı Asırları** adlı eserinde bütün yönleriyle işlediği Osmanlı medeniyeti, rahmetlinin eser ve makâlelerinde mîmârî ana mevzûu etrafında ele alınmıştır. Osmanlı'yı bir medeniyet çerçevesi içinde bir bütün olarak ele alan bu iki mümtaz insan aynı Efendi'nin şifâhî ta'lîmi halkasında yetişmiş kimseler olarak, o ocağın hizmetinde bütün bir cemiyete, millete, din ve î mânâna hizmet şuûruna ulaşmış ve bunu gerçekleştirmiş bulunuyorlar.

Rahmetli Ekrem Hakkı Ayverdi'nin, kendisiyle dînî ve millî mânâ iştirâki gördüğü her insana gösterdiği muhabbet, bu iki duygunun onun şahsiyet ve eserlerinde ne kadar mühim ve ön plânda bir yer tuttuğunun ifâdesidir. Bir kimsede, kendisinden yaşca küçük olsa bile, mânevî üstünlük müşâhede ettiği vakit o şahsa gösterdiği hürmet ise, bir mânevî terbiyeden alınması gereken en mühim derslerden birini de idrâk etmiş bulunduğunun delilidir. Mânevîyi dâimâ ön plânda tutan bu insan, eserlerini de yalnızca bu mânâyâ ve mânevî olana hizmetten ibâret görerek bu dünyâdan bakâ âlemine göçmüş bulunuyor.

«Bu dizi kitapların istikbâl için yazıldığı, insaf ehli için, âşîkâr bir hakîkattir», «mâzîyi bugünün hamuruna katıp âtî yapacağız»⁶ diyen Ekrem Hakkı Ayverdi'nin bir «ihyâ» hareketinin öncülerinden olduğunu söylemek hakkı teslim olacaktır. Onu hayırlarla yâd eder, ilâhî rahmete gark olmasını niyâz ederiz.

6 E.H. Ayverdi; **Osmanlı Mîmârisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri**, s. VI ve IX (İstanbul 1972).

GÖLGESİ OLAN ÇINAR : EKREM AMCA

Halil AÇIKGÖZ

Ekrem Amca'ya; «Türkler'de san'at plânında ilk sırayı edebiyat mı alır, mîmârî mi?» diye sorduğumda: «Elbette mîmârî...» demişlerdi. Bu görüşlerinde, kendilerinin mîmar oluşu ile, meslekî bir pay ayırma ve kayırma ifâdesi olmadığını da hemen ilâve etmişlerdi.

Ekrem Amca'ya göre mîmârî, fizikî bir yapıdır. «Fizikî yapı her zaman göz ile görülebilir. Osmanlı'da her mîmârî eserin hep insan ihtiyaçlarını karşıladığını gözden uzak tutmamak gerekir.» Sözlerini de böylece tamamlamışlardı.

Mütad aylık toplantıların birinde (20.3.1982); «Binâdan maksad aranır. Ayasofya 6.000 metrekare; bunun ancak 2.000 metrekaresi kullanılıyor. Kubbe bir tekniktir; gâye değil. O kadar geniş bir sâhayı kubbeden başka bir şeyle örtmek mümkün değildi. Bizans mîmârisinde Ayasofya'nın bir benzeri yoktur. Bizimkilere sâdece kubbesi benzer. Osmanlı ihtiyaç üzerine eser yapar. Türk, en küçük sâhaya kadar boşluğu kullanır. Ayasofya'da bu yoktur.» demişlerdi.

«Edebiyat, hayâl...» derlerdi. Bu ifâdelerinde, edebiyâtı veyâ söz san'atlarını küçümsedikleri mânâsı çıkarılmamalıdır. Türk medeniyetinin san'at şubeleri bir sıralamaya tâbi tutulduğu takdirde; Ekrem Amca'nın tasnifinde başta mîmârî, hemen ardından da edebiyat gelmekteydi. Elbette böyle bir derecelendirme Onun hakkıydı. Çünkü, Ekrem Amca, Türk mîmârîsi kadar Osmanlı şiirini, Yahyâ Kemâl'i, mûsıkîyi, Türk edebiyâtı şahsiyet ve mahsûllerini çok iyi tanıyor ve biliyorlardı. Onlardan, en az mîmârîmiz kadar zevk aldıkları muhakkaktı. Çeşitli vesîlelerle, zaman zaman sorduğum muhtelif beyit ve mısralardaki mazmun ve telâkkilere birkaç kelime ile işâret edip geçiverirlerdi.

1974'den 1984 başına kadar dokuz sene zarfında mânâsını,

imlâsını ve mefhûmunu sorduğum Türkçe, Arapça, Farsça ve Fransızca kelime adedi binleri aşmıştır.

Her hangi bir vesîleyle yazdırmak istedikleri notlar, yazılar için kalem ve kâğıda sarıldığım zaman, «Sağdan!.. Sağdan başla!..» ihtarları dâimâ kulaklarımda çınlar.

O ilk zamanlar yazdıklarımı daha sonra güç-belâ sökebilmişimdir ama; netîcede eski yazı not tutmağı, imlâyı bu ihtarlar sâyesinde öğrendim, pişirip kotardım, diyebilirim.

*
**

Satın aldıkları veyâ buldurdukları, hattâ kendilerine gönderilen her türlü kitabı dâimâ okurlardı. Târih, edebiyat, mîmârî, tıb.. demezler, her eseri çize çize okurlardı.

Peyâmî Safâ'dan derlediğim «Hikâyeler» neşr edildiğinde, kitabı takdim etmiştim. İşte «Hikâyeler»i de böyle okudular. Sonra da: «Bunlar hep çapkınlık hikâyeleri yâhû!..» demişlerdi. Peyâmî Safâ'nın çocuk yaşta ve ilk kalem denemeleri olmak itibâriyle başka türlü de olamayacağını ifâde ettikten sonra; Peyâmî Safâ'yı tanıyıp tanımadıklarını sordum:

Peyâmî Safâ; meğer Ekrem Amca'nın liseden arkadaşı imiş. Daha çocukluk çağından itibâren onu tanıyorlardı. Edebiyat târihlerine ve yazıya geçmemiş bazı cephelerini öğrenmek maksadiyle suallerimle bir hayli yordum. Anlattılar:

«Peyâmî Safâ ile, Vefâ Sultânîsi'nde aynı sınıfta okuduk. Çok zekî idi; fikrî münâkaşayı severdi. Tok tok konuşurdu. Fakat mektebi bitirmeden ayrıldı. Sebeb fakirlik.

Kolundan rahatsızdı: Ameliyatlar geçirdi; Dokuzuncu Hâriciye Koğuşu bu rahatsızlığının romanıdır. Hastalığına sebep de dokuz yaşında geçirdiği bir korku... Ondan dolayı devamlı bir felâket endîşesi içinde yaşardı.

Âilece çok sıkıntı çekmişlerdir. Çarşıkapısı'nda otururlardı.

Epey zaman, kaybettim... 1925'de evlendiğim gün, üzerimde siyah bir elbise, Galata Köprüsü'nde Peyâmî ile karşılaştık:

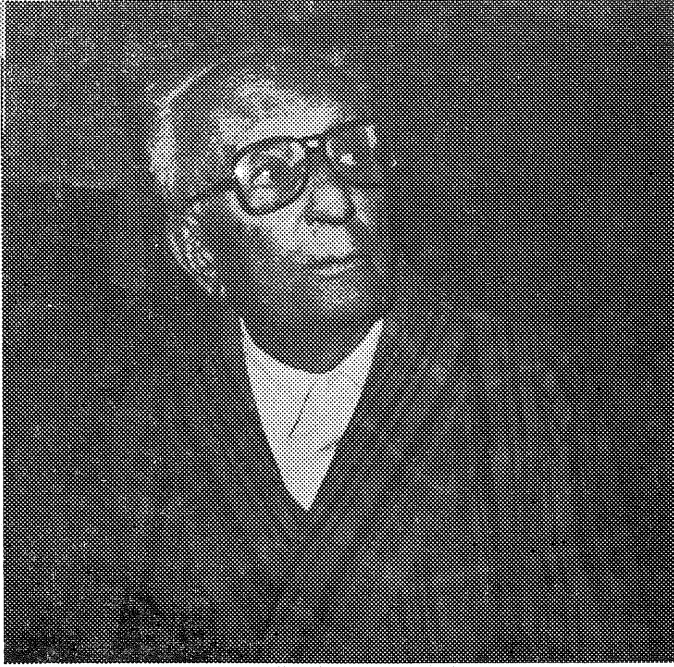
— Nereye gidiyorsun? diye sordu.

— İşe.. dedim.

— Bu kıyâfetin ne? diye tekrar sordu.

— Bugün evlendim.. biraz önce, dedim.

— Peki.. hanımı evde bırakıp işe mi gidiyorsun? dedi. Hayret etmişti.

«Davranışları yaşayış tarzı, mes'elelere bakışları, değer hükümleri hünkârâne idi...»

Daha sonra, 1928'de Vilâyet'de tekrar karşılaştık. Gene o gün de, yeniden evlendiğimi söyledim; şaşırdı.

1960'da, bir gazete çıkaracağını söyledi; benden de on bin lira istedi. O anda hazırlıksızdım; veremedim. Bu eve gelmişti (Halen Fâtih'deki evleri) Daha sonra da vefat etti. O an parayı veremedim; o hâlâ içimde bir ukdedir.

Milliyetçi idi falan ama, ilk zamanlar münkirdi... Daha sonra, inkârı îmâna döndü. Âile mes'elesi onu çok sarstı. İlk zamanlar esrar da içmiş. Annesi felâket-zede bir kadındı tabii. Annesi 1920'lerde sağdı; ne zaman öldü, bilmiyorum.

Çocuğunun ölümü onu çok sarstı. Askerlikte öldü; belki de şehiddi. Bir müddet sonra Peyâmî de öldü zaten».

Peyâmî Safâ sohbeti epey uzun sürdü. **Fakat, Ekrem Amca bir ömür boyu hangi şartlar altında çalışmışlardı; bunu öğrenmiştim.**

★
★★

Ekrem Amca'yı her hâli ve tavrı ile tanıtmak ve anlatmak; şüphesiz bize çok şey kazandırır.

O, bir Türk olarak, kadîm bir milletin 20. asırdaki müstesnâ bir nümûnesiydi.

Otuz seneden beri İstanbul Fetih Cemiyeti reisliğini deruhte etmeleri; bakınız hâfızalarda nasıl yer ediyor:

Dost ve ahab çocuklarının 5-6 yaş hayâl ve tasavvurları dünyasında Ekrem Amca'nın mevkii Fâtih Sultan Mehmed'di. O küçük Emir (Yüksel), Gülberk (Bilecik), Emin (Tahralı).. gibi çocuklar nazarında Ekrem Amca hünkârâne bir makâm sâhibiydi. Bu, Onu yakından tanıyanlar için de inkârı kâbil olmayan bir dikkattir. O büyük Türk, nazarlarda şu anda dahî bir hakan asâleti ile yaşamaktadır. Bunda, Ramazanoğulları soy bereketinin Ekrem Amca'nın hayat ve hâllerinde devam etmesinin rolü büyük olsa gerek.

Davranışları, yaşayış tarzı, mes'elelere bakışları, değer hükümleri hünkârâne idi.

*
**

Ekrem Amca Türk'ün olan her şeyi severdi. Vatanına, milletine ve dinine bağlıydı. Çok sık tekrar ettikleri bir cümle şudur: «Bu millet için ne yapılsa azdır. Bu millet, büyük bir millet» derlerdi. Faâliyetleri ve eserleri bahis mevzûu edildiği her zaman; kendilerini bu «Büyük millete hizmet» mahviyeti içinde görüp gösterirlerdi.

*
**

Ekrem Amca, son derece sistemli çalışırdı. Arşivlik malzemeleri dâimâ tasnif ettirir ve birer listelerini yaptırıp muhâfaza edilmeleri için gerekli bütün tedbirleri aldırırdı.

Çalışırken ve çalıştırırken ışığı ve zâviyesini çok iyi hesaplardı. Az ışıktaki kendileri çalışmadığı gibi başkalarını da çalıştırmazlardı. Her türlü isrâfı sevmedikleri halde, bize «Çalışırken bol ışık kullanın. Tasarruf etmek bu değil. Gözlerinize yazık.» diye ihtâr ederlerdi.

*
**

Bir mîmârî eserimize sâdece ilim gözüyle değil, aynı zamanda millî basîret ve îmân nazarıyla de bakmasını Ekrem Amca'dan öğrendim: Buna âid pek çok misâlden birisi de şudur:

Kubbealtı Akademi Mecmûası'nda «İlimde Basîretin Ehemmiyeti» (Yıl: 4, sayı: 1, Ocak 1975, sh: 27-35) mevzûlu bir makâleleri çıkmıştı. Âdetim vechile yazıyı yutarcasına okumuştum. Orada; kendimce, Ekrem Amca'nın Türk mîmârîsine orijinal bir yaklaşışını tesbit etmiştim. Yazı: «Meşrep itibârıyla kararsız bâzıları, ilmin menbâi şüphedir, derler. Oysa ki asıl kaynak îmândadır» cümleleriyle bitiyordu. 1766 zelzelesinde yıkılan Fâtih Câmii'nin, III. Sultan Mustafa tarafından yeniden tâmir ve ihyâsı münâsebetiyle bâzı müsteşrikler ve onları yalan yanlış aktaran müelliflere göre, câmi eski şeklinden biraz daha büyültülmüş gösteriliyor. Ve dolayısıyla gerek Fâtih Sultan Mehmed türbesi, gerek Gülbahar Hâtun türbesi biraz daha kible istikâmetinde kaydırılarak yeniden inşâ edilmiş kabûl edilmektedir.

Ekrem Amca; bu iddiâlara karşılık, câmiin değil büyültülmesi, tam aksine harem kısmının iki yan duvarlarından küçültülüp aslına ve devrine uygun yeniden ihyâ edildiğini delilleriyle isbat ettiklerini bu makâlede bildirmekteydiler. Gerçi Ekrem Amca, kendilerini hakîkate götüren delil ve prensipleri orada yazmışlardı ama, bir kere de kendi ağızlarından duymak iştîyâkiyle sordum:

— Efendim.. sizi bu netîceye götüren prensip ne idi?

Şöyle cevap verdiler:

— «Hiç bir Osmanoğlu, babasının cenâzesini yerde kütük gibi sürümez. Hele o Ebû'l-Feth ve'lMegaazî Sultan Mehmed gibi biri ise.. aslâ elini sürmez. Dolayısıyla, câmiin mihrap duvarı ve türbe giriş kapıları eski yerindedir. Türbeler de yerlerinde aynen durmaktadır. Daha sonra, bunun böyle olduğuna dâir deliller de bulduk. Orada söyledik.

Esâsen maksad başka: Öteden beri bizde bir Bizans'ı ihyâ hareketi var. Gûyâ câmiin temelleri eski Havâriyyûn Kilisesi'nin üzerine binâ edilmiş de.. Orada Bizans imparatorlarının mezarları ve mumyalanmış cesetleri varmış da... Mezar mahzeni de şimdi Fâtih türbesinin altında kalmışmış. Maksad; türbeyi, eski değil diye yıkmak, altından Bizans mozelelerini çıkarmak...»

Sonra da, bunlara ilâve olarak: «Eski câmiden avlu duvarları, şadırvan, minâreler, kible duvarı, hazîrenin iki yan duvarları, Çorbacı Kapısı kalmıştır. Hazîre duvarlarını süsleyen Bursa Kemerî pencereler hâlâ durmaktadır» demişlerdi.

Ekrem Amca; 85 senelik bereketli bir ömür sürerek gölgeli bir çınar asâletiyle hem çevresine, hem milletine borcunu ödemiş bir insan olarak perdenin öte tarafına geçiverdiler. Bu dünyâda en çok sevdikleri ve zaman zaman kendi elleriyle budadıkları gül bahçesine göç ettiler. Okunan Kur'an-ı Kerim'e ve Emin Işık Bey'in duâlarına, karşı ağacın dalından kuşlar bile dem tutuyordu. Mevlâm rahmet eyleye... Âmin!..

Sekerbantaki her liranın 1 milyon kefilî var.

Tasarruflarınızın en büyük teminatı
Sekerbank ve 1 milyon çiftçi ortağıdır.
Gelin, Türkiye'de her 45 kişiden birinin
ortak olduğu bankaya... Şeker Sanayii'nin
güçlü bankası Sekerbank'a...
Tasarruflarınız Şekerbank'la gulsün,
Sekerbank'ta büyüsün...

ŞEKERBANK

SERMAYESİ 13 MİLYAR

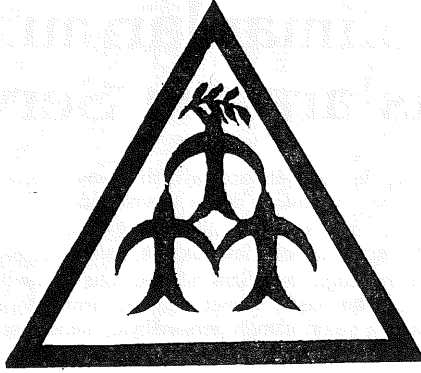

**Türkiye'nin
Dünyada da
Büyük
Bankası**

T.C. ZİRAAT BANKASI

2007/2008

KIRLANGIÇ

ZEYTİNYAĞI SABUN ÇİÇEK YAĞI

Zeytinyağı, Sabun, Zeytin ve Nebati Yağlar Sanayii ve
Ticaret A.Ş.

Merkez:
Atatürk Cad. No: 35 Ayvalık
Tel: 1858-1050 Telex: 52818 Ay-Ze Ayvalık
Telgraf: Kirlangıç-Ayvalık

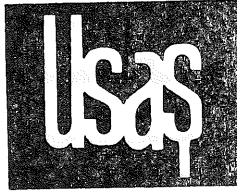
Şube:
Atatürk Bulvarı SSK B1. Mağ: B/7
Sarıçiftlik-İstanbul
Tel: 5253436-37

Uluslararası Havalimanlarımızda Uluslararası Servis

Usaş. Türkiye'ye uçan yabancı bayraklı havayolu şirketlerine yer, taşıma ve ikram servisi verir.

Usaş bu uluslararası servisiyle ülkemize önemli ölçüde döviz kazandırır. Havalimanlarımızdaki lokanta, kafeterya, bar ve büfe işletmeciliği, ile turizm bilet ve satış acenteliği

Usaş'ın bir başka hizmet alanıdır. Yirmibeş yıllık deneyimi ikibine yakın uzman personeliyle, alandaki rahatınızı Usaş sağlar.

UÇAK SERVİSİ ANONİM ŞİRKETİ
Handling ve Catering'de Ülkemizin
Tek Ulusal Kuruluşudur.

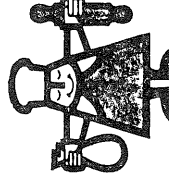

her şeyi ile özel

kalitesi, ambalajı,
mutfağınızdaki yeri ile...

SINANGIL UNLARI İLE YAPILAN HAMUR İŞLERİNİN DE
ÖZEL BİR TADI, ÖZEL BİR GÖRÜNTÜSÜ VARDIR.

SINANGIL UNLARI

Adres : Büyükdere Cad. Fargo Han 147/3
Zincirlikuyu - İstanbul
P.K. : 56 Levent - İstanbul
telefon : 66 84 50 (5 hat) - 66 33 52
telgraf : Muzafsin - Levent / İstanbul
teleks : 23652 Siho Tr - 23617 Trsm Tr.

İstanbul
1968